

MESÉK ÉS MONDÁK

Mátyás királyról

A szöveget válogatta és az utószót írta Kríza Ildikó

TARTALOM

AZ OKOS KIRÁLY

Mátyás király aranyszőrű báránya
Mátyás király huszárja
Mátyás király és a székely ember leánya
Mátyás király kérdése
Hogy osztotta be életét az öregember?
Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus
A legjobb barát mög a legnagyobb ellenség
Mátyás király és Toldi
Az oláh katona
Mátyás király a barlangban
Mátyás király udvari bolondja
Mátyás és a bolond
Márkus szekrénye
Mátyás király katonája
Mátyás király ordenánca
Mátyás király és a szegén favágó
Mátyás királyrú
Mondja kend értelmesebben!
Mátyás okos felesége
Tarts a szakállas asszonytól!
Mátyás király meg a nád
Mese Mátyás királyról és Cudarrúl
Mátyás az ihásznál

MÁTYÁS, AZ IGAZSÁGOS

Csukafogta róka
Mátyás király és a kis kakast felosztó szomszéd
Hogyan ajándékozott Mátyás király?
Ajándékba száz botütés
Gergely juhász kanala
Mátyás király és a kutyák
Mátyás király mögbünteti a gazdag embört
Mátyás király és a fiatal bíró
Mátyás király meghúzta a határt
A pátrói embör és a kerékszög
Mátyás király lányai
Királyfi
Hogyan vigasztalta mög Mátyás királ az öregöket
és hogy szomorította mög a fiatalokat?
Mátyás király és az aratók
Mátyás király napszámba dolgozik
Vérré válik, mint barátban a lencse
Mi van legtöbb a világon?
Olybá tarthatja, mintha zsebében volna
Szamár a csillagász és csillagász a szamár
Mátyás király és a mutatványos
Mióta csizmadia a csizmamester?
Mátyás király és a részeges bíró
Mátyás király vette le a rabigát

Mátyás király és a cigány béres
Mátyás király a cinkotai kántorral a kocsmában
Mátyás király és a részeges huszár
Mátyás a pécsi szőlőhőgyön
Mátyás királ meg a goromba nemes
Mátyás királ meg a nándor
Mátyás király lustái

AZ ÁLRUHÁS KIRÁLY

Mátyás király és a huszár
Mátyás király lopni megy
A vadász és a huszár
Szabadszentkirály
Mátyás király és a betyárok
Eccör vót Budán kutyavásár!
Mátyás királ oskolája
Máttyás király
Mióta kell az üres kocsinak a terhes elől kitérni?
Mátyás király hordja a köleszsákokat
Mátyás ujja volt a kocsiszeg
Mátyás követe
Mátyás király Jénében
Mátyás király meg a juhász
Mátyás király és a jószívű szegény ember
A megtrágyázott lencse
A kövesdi vár
Gond nélkül élünk
Mátyás király mög a szállásadó cigányok
Mátyás király a cinkotai kántornál
Nincs májja, mint a csóri csukának
Mátyás király és a csüri csukamáj
Mátyás és a bányabáró
Mátyás mög a kamarás
Hollós Máttyás
Mátyás és a szántóvető
Marcibányi meg Mátyás
Mátyás és a kereszteletlen gyerek
Mátyás király megeteti a papokat
A ruha teszi az embert
Mátyás király tanácsa
Mátyás király és a Vörös Márta
Mátyás király a borsi kocsmában
Mátyás a königsbergi erdőben
Mátyás és a főbíró

MÁTYÁS ÉLETÉRŐL

Mátyás álma
Mátyás mint ostoros
Mátyás királlyá választása
Királyválasztás
Az ifjú Mátyás király
A táltosgalamb
A letördelt nyílvevesszők
Drakula és Mátyás

Kevély királykisasszony
Mátyás és Pogandzivesi
Budai királyválasztás
Mátyás török fogságban (részlet)
Mátyás király és Alencsica (részlet)
Bánta puszta
Mátyás király dologra taníttatja a hűgát
Mátyás a török táborban
Mátyás Crudinnál
Mátyás Bécset kémleli
Mátyás halála (részlet)
Mátyás királyt leszúrták!
Az oroszánok halála

MÁTYÁS-MESÉK MÁTYÁS-MONDÁK

A Mátyás-folklór kialakulása
Mátyás, az igazságos
Az igazságos király tettei
Az okos király
Mátyás és a salamoni bölcsességek
Az okos válasz
Mátyás helye az anekdotában
Mátyás királlyá választása
Mátyás király a szomszéd népek folklórjában
A Mátyás-folklór jelentősége

Tájszavak és idegen eredetű szavak magyarázata

Forrásjegyzék

AZ OKOS KIRÁLY

Mátyás király aranyszőrű báránya

Elment a burkus király Mátyás királyhoz. Mint pajtások köszöntötték egymást. Mondja a burkus király, hogy:

- Úgy hallottam, hogy egy aranyszőrű báránya van.

- Igaz - azt mondja -, nekem van a juhaim közt egy aranyszőrű bárányom, és oan csobánom van, hogy sosem hazudott.

A burkus király azt mondta:

- Én megmutatom, hogy hazud.

- De - azt mondja Mátyás király - a nem hazud, oan nincs!

- De én megmutatom, hogy hazud, mert én megcsalom, hogy muszáj, hogy hazudjon.

Azt mondja Mátyás király, hogy:

- Én es fogadok akármibe, hogy nem hazud. Fele országomat odaadom.

Azt mondja a burkus király:

- Én es odaadom fele országomat, ha nem hazud.

Jó, mán kezet fognak, avval jóccokát mond a burkus király, és elmenen onnat más szállására. Ott felöltözött a burkus király ilyen parasztgúnyába, és elment ki a tanyára. Köszönti a csobánt. Fogadja a csobán.

- Isten hozta, király uram!

- Honnét üsmersz te engemet, hogy én király vagyok?

Azt mondja a csobán:

- Üsmerem én a szován, hogy maga király.

Azt mondja a burkus király:

- Adok én neked sok pénzt és hat lovat és hintót, add nekem az aranyszőrű bárányt!

- Jaj - azt mondja -, a világért se adnám, mert felakasztana Mátyás király.

Sok pénzt ígért neki, nem, egyként se egyezett belé.

Hazamegyen nagy búsan a szállására, és ott búsul, és ott volt a leánya es. Azt mondja:

- Ne búsuljon, mert elmenyek én egy csomó színarannyal és megcsalom én.

Vitt egy ládácska színaranyat és egy üveg bort jó mézesen, hogy a csobánt megcsalja. De azt mondja a csobán, hogy neki nem szükös a pénz, Mátyás király felakasztatja, ha kérdi, hogy hova lett az aranyszőrű bárány. Addig mondott a leány, addig incselkedett, hogy megitták a bort, de a leánynak kellett elébb innia belölle, hogy lássa, nem tett-é valami étetöt beléje. Oan kedve kerekedett aztán a csobánnak, hogy azt mondja: odaadja, ha hagyja, hogy velle háljon, de pénz nem néki nem kell, mert pénz néki elég van.

Sokat nem szokotalódott a leány, hagyta, hogy véle háljon. No, azután azt mondja a leány a csobánnak, hogy:

- Nyúzd meg a bárányt, és a húst edd meg, mert nékem a húsa nem kell, csak a bőre.

Hazavitte nagy örömmel az apjának az aranyszőrű báránynak a bőrét. No, örvendezett az apja es, hogy a leánya meg tudta csalni a csobánt.

De reggel lett, és búsult a csobán, hogy mit mondjon ő most Mátyás királynak, hogy az aranyszőrű bárány elveszett. Jött haza a csobán, hogy a királynak mondja meg, ha mit tud hazudni. Útközben beszúrta a botját egy fereglikba, és a kalapját reatette. Elhátrált tőlle, még nekiment, köszöntötte király uramnak. Mondta a király:

- Mi újság a tanyán? - Mán a kalapja.

Mondja újra a csobán:

- Ott bizon nincs más, az aranyszőrű bárány elveszett, a farkas megette.

Mikor azt kimondta, megéjedett.

- Hazudsz, mert akkor a többit es megette volna!

Avval kivette a botját, és hazament esmég a király felé. Esmég talált egy fereglikat, és esmég beletette a pálcáját, rea a kalapját, és köszöntötte király uramnak:

- Mi hír van a tanyán?

- Nincs egyéb, csak az aranyszőrű bárány bédöglött a kútba.

- Hazudsz - azt mondja a király -, mert a többi es bédöglött volna!

Esmént kivette a pálcát, és ment hazafelé. Harmadszor es talált egy fereglikat, belétette a pálcáját, rea a kalapját, és köszöntötte király uramnak:

- Mi újság a tanyán?

- Ellopták az aranyszőrű bárányt.

- Te, hazudsz - mondta a király -, mert a többit es ellopták volna!

Kivette a kalapját, és továbbindult Mátyás király palotájába, és ott a burkus király a leányával az asztalnál ültek. No, osztán bemenen, és köszönti a két királyt és a leányt es. De mán a bőrt odavitte volt Mátyás királynak a burkus király, és most várták, hogy hazud-é, mert ha hazudott volna, Mátyás király elvesztette volna a fele királyságát. Kérdi Mátyás király:

- Mi újság a tanyán?

- Nincs egyéb semmi, mint az aranyszőrű bárányt egy szép fekete báránnyal felcseréltem.

De volt-é Mátyás királynak öröme! De azt mondja:

- Hát hozd bé a bárányt!

De azt mondja a csobán:

- Ott középhelyt ül a két király közt.

- Bravó - mondta Mátyás király a csobánnak -, hogy nem hazudtál, má most néked adom a burkus királynak a fél országát, amit tőlle elnyertem.

- No - mondja a burkus király -, én es odaadom a leányom, ügyes megköstolták egymást.

És úgy lett a csobánból burkus király.

Pürkerec (Brassó megye)

Mátyás király huszárja

Volt Mátyás királynak egy huszárja a sok közül, akin nem tudott senki kifogni. Büszke is volt rá Mátyás.

Egyik alkalommal a Burkus mondja Mátyásnak:

- Én bizony túlteszek a te huszárod eszén!
- Azt már nem!
- Hát fogadjunk!

S a két király fél országát tette igazának. Abban egyezkedtek, hogy a huszár megy el a Burkus királyhoz a nagy próbára. Volt egy nagy hiba. Burkus nem tudott magyarul, a huszár meg burkusul. A király ugyancsak törte az eszét, amivel törbe csalja a huszárt.

Megérkezik a huszár Burkus dísztermébe. Keményen megáll és várja a következőket. A király jelekkel értekezik a huszárral. Jobb kezét felemeli és hüvelykujjával egyet mutat. A huszár ugyancsak válaszol, és kettőt mutat. Erre a király kitárja két karját. A huszár válaszol: felemeli ökölbe szorított kezét. A király felemel egy nagy törvénykönyvet az asztalról, a huszár erre hüvelyéből kivonja a kardját, és négyfelé vág a levegőbe véle.

Ezzel megfelelt a király kitűzött három jelére, s győzött a huszár. Tarisznyáját mindjárt arannyal tömték meg és hazabocsátották egy levéllel, amit Mátyásnak küldtek.

Az örömmel olvassa a levelet, melyben Burkus üzeni: Jobb kezemmel mutatok egyet, hogy egy Isten van. Ő kettőt mutat, hogy ne felejtkezzünk meg a Szentháromság másik két személyéről sem. A másik: Tárt karokkal mutatom: de kár, hogy a keresztények szétszórtan élnek. Ő ökölbe szorított kézzel mutatja, hogy összetartsanak. A harmadik: felmutatom a törvénykönyvet, amelyben az ország minden törvénye foglaltatik. A huszár kivonja kardját, hogy ő karddal képes azt megvédeni.

Mosolyog magában Mátyás.

- Nem hiszem, hogy ilyen egyre gondoltak ezek!

Kérdi a huszárt: hogy volt?

- Hát, felséges királyom, testemet-lelkemet kezedbe ajánlom, beérkeztem, és a király mindjárt mutatja ujjával, hogy kinyomja az egyik szemem. Azt már nem. Inkább én neked mind a kettőt, mutatom neki. Majd két kézzel fenyegetődzött, hogy kidob. Erre én is ökölbe szorítottam a kezem: gyere csak közelebb, összetörlek! Erre fog a király egy vastag könyvet, hogy hozzám vágja. Én kihúztam a kardomat, hogy felé vágtam. Erre a király megijedt, abbahagyta a fenyegetést, és hazaküldött.

- Tudtam - felel mosolyogva Mátyás király.

Alföld

Mátyás király és a székely ember leánya

Mátyás királynak volt egy hű szolgája. És kiküldte, az országút mellett volt egy kő, és ezt mondta:

- Minden embert, aki az országút mellett jár, keríts oda, hogy a követ nyúzzák meg, mert a király poroncsolatja és a király akarátja.

Sok embert odakerített, de mindamennyi a vállát húzogatta, hogy:

- Mit csináljunk, hogy nyúzzuk meg?

Egyszer egy székely ember is ment arrafelé a leányával. Azt es odakerítette a szolgál, hogy segítsen a többinek. Egyszer azt mondja a leányocska, hogy ott szokotálnak:

- Apám, menj fel Budára Mátyás királyhoz, és mondd meg, hogy vétesse előbb a kőnek vérit, akkor majd megnyúzzuk.

Egyszer azt mondja Mátyás király a székely embernek:

- Hát te honnan tanultad ezt, te székely ember, hogy én elébb vétessem vérét a kőnek? Te furfangos ember!

No, mondja, hogy egy leányocskája van, s az mondja. No, hogy az mondta, adott neki két divót és egy csomó pénzt. Mondta:

- Vidd el ezt a leányodnak, ültesse el! Mikor ezek a divók megnőnek, hát, akkor jöjj fel hozzám!

De hogy odavitte, a leányocska egyszeribe feltörte és megette a divót. No, mondja székely ember:

- No, most neked adott Mátyás király bajt eleget!

Avval mind eltérültek az emberek onnat a kötől, mert nem kellett megnyúzni. No, egy idő múlva azt mondja a leány az apjának:

- No, menj fel, apám, Mátyás királyhoz, és mondd meg neki, hogy mán kifejlődtek a divók! - E volt a két csecse a leánynak.

Akkor adott a székely embernek két szál kendert Mátyás király. Mondta, hogy abból a két szál kenderből csináljon főkötőt a királyi rezidenciának. Esment adott a székely embernek egy csomó pénzt, és a székely ember azt a két szál kendert vitte haza a leányának, hogy csináljon főkötőt. És mondta a leálynak:

- Most adott a király még bajt neked!

De a leány látott az udvaron két forgácsot. Felvette, mondta az apjának:

- Vidd fel Mátyás királynak, és mondd meg neki, hogy csináljon abból a két forgácsból osztovátát, csöllöt, vetéllőfát, akkor csinállok főkötőt a két szál kenderből, amennyi kell.

Mondta a székely embernek osztég, mikor a forgácsot hozzaavitte:

- Mondd meg a leányodnak, hogy ha az ulyan okos, akkor jöjjön el hozzám: se az úton, se az útfélen, se öltözve, se öltözetlen, s ha ulyan szép arculatja van, akkor meg es veszem. - Mert Mátyás király akkor még nőtlen volt. - Hozzon ajándékot, s ne es, köszönjön es, s ne es!

Egyszeribe a leány fogott egy verebet - az az ajándék -, s amikor a királyhoz ért, akkor eleresztette. Meghajtotta magát egy kicsit, de nem szólt egyet es. Az apjának volt egy nagy háló, abban ment a király elé. Az apjának volt egy nagy számár, annak megfogta a farkát, és mind a számár nyomán ment. Hát, nem az ország útján jött, hanem a számár nyomában.

No, mikor odaért a királyhoz és meghajtotta magát, az ajándékot megmutasztotta, és el es repítette a madarat. De nagyon szép fehérnép volt. Egyszeribe megcsókolta, kezét fogott, megmátkásodtak, meglett a nagy bál, ulyan bál volt, hogy a Duna vize akkor vállott borrá, mikor Mátyás királynak a lakodalma volt.

Nagyon jól éltek egy darabig, míg új házasok voltak. De egyszer lett egy sokadalom abban a városban, Budán. Amind a szekerek összegyűródtak, egy szegény embernek a kancája nagyon csitkózó volt. Lefeküdt és megcsitkózott, és egy más embernek a szekere alá nyomta ki a csitkót. Mikor a szegény ember meglátta, hogy a kancája megcsitkózott, ki akarta húzni a csitkót a szekér alól, de akié a szekér volt, a nem engedte, azt mondta, hogy az ő szekere csitkózta. Felpanaszolták, hogy hogy történt a dolog, de azt mondta Mátyás király es, hogy a szekér alatt volt a csitkó, tehát a szekér csitkózta és nem a kanca.

Úgy megbúsulta a szegény ember magát, no de kijönek onnat a törvényházból, és ő bizony hallotta, hogy a királyné még okosabb, mind az ura, és szokotálja, hogy bémehessen és kér tanácsot. Bémenen a Mátyás király feleségéhez, és elpanaszolja a baját.

- Óh, te szegény ember, látszik, hogy szegény ember vagy! - azt mondja a királyné. - Menj el, és keress egy hálót és egy gübülőt, amint a vízben szokás halászni! Menj ki a mezőre, és ott a homokban szűrjad a gübülővel! - és hogy halásson a hálóval.

Úgy es tett a szegény ember. És a király meglátta és behívatta, hogy micsoda számár ember, hogy a homokban halat keres. Azt mondja a szegény ember:

- Bizony nincs, de a szekér aljának sincsen csitkó!

- Óh, te szerencsétlen ember, tudom, hogy a feleségem tanácsolta ezt. No de nem baj, legyen abba, visszarendelem neked a csitkót.

De avval a király úgy megharagudott, hogy a felesége mért adott ulyan tanácsot a szegény embernek. Bément feleségéhez, mondta, eltakarodjék, a királyi életben a nap meg ne süsse többet.

Azt mondta:

- Nem bánom, el es megyek, csak engedd meg, hogy amit szeretek, kedvelek, el es vihessem magammal!

Mondta a király:

- Azt jó szível megengedem.

Avval elköltözött a felesége. Tudta, hogy az urának olyan szokása van, hogy este lefekszik a paplanos ágyba, és ott elalszik. Akkor négy emberrel odament, és a paplannak négy szegét megfogatta, és elvitette a királyt es oda, ahova ő költözött, egy bándoros, ablakos házba. Mikor másnap megébredett, és látja, hogy alig lát ki a bándoros ablakon, azt mondja:

- Mi az?

Azt mondja a királyné:

- Te megengedted, hogy elvigyem, amit legjobban szeretek, hát elhoztalak magammal!

Esmént megcsókolták egymást, és máig is élnek, ha meg nem haltak.

Pürkerec (Brassó megye)

Mátyás király kérdése

Az igazságos Mátyás király életiben kiment a kíséretével, a főurakkal a mezőre. És ráment egy szántóvető emberre, aki az ő katonája volt. Köszön a király:

- Tisztesség, öregem!

S feleli az ember:

- Köszönöm az asszonynak, felséges király.

S tovább kérdi a király:

- Mondd, öregem, messze van még a messze?

- Már bizony csak az ökröm szarváig, felséges királyom.

- Mondd, öregem, hány a harminckettőig?

- Már biza, felséges királyom, csak tizenkettő.

- Hány pénzért dolgozol?

- Ötért, felséges királyom.

- S mire használod az öt pénzt?

- Háromból élek, és kettőt a sárba vetek.

- Mondd, öregem, meg tudnád-e fejni a bakkecskéket?

- Meg én, felséges királyom.

- De addig, amíg az én képemet nem látod, senkinek a magyarázatokat el ne mondd!

Evvel a király elköszönt az embertől, s a kíséretével együtt egy tanyai épületbe szállottak be. Ott ebédeltek, és ebéd után a király egy órára vagy kettőre lepihent. Ezalatt az urak visszalopóztak az öreghez, és kérdezték az öreget:

- Mondd, öreg, mit jelentett az a szó, amikor a király köszönt neked: „Tisztesség, öregem”, s te azt felelted reá: „Köszönöm az asszonynak”? Mit jelentett ez?

- Öt aranyért megmondom az uraknak.

Kivették az urak az öt aranyat, és odaadták az embernek. Most megmagyarázta az ember az uraknak, hogy ez a köszönés és felelet mit tartalmaz:

- Mikor a király köszönt: „Tisztesség, öregem”, az azt jelentette, hogy tiszta ing volt rajtam. Én meg azt feleltem, hogy köszönöm az asszonynak, azért, mert az asszony mossa az ingemet.

- Helyesen felelt, öreg - mondják az urak.

Most kérdik tovább az urak:

- Mit jelentett az, mikor kérdezte a király, hogy messze van még a messze, és te azt felelted: „Már biza csak az ökröm szarváig, felséges királyom”?

- Ezt is megmondom az uraknak tíz aranyért.

Kiadják a tíz aranyat az urak, s akkor kezdi az ember a magyarázatot:

- Mikor azt kérdezte tőlem a király, hogy messze van még a messze, s én azt feleltem neki, hogy már bizony csak az ökröm szarváig, felséges királyom, ez azt jelenti, hogy már öreg vagyok, s nem látok előbb, csak az ökröm szarváig.

Összenéznek az urak. Azt mondják az öregnek:

- Helyesen beszélsz, öreg, ez is igaz. Na és most kérdezzük tovább, ezt mondd meg nekünk, hogy mit jelentett az, mikor kérdezte a király: „Hány a harminckettőig, öreg”, te meg azt felelted: „Már bizony csak tizenkettő, felséges királyom!”

- Ezt is megmondom az uraknak húsz aranyért. Ennek pedig az a magyarázata, hogy amikor fiatal voltam, legényember, harminckét fogam volt, abból már idáig elvesztettem húszat, és jelenleg még van tizenkettő.

Erre is az urak összenéznek, s helyeslik az öreg beszédjét.

- Na, most még egy kérdésünk van hozzád. Azt mondd meg nekünk, mire ment ez a kérdés, mikor kérdezte a király tőled, hogy mire használod az öt pénzt, és te azt felelted rá, hogy háromból élek, kettőt meg a sárba vetek!

- Ezt is megmondom tíz aranyért.

Kifizették az urak a tíz aranypénzt, és akkor nekifog az öreg a magyarázatnak:

- Ez a magyarázat, kérem, arra megy, hogy van nékem két fiam, mind a kettőt taníttatom. Azt a pénzt soha többet nem látom, amit utánok a sárba dobok.

Az urak erre is összenéztek egymással, s helyeslik az öreg magyarázatját.

- Na most, öreg, még egy kérdésünk van hozzád, erre felelj nekünk! Mikor a király kérdezte tőled, hogy meg tudnád-e fejni a bakkecskét, és azt mondtad a királynak: „Meg én, felséges királyom.” De a király azt mondta neked, hogy senkinek a magyarázatot meg ne mondd, amíg az ő képjét meg nem látod.

S az öreg azt mondja az uraknak:

- Ezt is megmondom harminc aranyért.

Kiveszik az urak a harminc aranypénzt, és leolvassák az embernek. S akkor kezdi az öreg a magyarázatot, és mondja:

- Igen tisztelt uraim, ne érezzék sértve magokat, mert az urak azok a bakkecskék, akiket én most megfejtem!

És elővett egy aranypénzt az öreg, és mutatta az uraknak a király képét a pénzen:

- Lássák az urak, ez a magyarázata annak, hogy senkinek meg ne mondjam a király kérdéseit, amíg az ő képét meg nem látom.

A király úgyis tudta ezt, hogy az urak vissza fognak az emberhez menni, s kérdőre vonják ezekért a kérdésekért. Az urak lesütötték a fejüket, és szégyenkezve továbbmentek.

Így volt a Mátyás király története.

Magyaró (Maros-Torda megye)

Hogy osztotta be életét az öregember?

Mikor Mátyás király egy faluba bement, a falu végénél tanált egy nyolcvanesztendős öregembert; az öregember sírt. Kérdezte tőle Mátyás király:

- Miért sír, bácsikám?

- Hogyne sírnék, mikor az apám megvert!

- Él még öregemnek az apja?

- Él - mondja az öreg.

- Szeretném látni, milyen ember!

Bementek az udvarra, megtanálták az apját. Köszönt Mátyás király, azt mondja:

- Bácsikám, mért verte meg ezt a fiukat?

Azt mondja:

- Hogyne, fikomadta, rossz kölyke, hogy megsértette az apámat.

Azt mondja Mátyás király:

- Mije? Hát még a maga apja él?

- Él ám!

- Szeretném látni!

Bementek a szobába, hát ott ül az öreg. Mátyás király azt mondja:

- Öreg! Látom, maga elég öreg, hogy élt ilyen szép időt? Hogy osztotta be az életét?

- Beosztottam az életet: háromat a hattal, hatot a kilenccel.

Azt mondja Mátyás király:

- Ezt meg ne fejtse senkinek, míg a képemet nem látja!

Akkor azt kérdezte tőle Mátyás király:

- Meg tudna-e fejni három bakkecskét?

- Meg!

Avval elment Mátyás király haza, azt mondta azoknak az uraknak, akik rangot kértek tőle, hogy fejsék meg neki, hogy osztotta be az öregember az életét: háromat a hattal, hatot a kilenccel. Ha meg nem fejtik: a halál fia! Avval az urak széjjelmentek az országba keresni az öreget. Egyszer az egyik úr ráakadt az öregre, kérdezte tőle:

- Nem tudná ezt meg ezt megfejtteni?

- Meg én, de nem fejtem meg ingyen! - mondja az öregember.

Addig alkudtak, hogy ezer aranyat fizetett az úr. Mikor az úr odaadta, odaténfergett a másik, kérdezte az öregembert, meg tudná-e fejteni ezt meg ezt.

- Meg én! - mondja az öregember. - Ezer aranyért fejtettem meg ennek is.

Odaténfergett a harmadik úr is, ennek is ezer aranyért fejtette meg. Mentek aztán Mátyás királyhoz, megfejtteni. Mikor megmondták, hívatta Mátyás király az öreget:

- Öreg! Mondtam, hogy ne fejtse meg, míg az én képem nem látja.

- Uram, nem egyszer láttam felséged képét, hanem háromezerszer.

Mikor kimutatta a háromezer aranyat, akkor elmondta Mátyás királynak, hogy fejte meg a három bakkecskét is: háromnapos kenyérnél puhábbat nem evett, hatéves bornál fiatalabbat nem ivott, és kilenc hónapban egyszer hált a feleségével.

Királyhegyes (Vajdaság)

Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus

Abban az időben, mikor a Mátyás király a földön járt, még élt, beköszön egy házhoz. Ott van egy... hát nem volt éppen öreg ember, se fiatal, Mátyás király kérdezi:

- Hát csak kettecskén vannak?

- Hát - azt mondja -, fiaim itthagytak.

- Hát - azt mondja -, hun vannak a fiai? - Volt neki három fia.

Azt mondja:

- Hát az egyik szabad rabló, a másik szabad gyilkos, a harmadik szabad koldus.

Akkor ezön kételkedött Mátyás királ, hogy ezek mik lehetnek, sehogyan se tudott rájönni.

Persze, az aptyik tudta, hogy mik az ő fiai. Pedig mindjárt úr volt ám, mind a három.

Szabad gyilkos, az volt orvos. - Ugye, annak szabad gyilkolni. Szabad rabló, az meg volt ügyvéd - annak is szabad rabolni. Szabad koldus, az meg volt barát - ugye, annak is szabad kódulni.

Így aztán megveregette Mátyás királ a vállát:

- Derék embör, ilyen gyerököket nevelt.

Kárász (Baranya megye)

A legjobb barát mög a legnagyobb ellenség

Mátyás királ egyik vezérét elcsapta. A vezérbül paraszt lött.

Eccör Mátyás arra járt, a vezért éppen szántás közben taláta.

- No, mi csinyász? - kérdözi.

- Vetök, uram! - mondi a vezér.

- Gyere fő hozzám Budára alkalommal és nem alkalommal, hozd fő a legjobb barátodat mög a legnagyobb ellenségödet! Ha ezt megtöszöd, akkor mondok neköd valamit.

A vezér hazamönt, leöt egy borgyut, oszt jó összevérözte magát. Kérdözi a felesége:

- Mi csinyát kigyelmed, hogy ollan vérös az arca?

Odahajút a vezér a feleségihő, oszt hókkal mondi nekije:

- Megöttem az aranymívest, de ne szólj senkinek se, mer neköd is lösz ékszered.

Avval másnap főutazott Budára. Magával vitte a kutyáját is mög a feleségét is.

Mikor Budára ért, a vár alatt fél lábát a kutya hátára tötte, a fél lábával mög sántítva mönt. Úgy ért fő.

Aszondi a királ:

- Látom, hogy alkalommal és nem alkalommal gyüttél. No, hol a legjobb barátod?

A vezér erre jó mögverte a kutyát, oszt elkergette. Utána mög visszahítt. A kutya visszagyütt, oszt mögnyalta a kezét.

Aszondi a királ:

- Látom, ez a legjobb barátod. De hun a legnagyobb ellenségöd?

Arra a vezér a felesége felé fordul, oszt kiabálva, mérgössen szól rá:

- Hát te bizony mér kacsintgatsz előttem a királra?

Az asszonnak se köllött több. Elvörösödvel aszondi a királynak:

- Fölségös uram, még ez a gyilkos beszél ett, aki mögöte a fölségöd aranymívesit?

A királ az embört mingyár kérdőre vonta, hogy no hát, mi igaz ebbül.

Az csak annyit mondott:

- Fölségös uram, ebbül csak annyi igaz, hogy mögötem egy bornyút, annak a vérivel bekentem magam, a feleségömnnek mög azt mondtam, hogy az aranymívest őtem mög, de ne szóljon senkinek, mert neki is jut az ékszerbül. Mast má ebbül láthati fölségöd, hogy ki az én legnagyobb ellenségöm!

Aszondi a királ:

- Látom!

Avval mögbocsájtott a vezérnek, oszt visszafogadta.

Nagyharsány (Baranya megye)

Mátyás király és Toldi

Mátyás király idejében a magyarok nagyon sokat verekedtek a törökökkel. Mátyás király meg a török basa egymást mindig viccelték. És abban a régi időkben a királyok olyanok voltak, hogy még olyan majdnem félbolond embereket is tartottak maguk mellett, akinek elmulattak a beszédein, tettein.

Hát, Mátyás királynak is volt egy Toldi nevű szolgálja. Ez valami táltos fiú volt. Az csak úgy hívta Mátyás királyt: „Te, Matyi!” A többek között összekaptak, haragudtak, ezért Mátyás király elfogatta, és kő közé rakatta úgy, hogy csak annyi üredéket hagyott a rakásnak az oldalán, amin lélegzett Toldi.

De aztán a basa megint észhez kapott, kapaszkodott a Mátyás királyra való ellenkezésén. Küldött Mátyás királynak egy botot, amelyről azt kérte, hogy írja meg Mátyás király, hogy a botnak melyik fele könnyebb és melyik fele nehezebb.

Összehívta a tanácsot, de hiába, nem tudták megmondani semmiképpen, hogy melyik fele nehezebb és melyik fele könnyebb. Ezen nagy zshivaj volt a királyi udvarban. Toldinak meg a szeretője volt a szakácsné. Toldi is meghallotta azt a zshivajt. Mikor a szakácsné vitt neki edelét, kérdezte tőle:

- Ugyan, kedvesem, miféle zshivaj ez?

A szakácsné azt mondta:

- No, ez a zshivaj azért van, a basa küldött neki egy botot, hogy írják meg, hogy melyik fele a nehezebb, és melyik fele a könnyebb.

- No - azt mondja -, kedvesem, azt mondd nekik, merjenek egy kád vizet, a botot dobják bele, majd a nehezebb fele leül, a könnyebb fele fönn marad. De meg ne mondd, hogy én mondtam, azt mondd, hogy te mintha álmodtad volna.

Csakugyan úgy lett. A szakácsné bement. A tanács neszezett, de nem tudtak mire menni. Odament a szakácsné, azt mondja:

- Király öfölséged, én szólhatnék bele? Szólnék, ha szóval nem sértenék - azt mondja. - Ebéd után lefeküdtem, elaludtam. Mindjárt azt álmodtam, hogy kell egy kád vizet merni, a botot beledobni, a könnyebb fele fönn marad, a nehezebb leül. De mintha csak úgy álmodtam volna.

És ez jóra jött, megfelelt a basa kérelmének.

Akkor a basa fölküldött három csikót. Az egyik akkora volt, mint a másik, az egyik olyan volt, mint a másik. Ember megválasztani őket, hogy melyik az idősebb, melyik a kisebb és melyik a középső, nem tudta. Már meg ezen nagy zsvíjaj lett. A szakácsné megint vitt ebédet Toldinak, Toldi megint megkérdezte, hogy:

- Miféle zsvíjaj van már meg a királyi udvarban?

A szakácsné elmondta neki.

- A - azt mondja -, mondd meg nekik, de ne úgy, mint én mondom, hanem úgy, ahogy te. Öntsenek ki egy határ búzát, egy határ rozsot és egy határ zabot!

Hát, akkor úgy történt, hogy öntöttek ki egy határ búzát, egy határ rozsot és egy határ zabot. Ráengedték a lovakat. A legidősebb a kettőt elverte a búzáról, a középső meg elverte a rozsról a legkisebbet. A legkisebb jutott a zabra. Ekkor aztán írásba tették, hogy így van. A basa különben nem tudott ellenük menni, mert úgy, ahogy kérte, meg tudták mondani, hogy melyik a legidősebb, melyik a középső és melyik a legfiatalabb.

Úgy ám! A basa akkor meg írt egy levelet, hogy Mátyás király küldje el Magyarországról a legjobb muzsikust öhozzá, vagy pedig a valagáról két font húst. A valaga partjáról. Akkor Mátyás azt gondolta magában:

„Ha lemegyek, a basa akkor is elveszi az életem (mert Mátyás volt Magyarországon a legjobb muzsikás), ha a valagam partjáról levágok két font húst, akkor is meghalok. Most mit csináljak?” Akkor odagondolt, hogy hátha él még a Toldi. Akkor odament, ahol Toldi be volt kövezve a rakásba:

- Élsz-e még, Toldi?

Toldi feleli:

- Élek ám, de csak kicsit!

Akkor mondta a kőműveseknek, hogy úgy kiszedjék Toldit, hogy még egy porszem se hulljon rája. Hát akkor bevitte. Vágatott neki göbölt, disznót, nagy hordó bort bevitetett hozzája. Azt mondja neki:

- Egyél, igyál és erősödjél!

Akkor tudatta vele, hogy hova kerülnek. Hát Toldi evett is, ivott is, de levesnek csak a levét ette. Ez Mátyás királyt sértette. Mondta neki:

- Hát a húsát is edd, ne csak a levét!

Akkor Toldi kapott egy tányér levest, rálottyantotta a falra, az a zsíros lé majd egy cseppig ráragadt a falra. Akkor fogott egy halom húst, odavágta a falhoz. A hús lepottyant.

- No, láttad, Matyi?

Azt mondja:

- Láttam. Hát akkor tégy úgy, ahogy akarsz!

Akkor evett-ivott Toldi a maga kényelme, kedve szerint. Mikor Toldi érezte, hogy ő most már elég erős, bejelentette Mátyás királynak. Akkor azt mondta neki Mátyás:

- No, gyere az istállóba, válaszd ki a legjobb paripát!

Elmentek az istállóba, a paripáknak a farkát megfogta, rángatta. Ráült mind a farkára. Azt mondja:

- Hol van az én szürkém?

- Jaj - azt mondja -, kinn van a ganéjdombon, a szemétvetőn.

- Hozasd be, etesd ki!

Behozatta, kietette. No, most már elég erős lesz a szürke is.

- Na, most gyere a fegyverraktárba, válaszd ki a legjobb fegyvert!

Mentek a fegyverraktárba, tördelte össze a fegyvereket, mint a virágszált az asszonyok.

- No, hol az én fegyverem, hol az én puskám?

- Jaj - azt mondja -, a tikok ülnek rajta valahol!

- Hozasd be, pucoltasd meg!

Mikor ez is megkészült, hát:

- Most elmenjünk - azt mondja - Törökországba!

Elmentek Törökországba a török basához. Hát Mátyás bemene, de Toldi nem ám. Elszaladt. Mátyás bement, beszélgettek. A basa vendégséget állított neki, mondta neki:

- Na, Mátyás, egyél-igyál, mert azután hátravan a feketeleves!

Hát ugye, gondolni való, hogy evett-ivott! Nagyon kelletlenül. Mikor megvolt a vendégség, akkor a basa azt kérdezte tőle, hogy milyen halállal akar kimúlni a világból. Akkor azt mondta:

- Nem bánom, akármilyenel pusztítol el, csak egy huszonnégy óra siralomházat, időt adjál!

Adott neki. Koporsóba záratta, azt a koporsót meg vaskoporsóba tetette és lezáratta. Úgy tette el a kamrába. Főtt ám Mátyásnak a feje, a seggibe a savó, hogy a Toldi megbosszulja rajta, hogy ő kő közé rakatta. De azért, mikor megjött az éjféli, a kamaraajtó zörgött, belépett Toldi. Kérdezte tőle, hogy:

- Mátyás, élsz-e még?

Mátyás úgy felelt, ahogy Toldi, mikor Mátyás kérdezte:

- Élek ám, de csak kicsit!

Akkor Toldi odament, a koporsó tetejét fölszaggatta, és akkor Mátyás fölkelt belőle. A szürke meg már ott állt a basa hálósobája ablakában. Akkor bementek Mátyás és Toldi, a basát feleségestül, ágyastul fölfogták, föltették a szürke hátára. Akkor még maguk is fölültek. Akkor azt kérdezte Toldi Mátyástól:

- Most hogyan menjünk, úgy-e, mint a szél, vagy úgy, mint a gondolat?

Erre Mátyás azt mondta:

- Ahogy te akarod.

Hajnakra kelve már a basa feleségestől Budán, Mátyás királynál volt. A házában. Oda berakták, bevitték őt ágyastól.

Hajnaltól kukorékolnak a kakasok. Meghallotta a basa felesége, mondta a basának:

- Kelj föl, nem jól van, magyarországi kakasszót hallok!

A basa azt mondja:

- Ugyan hagyj békémet, hagyj aludnom!

De az asszony nem hagyott neki, a basának. Megint hallotta a kakasszót. Megint csak mondja neki, de a basa megint csak azt felelte:

- Hagyj már pihennem!

Megint szóltak a kakasok, ekkor már a basa is fölébredt, ez is megértette, hogy a magyarországi kakasok szavát hallják. Azt mondta neki:

- Most már veszélyben vagyunk!

Mikor reggel lett, Mátyás király beállított a szobájába:

- Jó reggelt, basa!

Azt mondja:

- Jó reggelt ám, de nem jó reggel van!

- No, csak nyugodj, majd lesz reggeli.

Csináltatott neki.

- Nézd, itt van a feketekávé!

Megvendégelte a basát. Azt kérdezte tőle, hogy milyen halállal szeretne kimúlni a világból, mint a basa hogyan kérdezte meg tőle. Az is azt mondta:

- Nem bánom, akárhogyan pusztít el, csak te is légy kegyelmes, hogy bár egy huszonnégy óráig siralomházat tölthessek!

Mátyás megadta neki. De a basáért nem mentek ám az ördögök se. Mikor lekerült a huszonnégy óra siralomház, megint bement hozzá Mátyás:

- No, basa, hát hogyan akarsz elpusztulni?

Akkor a basa könyörgött neki, hogy ne pusztítsa el az életét:

- Mátyás, ne pusztíts el a világról! Amíg török török lesz, meg a magyar magyar lesz, a török mindig egy pénzt fizet a magyaroknak!

Azt beszéli róla a világ, hogy azt az egy pénzt még most is fizeti ám a török, de nincs, aki aztat fölvegye, így hát társzekerekre rakják, hogy aztán a világvégén elvigyűk.

Szakcs (Tolna megye)

Az oláh katona

Mátyás király sokat hadakozott az oláhokkal, Estefán vajdával. Estefán vajda felbérelt egy olyan embert, aki megölte a felesége csábítóját, szóval gyilkos volt. S azt mondta neki, hogyha a csatában, mikor csatáznak Mátyás Királlyal, ha megöli Mátyás királyt, akkor nem lesz ezért a gyilkosságért megbüntetve.

Meg es történt, hogy összeütköztek a magyar sereggel, a fekete sereggel, s ahogy kézből verekedtek, hát ez az oláh, ez a felbérelt oláh törvel nekirohant Mátyás királynak, hogy megölje. Azonban az egyik magyar vitéz észrevette, hogy mit akar, s lefűlelte, s akkor úgy akarta, hogy levágja a fejét. S akkor Mátyás király azt mondta:

- Ne bánts, adj fegyvert a kezibe, harcoljon a fajtája ellen.

És csakugyan úgy lett, ölte úgy az oláhokat, hogy egyre-másra elvesztették az oláhok a csatát. Mikor vége lett a harcnak, kérdőre vonta Mátyás király azt az oláh gyilkost, hogy:

- Mért akartál éngemet megölni?

S akkor elbeszélte az oláh, hogy megölte a feleségének a csábítóját, ezért a vajda hosszú fogságra ítélte, de hogy avval a kitötésvel, hogyha megöli Mátyás királyt, akkor visszakapja a szabadságát.

Ezért Mátyás király bévette a fekete seregbe, s az egyik legvitézebb katonája lett.

Istensegíts (Bukovina)

Mátyás király a barlangban

Hajtották Mátyást, hajtották. Erősebb vót az ellenség, mint ű vót. Ű vót a hollós sereg vezére. Ahogy hajtották űköt, nagyon hullott a nép. Nekihajtottak egy hegynek. Ottan gondolkoztak. Kiáltoztak.

- Hegy! Nyílj meg! Nyelj el bennünket!

Pár vitézével maradt meg Mátyás király. A fekete sereg lemaradt, legyilkolták. Száz vitézével a hegység elnyelte. Egy ballangba űk ottvesztek. Leültek és ott gondolkoztak. Mi jött belüle ki? Senki nem tudott rulluk semmit. Mer a hegy elnyelte űköt. Vót egy várkapu. Ott mindég posztokat állítottak. Űk ott pihentek. Lehevertek. Vót nekik egy asztaljuk, akörül űk ebédeltek. Ez pedig kübül vót kifaragva. Mátyás király leült az asztalhoz. Gondnak adta a fejét. Hogy mivé lett, mi lesz velek? Majd eccer azt mondotta, hogy ha a szakállja olyan fog lenni, aki az asztalon kétszer körülér, akkor fognak innét kimenni.

Mi jött ki belőle? Eccer egy kovácsmester-ember valahogy eltévedt. Hova tévedt be, a nagy iszonyu ballangba. Bemegy a ballangba. A poszt aludt. Szijjelnéz. Megyen, megyen szobákrul szobákra. Mátyás királyt ott tanálja, az asztalnál ült. De olyan szakállja vót, hogy majdnem körülérte az asztalt. Azt mondja felébredve:

- Ide figyelj! A hangyák mászkálnak még a hegytetőn?

- Még mászkálnak! - azt mondja.

Az ellenség kereste űköt.

- Még mászkálnak!

- Na, akkor - azt mondja -, pihenjünk tovább. Na, emlegess meg rulla! - Ott vót a tálba egypár arany. Megrakta a zsebjeit a kovácsmester-embernek.

Elment. Mikor ez elment, újra lefeküdtek és aludtak. De poszt mindég állott a várkapunál. Majd időkkel mán eccer egy kis fíjatal ember eltévedett a nagy erdő vadonatságba. Nem lelte meg a lakását, annyira eltévedt. Hogyhogynem, rátanált erre a várkapura. Ott állt egy poszt.

- Kit keresel, fíjam?

- Hát - azt mondja -, én egy eltévedt gyermek vagyok!

- Gyere be!

Bevitte a fíjut. Bekésérte. Oda a királya elibe.

- Nézd meg! Kérdezősködj, ki vagy, vagy mi vagy?

Elmondja neki a fíjugyermek.

- Én egy özvegyasszonynak a fíja vagyok! Az erdőbe jöttem ki és eltévedtem! Azt se tudom, hogy hun vagyok!

Azt mondja neki, hogy:

- Hát, repkednek még a madarak?

- Mán repkednek - azt mondja -, de mán levannak tartva, mer sok erő elpusztította!

- Akkor - azt mondja -, még tovább leszünk itt!

Azt mondja a poszt neki:

- Na, gyere fíjam vissza!

Kikésérte.

- Nem leled a hazádat?

- Nem!

- Ide figyelj!

Egy figefának az ágát letört néki.

- Ide figyelj! Ez lesz az emlékje Mátyás királynak! Ezt vidd haza. Ha bajod lesz, rázd meg!

Mikor hazavitte, még majdnem félutig se ért vele, mán nehéz vót néki. Hát ü így sose ér haza. Eccer csak megrázza a figefaágot. Annyi aran hullott le a földre néki, hogy nem bírta összeszedni.

- Ó, áldd meg Isten - azt mondja -, Mátyás királyt! Áldd meg Isten a Mátyás királyt!

Felvette és felcsapta. Nagy örömmel megtanálta a lakását. Elvitte haza.

Kállósemlén (Szatmár megye)

Mátyás király udvari bolondja

Mátyás király egyszer munkától fáradtan kikönyökölt a kertbe nyíló ablakán. Egyszer csak azt látja, hogy udvari bolondja sietve megy.

- Hová-hová, fickó, ilyen sebbel-lobbal? - kiáltott le neki a király.

- Téged akarlak meglátogatni, komám.

- Hadd el, nem lehet az.
- Nem? És miért nem?
- Azért, mert bolondnak nem szabad ebbe a szobába jönni.
- Hát akkor te hogy jutottál be?

Ez a kérdés úgy meglepte Mátyást, hogy hevenyében nem tudott rá felelni, azért nem haragudott egy csöppet sem.

Tóth Béla

Mátyás és a bolond

Ecce, mikó Mátyás király nagy vendégséget tartott, oszt ott vót az udvari bolond is, aszongyák neki, hogy mondjon lehetetlen dolgokat:

- Lehetetlen - aszongya a bolond - füttyölve jajgatni, lehetetlen az ágyúgolyót pilulának lenyelni, lehetetlen a mezítelen cigánygyerek kabátja zsebibe nyúlni, de a leglehetőtlenebb az asszonyi hűségben megbízni.

Zenta (Vajdaság)

Márkus szekrénye

Volt Mátyás királynak egy udvari bolondja, aki nem is lehetett olyan bolond, mert nagyon ötletesen vágta ki magát a kutyaszorítóból, amelybe lopás miatt került. Már többször elcsent hol ezt, hol azt, míg végül rajtavesztett egy ezüstserlegen. Észrevették az eltűnését, és jelentették a királynak. Márkus éppen hazaérkezett az erdőből, ahol elrejtette a serleget, amikor Mátyás magához inti, és kérdőre vonja, ő volt-e a tolvaj, aki ellopta az ezüstserleget. Márkus nem jött zavarba, hanem azt felelte:

- Nem loptam el, csak elrejtettem a szekrénybe.

A király készpénznek vette, s ráparancsolt, hogy tüstént hozza elő. Márkus azonban azzal érvelt, hogy képtelen a szekrényt idehozni, márpedig csak úgy adja elő, ha idehozzák a szekrényt, melybe elrejtette.

- De olyan erős legény nem akad, még Kinizsi Pál uram se - hetvenkedett Márkus.

Kinizsi, aki hallotta a bolond beszédét, vállalkozott arra, hogy előhozza a szekrényt, vagy ha nem lesz rá képes, akkor a serleg a bolondé marad, s a király elengedi a büntetését is.

Erre nagy ünnepélyességgel kivonul a társaság a bolond vezetésével a közeli hegyre, ott Márkus körbemutatott a kezével, s azt mondja:

- Ez itt az én szekrényem.

Odamegy egy nagy kőhöz, előveszi a serleget, meg az egyéb lopott holmikat is. A fogadást megnyerte, hiszen a hegyet, Márkus „szekrényét” még a nagyerejű Kinizsi Pál se mozdíthatta meg.

Mátyás jót nevetett a bolond tréfáján, és állta a fogadást: Márkusé lett a serleg, s ettől kezdve hívják a hegyet Márkus szekrényének.

Bakony

Mátyás király katonája

Mátyás királynak az idejibe történt a dolog. Kinn táboroztak. Mátyás király ű meg álrühát vivött magával, aztán körüljárt a táborba, kíváncsi vót, hogy hogyan bánnak a tiszturak a legénységgel. Hát aztán egy legény nagyon szomorkodott ott a többség között a táborba. Aztán Mátyás király odamönt, megkérdezte, hogy mi a bajja a legénnek.

Akkor aztán azt mondta a legény, hogy az ű sorsát nem akargya tudatni senkivel, mert az ű sorsa nagyon titkos, az ű bánatos sorsa.

Akkor aztán Mátyás király összecsapott vele, hordotta a bort, elkezdtek poharazni. Má a legénynek a zsebgye kiürűt, előbb, mind a Mátyás királlyé. De aközben el is meséte az ű sorsát, hogy mi az ű bánatja, mér bánkódik annyira. Azt meséte el nekije, hogy az ű legkedvesebbik barátja halálra van ítéelve, mer a föllebbvalójjának ellenszegűt, aztán hát másnap lősz a kivégzése; hát aztán azér busűt.

Akkor Mátyás király anná bővebben hordatta a bort, de a legénnek nem vót pénze akkor má, de ű se akarta magát hanni. Van neki egy fakardja, aztán a kardját itt szokta hanni álogba, a fakardot tőszí helibe, amíg le nem fűzetheti az adósságot.

Akkor másnap röggel, amikor a kivégzésnek meg kellett történni, hát nincs hóhér, aki a legént kivégezze.

Még a borozás közbe azt mondta Mátyás király a legénnek, hogy ne bánkódjon, maj ű is ott lősz a kivégzésönn.

Akkor megsarkantyűzta a lovát, mer nevetni köllött, hogy nincs hóhér. Azután visszamönt, és ezt a legényt nevezte ki hóhérnak, akivel ivott. Azután meginn elvágatott, és azt mondta, hogy mire visszagyűn, a kivégzés megtörténődjék.

Aztán újra visszatért, még mindig nem történt semmi. Akkor azt mondta, amikor visszaér, még mindig nem történik semmi, akkor annak a fejít veszi le, akit kinevezött hóhérnak.

Akkor a legény aztán hát elégyűt, odaát a barátja fölé, aztán aszonta:

Mivel az embőri szívbe nincs kegyelöm,
Tehozzád fordulok, én Istenöm!
Ne engedd, hogy hóhérgya legyek barátomnak,
Változtasd át vasát fává a kardomnak!

Akkor kirántotta a kardját, hát csakugyan fa. Mindannyian elcsodálkoztak, hogy csakugyan fa a kard. Szaladtak Mátyás királyho, az má nagyon nevetött, mer tudta, hogy a kard fává fog változni. Aztán akkor odahívatta a legént, a hóhért:

- Menj, fiam, váltsd ki a kardodat! Máskor, ha van pénződ, igyá, ha nincs pénződ, ne igyá, mer fakardos vitézőket nem használhatok.

A másiknak meg aszonta:

- Te is möhetsz szabadon, de máskor ne szegűlj ellen a föllebbvalóidnak!

Magyaregregy (Baranya megye)

Mátyás király ordenánca

Annyit beszélt Gergel Ferenc, az öreg, hogy vót Mátyás király, s vót Mátyás királynak egy ordenánca. S az az ordenánc örökké sirített el egy-egy bengőt, úgy alattomban, hogy ne vegyék számba. S ment a korcsmához s ivott örökké, egy-egy kicsit csak, nem sokat, csak úgy futtában elment, s megvett egy kicsit, s megitta, s ment el, nem kötött sokat.

Mátyás király számát vette, hogy iszik mindennap a korcsmában. Mátyás király felkőtt, felöltözött katonagúnyába, de rongyos gúnyába, s elment ahhoz a korcsmához, s megleste, mikor jó az ő szolgálja oda. Hát már az odajő, s veszen egy kicsit, s iszik, de ő meglapulta:

- Hogy te - azt mondja - olyan katona vagy, hogy látom, örökké iszol. Honnét iszol?
- Te, én - azt mondja - én bírok innanyi, a gazdának - azt mondja - veszek ki a pénziből.

Hát ő Mátyás királyval beszélt, de nem ismerte, hogy ő az.

- Aztán hogy bírsz venni?
- Úgy ni, kinyitom - azt mondja - azt a ládát, veszek ki egy kicsit - azt mondja -, hogy ne vegye számát a király, s avval iszom.
- Én bírnék-e venni - azt mondja -, vígy el engemet es, hogy én es vegyek.

Elvitte, felnyitotta azt a ládát, a pénzeset. Akkor Mátyás király markolt összemarokval. De az a katona megütte a kezit.

- Nem! Csak egyecskét végy el - azt mondja -, ne vegye számát a gazda, hogy vettünk ki a pénziből.

Megütte a kezit, s vissza, csak egyecskét hagyott, hogy elvegye az ujjai között, melyiket kivett, egy bengőt csak.

- Hadd el, még legyen máccor es miből igyunk - azt mondja.

Aztán elmentek s megitták.

Mátyás király akkor levetette a rongyos gúnyákat. S akkor megéjedt az a katona, az ordenánc, hogy ő mit csánt. Azt mondta Mátyás király:

- Ne, a kócsok a kezedbe, s te légy a gazda mindenen, mert látom, ember vagy, nem hagyta az idegent, hogy vegyen ki sokat, csak egyecskét.

S avval jónak kapta.

Klészse (Moldva)

Mátyás király és a szegén favágó

Mátyás király eccer az erdőben amind sétált, hogy-hogy nem, elveszett. Bolyongott erre, ment arra, nem talált ki az erdőből. Meglátott egy szegén favágót. Odament, s köszönt neki.

- Segítsen az Isten, te szegény favágó!
- Hát biza reám es férne a segítség - mondja a szegén ember. De a szegén ember nem üsmerte meg, hogy kicsoda ez. Hanem csak egy úrnak nézte Mátyás királyt. Mondja neki Mátyás király:
- Hát, te szegén ember, vannak-e gyermekeid?

- Vannak biza, uram, négy, két szép fiam s két leányom.
 - Hát aztán van-e pénzed?
 - Hát az es van, amennyi eppe kell. De tudod, uram, én a pénzemet háromfelé osztom örökké.
 - Hát azt te hogy csinálod? - kérdezi Mátyás király.
 - Én úgy, hogy egyik részt örökké, az egyik részivel az adósságomat fizetgetem. A másik részt kőcsönadogatom.
 - S hát a harmadik részt?
 - Azt a sárba vetegetem.
 - Ejnye hát, én még ilyen beszédet nem es hallottam - mondja Mátyás király. - Hát mondd el nekem, hogy hogy értsem ezt, mit jelent?
 - Úgy, uram, tudod-e, hogy az első részt, az adósságomat fizetgetem, az azt jelenti, hogy nekem még van édesapám s édesanyám, s azok felnöveltek. Azokat most én tartom el. Azért fizetgetem a régi adósságaimot. A második, az meg, van két fiam, s azt kőcsönadogatom nekik. Hogy majd ha én megöregedek, akkor azok visszafizetik nekem.
 - Hát a harmadik mit jelent?
 - A harmadik azt jelenti, hogy a harmadik részt sárba vetegetem, mert azt a két leányomra kötöm. Ruházom őket, s azok nekem sose adják vissza. Férhez mennek, s otthagynak ingemet. S ez azt jelenti.
 - Jaj, be éles eszed van! Vág, mind a beretva! - mondja Mátyás király. - De hallod-e, te szegén ember! Én ebbe a nagy erdőbe elvesztem. Nem vezetnél-e ki?
 - Jaj, uram, nem érek én rea vezetgetni senkit se! A szegén embernek dógozni kell seetni.
 - Megfizetem én neked a napszámodat, csak vezessél ki ebből az erdőből!
 - Hát, úgy igen, pénzétt azt szívesen megteszem.
- S avval elindultak az erdőn, hogy kivezesse Mátyás királyt a szegén favágó. Hát, amind mennek, ballagnak, beszélgetek. Kérdezi Mátyás király:
- Hát aztá, te szegén ember, láttad-e már a királyt?
 - Nem én még, uram, sose láttam, de szeretném meglátni, amíg élek.
 - Most kiérünk ebből az erdőből, s ott rettentő sokan lesznek, a mezőn dolgoznak, s mikor meglássák a királyt, mindenki leveszi a fejiről a kalapot. Csak a király lesz egyedül kalapba. Akkor ott meglátod.
- Hát, erre a beszédre ki es értek ők az erdőből. Hát, csakugyan rengeteg sok nép dógozott, de amikor meglátták a királyt, mindenki lekapta a fejiről a kalapot. Aszongya a szegén ember:
- Jaj, uram, nézz oda, itt mindenki hajonfejt van! Csak mü ketten vagyunk kalapba! Hát most melyikünk a király? Én vagy te?
 - Hát, egyikünk biztoson az - mondja Mátyás király, s megveregette a szegén embernek a hátát, s avval továbbmentek. Gazdagon megjutalmazta a szegén embert, s még ma es élnek, ha meg nem hótak.
- Tiszta igaz vót, úgy láttam, mind most.

Andrásfalva (Bukovina)

Mátyás királyrú

Mátyás kirá egyet gondolt, bement a városba. Bement a városba, összejárta a várost.

- Kinézek - aszongya - a város szilire.

Kinézett a város szilire, kiment, kérem szépen, és bement egy kis házikába. Bement oda. Mit lát? Egy lányt látott.

- Mit csinász, te jány?

- Nem lássa - aszongya -, hogy a gereben az erdőt húzza?

- Az erdőt húzza? - csudálkozik rajta a kirá. - Mi ez, te kisjány?

- Még ilyet! Király léttire nem tudja? Nem tetszik látnyi - aszongya -, hogy a gereblye a fűsü, a hajam meg az erdő?

- És - aszongya - mi fő ott a sporhelton? - Felemeli. - Mi ez?

- Alá s fel is!

Mi ez? Alá s fel is. Gondolkozik. Mi ez?

Nagyot nevetett a jány.

- Nem lássa, hogy a bab alá s fel is megy, felsíges királyom?

Mátyás kirá megszígyelte magát, otthatta. Hazamegy Mátyás kirá, gondolkozik: Mit csináljon evvel a jányal? Mer Mátyás kirá megszerette az esze járásáér!

No most, Mátyás kirá mit cselekedett? Hát a küldöttjinek írt egy levelet, küdte a jányho. Azt írta a levélre, hogy a város szílin van egy kő, ha azt meg nem nyúzza az apja, víge az életjinek. Ez oszt elment. Sír az apja. Aszongya a jány:

- Mi az, édesapám?

- Nézd, kedves jányom - aszongya -, Mátyás király mit írt e! Nem tudom, mit vétettem neki, kóduş léttemre?

- Á, édesapám, ne törődjön vele semmit, ne is gondolkozzon!

Utánaszalad a küldőncnek, kiveszi a keziből a levelet, mingyá ráírta a hátára:

- Keddtű, Mátyás király, víge az íletednek!

Odaadta neki. (Mármint a küldőncnek.)

- No - aszongya -, vigyed, add oda neki, Mátyás kirának!

Hazaviszi, odaadja Mátyás kirának. Mátyás kirá:

- Hm!

Mit csináljon? Mit tudjon csináni? Hogy toljon ki ű is vele, hogy ű is tréfát csinát vele?

Hát, Mátyás király mit cselekedett? Behítta a katonát:

- No, te katona, a legrosszabb ruhádat hozd be! Bakancsot, ruhát, mindent!

Be is vitte, fel is ötözött Mátyás kirá, bement a komrába. Diribdarab szalonnákat levágott, jócskán kolbászt, darab kenyereket. Kis píz is magáho vett. Elindút. Be a szegény házho, ahun vót először, a szegény emberhe.

- Dicsírtessík a Jézus - aszongya -, adjon Isten jó napot, öregapám!

- Adjon Isten, kedves gyerekem, neked is! Isten hozott!
- Köszönöm szépen! Nem lennének szívesek éjjelre való szállást adni?
- Nem tudom - aszongya -, a jányom maj megmondja!

Kigyün a jány, kiátja:

- Mi az, édesapám?
- Itt van egy ember, szállást kér, ha megengennénk.
- Hát, mért ne engennénk meg? - aszongya. - Mink is kódusok vagyunk, meg ő is. - Megengedték.

Mátyás kirá aszongya:

- Öregem, itt van szalonna, kolbász, tojás. Nem lenne szíves megsütni?

Szól a jányának:

- Jányom - aszongya -, megsütnéd-e a szalonnát, kolbászt?
- Mér ne sütném meg, édesapám?

Elévelt egy kis lábast, aztán a szalonnát, kolbászt, tojást megsütötte. Mekor megették, aszondta Mátyás kirá:

- Kedves öregapám! Vóna-e, aki elmenne boré?
- Igen, majd elmegy a jányom. Elmégy-e?
- Honne mennék, édesapám! De rávaló, tudja-e, hogy nincsen?

Erre aszongya Mátyás kirá:

- Majd adok én! Van énnekem!

Vót ott egy edény, felfogta a jány, és elment boré. No, oszt ittak, beszélgettek. Mikor kifogyott, megest hozatott. Jó kedvik kerekedett nekik. Hát mán mikor lement a nap, estefelé lett az idő, eccer Mátyás kirá azt gondolta, hogy megkéreti ezt a szegény jánykát, mer nagyon megszerette. Éppen a jány nem vót odabe, aszongya Mátyás kirá az öregnek:

- Hát, azt mondanám én magának, öregapám, nem anná maga a Bözsikét énhozzám férhe? Megkérném a kezit.

Azt felelte az öreg erre a szóra:

- Semmi kifogásom nincs ellene, kedves fiam, ha szeret. Én nem szeretek senkinek (ellenére tenni). Ha szeret, elmegy hozzád. Hogy elmegy, vagy nem megy hozzád, én nem tudom. Majd én szólok az érdekedbe.

Behítta Bözsikét a konyhára:

- Hallod-e, kedves jányom, Bözsike, ez a fiatalember elvenne téged feleségű. Elmégy-e hozzá?
- Hát mért ne mennék, édesapám? Ő is kódus, meg én is kódus vagyok. Egymásnak nem vethetünk semmit a szemire!

Összekerűtek. Megházasodtak. Hogy összeházasodtak, éltek ők boldogan. Egy napon, kérem, hazamegy Mátyás kirá (ti. a saját királyi palotájába). Eccer írja a levelet Bözsikének, hogy meztelen is menjen hozzá, meg ne is, ajándékot is vigyen, meg ne is, azután gyalog is menjen, meg ne is. Megkapta a levelet, megtudta a Bözsike, hogy őrá nagyon haragszik Mátyás kirá.

- Nem baj, édesapám - aszongya.

Mingyá szerzett magának olyan trikót, mint a háló. Fogott egy verebet. Leborította egy tányírral. Meg egy szamarat szerzett. Felült a számárra. Mikor a kirá kastélyáho ért, mikor má Mátyás kirá is lássa - gondolja -, meg felugrott a számárra, meg legyűtt, meg felugrott, meg legyűtt. A kirá - mikor az ablakon níz kifelé -, meg osztán mikor közelegyik, meglátta, akkor lekapta a tányírt:

- Hoztam is, meg nem is!

A vereb meg elszát. A jány meghajolt.

Mátyás kirá becsukta az ablakot.

Ment vissza a jány.

Eccer Mátyás kirá kidoboltatta, hogy mindenkinek, de minden fiatal nőnek mennyi kell gyomlálni. Aszongya Mátyás kirá, mikor hazamegy:

- Hallod-e, Bözsike, nem menné el te is e kicsit gyomlálni? Hozzá egy kis jó zódséget a levesbe! Minden leves úgy jó, ha van benne zódség!

- Ha én elmenek - aszongya -, akkor baj lesz, biztos!

- Mér? - aszongya. - Nem haragszik tán rád a kirá, Mátyás kirá?

Nem merte megmondani.

- Lehet, hogy haragszik, lehet, hogy - aszongya - nem haragszik. De azé nem vetem hátra a szavad, hát elmegyek!

Elment.

- De hozzá egy kis jó zódséget!

El is ment Bözsike. Beletett egy jó csomó zódséget a zsebibe. Mátyás kirá ütet figyelte, utóra hatta ütet, úgy intézte, hogy utóra maradjon. Mindegyiket megkutatta. Mikor ő kerűt utójára a sorra, ő vót az utósó, belenyűt a zsebibe, kivette a zsebibű a zódséget.

- No - aszongya -, vigyed, kis menyecske, főzzé az uradnak jó levest!

Megszígyelte nagyon magát, hazament Bözsike. Elfakadt ríva, rítt ottan. Aszongya Mátyás kirá, mer ott vót:

- No, mi van?

- Mi van? - aszongya. - Híres Mátyás kirá, mondtam neked, szígyent csinát rajtam!

- Nem baj az - aszongya.

Hát má oszt Mátyás kirá nem bírta már tovább, memmonta oszt neki, hogy kicsoda ű, mé csináta ezt ővele. Memmutatta magát, oszt hazagyűttek. Éltek boldogan.

Eccer egy szamaras tót és egy teknős tót arra ment. Hát lepakoltak űk a kastély körű. A szamaras tótnak az egyik szamara hasas vót. Hát má kínjába hova bútt szegény, a teknősnek a teknője alá bútt elleni.

Felgyün reggel a nap. Azt mondja a teknős:

- Nézd, sógor, a teknőm - aszongya - szamarat ellett!
- A, olyan nincs! Az én szamaram hasas vót, a teknő alá bútt, és az ellett meg!
- Nem, nem! Az én teknőm ellette a szamarat!

Hát, nem tudtak ők megegyezni.

- Elmegyünk a királyho! Majd az memmondja, hogy kié lesz a szamár!

Bementek a kastélyba, a kirá bent vót a szobába. Bözsike kint vót a konyhában. Ott vót, a szakácsnék főztek. Ott vót a szakácsnék körü.

- Jó napot kívánok!

- Jó napot!

- A fensíges kirá hun van?

- Nincs itthon. Mit akarnak?

- A fensíges kirát keressük!

- A fensíges kirá elment - aszongya - követ nyúznai.

- Hát, hogy lehet - aszongya - a követ nyúznai?

- Hát maguk mit akarnak?

- Mink azé jöttünk, kérem szépen, hogy az én szamaram megellett. Hasas vót. És alábútt a teknő alá.

- Nem igaz, felséges kiráné! Az én teknőm ellette a szamarat!

- Magáé a szamár, magáé a teknő! Menjenek haza!

Ezt meg a Mátyás kirá mind hallotta. Nem helyeselte. Kimegy oszt Mátyás kirá, azt mondja Bözsikének:

- Maga lesz itt a memmondható a kastélyomná? A fejedelem? Maga dönt el mindent? Hanem, amit szeret, azonnal viheti magával, oszt menjen hazafelé! Tessék hazamenni!

- Rendszerben van!

Éppen ebédelték. A borba tett álomport. Megebédelt Mátyás kirá, elaludt a bortul. Bözsike megfogatta négy béressel, és hazavitte a régi lakására.

Huzakszik Mátyás kirá, ébredeznek. Aszongya:

- Hun vagyok én?

Aszongya a Bözsike:

- Hun vóná? Azt mondtad, amit a legjobban szeretek a házadná, hozzam el. Én téged szerettelek, téged hoztalak el!

Jászárokszállás (Szolnok megye)

Mondja kend értelmesebben!

Történt régen, Mátyás király idejében, mikor még a pereskedők így mondták egymásnak: „Nem hagyok én békét neked ebben az ügyben, ha a király elé megyek is!” Történt, hogy két székely szomszéd összeveszett afelett, hogy az egyik új vesszőkerítésére a szomszédja a trágyát ráhányta, s így a kerítés elrohadt, de ráadásul még ennek a kutyája a rothadt kerítésen átbújt disznónak beleharapott a fenekébe. Hosszú ideig veszekedett ezen a két székely szomszéd, de sehogyan sem tudtak igazságot tenni. A két ízben is károsodott székely elhatározta, hogy panaszával Mátyás király elé megy. Elmondja az esetet, de Mátyás király azt mondja:

- Mondja kend egy kissé világosabban, értelmesebben, mert nem értettem meg jól az egészet.

Elkezdte hát újból magyarázni is, mutatni is a székely ekképpen:

- Felséges királyom, mondjuk, hogy itt van a szomszédom. Én itt építettem egy kerítést vesszőből, de a szomszédom a trágyáját rádobta, a kerítés elrohadt. Most mondjuk, hogy én vagyok a disznó, s felséged a kutya; én átbújok a rossz kerítésen, felséged meg beleharap a fenekembe.

Magyarpéterfa (Kis-Küküllő megye)

Mátyás okos felesége

Egyszer Mátyás király kiment az aratókhoz. Két vállalkozó elibe sietett. Mondták a királynak, hogy nagyon rossz a vetemény, nem keresnek benne semmit. Mátyás király azt mondta:

- Felvállaltatok, dógozzatok tovább!

Na, azt mondja az aratóknak:

- Mi az, hogy három el tud tartani kilencet, de kilenc hármát nem?

Az aratók nem tudták megmondani. Azt mondta Mátyás:

- Hónap jövök megint. Ha meg nem tudjátok mondani, azt is elveszem, amit eddig kerestetek!

Hazamentek este az aratók. Nem tudták megfejteti, amit a király kérdezett. Az egyik aratónak vót egy lyánya. Búsult az apja, mert nem tudta, hogy mit mondott a király. Kérdezte tüle a lány, hogy mit búsul. Mondta az apja:

- Nem tudom, mit kérdezett a király. Arra kell felelni, hogy „három kilencet el tud tartani, de kilenc hármát nem tud”.

Kacagott a lyány.

- Hát kilenc hármát nem tud eltartani, de három el tud kilencet! Hát a május, június, július tartja el a többi hónapot, mert akkor terem meg az esztendőre való!

Na, másnap kimentek aratni. Ment a király és kérdezte:

- Kitanáltatok-e, mit kérdeztem?

Akkor mondta az egyik vállalkozó, hogy ű tudja. A május, június és július tartja el a többi hónapot. Akkor mondta a király:

- Nem tik tanáltatok ezt ki! Mondjátok meg, ki tanálta ki?

Akkor bevallotta az egyik vállalkozó, hogy a lánya tanálta ki.

- Hát - azt mondja -, jól van!

Másnap két adjutánst küldött a király a lányhoz, hogy nézze meg, milyen magaviseletű. Kérdezték tőle:

- Magad vagy, lányom?

- Magam vagyok.

- Hát, apád hun van?

- Elment a szomszéd községbe.

- Hazajön hamar?

- Ha egyenesen jön, akkor nem biztos, hogy hazajön, de ha kerülővel, akkor hazajön.

- Hát, az anyád hun van?

- A szomszédnál, elhítták oda.

- Hát, mit csinál?

- Amit nem csinált sose, nem is fog.

Akkor kérdeztik a nénjét:

- Hát, a nénéd hun van?

- Elment a városba a másik ezerér.

Az adjutánsok elmentek a királyhoz, és mondták, hogy milyen viseletű a lány. A király másnap befogatott, és elment érte. Elvitte a lányt magánál. Felöltöztette szépen, és azt mondta neki, hogy minden az övé a kastélyba. Úgy élt ott, mint egy királykisasszony. Azt is mondta neki a király, hogy csak addig lesz ott, míg megtartja a kívánságot: senkinek ne mondjon tanácsot.

Hát az adjutánsoknak megfelelt. A három rejtvény így vót: Ha egyenesen jön az apja haza, akkor nekimegy a fának, ha kerülővel jön, nem esik baja. A másik: Az anyja átment a szomszédba halottat öltöztetni. Azt csinál vele, amit még nem csinált és nem is fog. A harmadik az vót, hogy a nénje megesett a gróftul. Kapott kétezer forintot, és elment a másik ezerér.

És akkor ott lakott a kisasszony a királynál. Eccer Mátyás király készült a templomba. Ment a hintón. A kapunál ott vót keresztbe egy kű, oszt a hintó eltörött. Ott vót két strázsa. Odahíttá őket a király, és azt mondta nekik:

- Mire hazajövök, ezt a követ megnyúzzátok, mert fejeteket veszem!

Hát búsultak nagyon. A királykisasszony a második emeleten az ablakból nézte őket. Siránkoztak, hogy mán letelik az idő, oszt nem tudják megnyúzni a követ. Nagyon sopánkodtak és siránkoztak a királykisasszonynak. A királykisasszony megszánta őket. Hát azt mondta, azt feleljék a királynak:

- Felség! Tessék vírt venni belőle, mert nem tudjuk megnyúzni a malomkövet!

Osztán ment haza a király. Ott állott a két poszt.

- Hát mér nem nyúztátok meg a parancsomra?!

- Hát nem tetszett a vérit venni, kegyelmes uram!

- Na jó, de úgyis tudom, nem ti tanáltátok ezt ki!

Felment a király, éppen ebéd vót. Mondta a kisasszonynak:

- Nahát, eszünk, és utána pakolj! Mindent elvihetsz, amit szeretsz.

Tudta a kisasszony, hogy mi a baj. Megették az ebédet. A király italába álomport öntött, az megitta a borral együtt. A király elaludt. Már mély álomba vót. Akkor a kisasszony leüzent a kocsisnak, hogy fogjon be a hintóba.

Befogott a kocsis, odaállott a kastély elé. Feltétette a kocsiba a királyt, és elmentek az apjánál. Ott lefektették, ű meg melléült. Jót aludt a király. Majd nagyot nézett, hol van, hova vitték. Azt mondja a kisasszonynak:

- Miért hoztál ide? Én nem mondtam, hogy ide hozzál.

Felelte nekie:

- Hát téged szeretlek legjobban.

A király megörült. Elvitette a lányt, és a lett a felesége, a szegény arató lyánya. Így tett Mátyás. Azért mondták a népek: „Meghalt Mátyás király, meghalt az igazság.”

Mátészalka (Szabolcs-Szatmár megye)

Tarts a szakállas asszonytól!

Marcius Galeottusnak írása szerint: három dolgot tartott Mátyás király kellemetlennek: a' kétszer főzött levest; a' megbékélt barátot; és a' szakállas asszont. A' kétszer főzött levesben mindenkor benne volna az ízetlenség; a' megbékélt barátban valami harag. A' szakállas asszonyokban valami férfiúság, mely utoljára az asszonyokban kutyasággá változik.

Dugonics András

Mátyás király meg a nád

- De kőne má, fiatalúr, az esső erre a kis sargyúra!

- Ugyan minek, Mihá bácsi, hiszen milyen vízenyős a földje!

- Ha-á! Nem úgy van ám a, kő azér erre is az esső! De a fiatalúr is úgy van ám, mint Mátyás kirá meg az udvari emberei a náddó!

- Hogyan, Mihá bácsi?

Hát, hogy aszonta Mátyás kirá ott kinn a réten, mikor úgy járt, hogy:

- De jó vóna, ha megáznó ez a kis nád is eccer! Ekéne nekik ek kis esső!

Aztán azok a többi nagy urak meg igen kinevették, hogy:

- Hát, minek arra esső, mikor úgyis mindig vízbe áll!

Erre gondút egyet a kirá. Meghíta ezeket az urakat eccer ebédre magáho, de igen nagy vendégséget csapott! Temérdek sok mindenféle ennivalót összehordatott, de meghatta a szógáknak, hogy e csepp itat se mergyenek tennyi az asztara, hanem mindenkinek a lábáho tegyenek en nagy sajtárt, oszt azt öntözzék teli a finom borokka.

Hát, jó van, emennek a kiráho, de még sokáig nem kezdték az ebédet, hogy azok jó meghüdjenek, oszt sokat tudjanak ennyi. Hát, osztán amind nagy sokára leúhetnek, eccerre csak nekikesik a sok szóga, aztán csapkodják ám el a lábát valamennyinek, oszt lecincáták kinek a csizmáját, kinek amiye vót a lábán, egykettőre. Oszt bele köllött raknyi a lábukat a sajtárba. Mikor má jó sokat ettek, ekezdí súgnyi az egyik a pajtássának, hogy:

- Te, uf fordú, itt még vizet se kapunk innya, nem ho bort; csak azt nem tom elértenyi, minek a harogos istennyilának kő a lábunkat lóggatnyi ebbe a sok finom itaba!

Le is akart bujni az asztal alá oik, hogy maj beleiszik a sajtárbo, de hát nem lehetett, mer a kirá szemme tartotta őket, meg hát beszét is hozzájuk. Mikor aztán má sorba megszongyútak, mégiscsak megszólat az egyik, hogy:

- Há, engedelmet kérek, uram, főséges királyom, ne tegye meg velünk azt a csúfságot, ho nem ad innyaivalót, má mind összedülünk a szongyasságtú!

Hát aztán megmondta nekik Mátyás kirá, hogy:

- Látjátok, fiaim, így van a nád is; heába áll vízbe a lábo, azér fõnn is megkívánjo a nedvességit!

Csákberény (Fejér megye)

Mese Mátyás királyról és Cudarrúl

Mátyás király megvacsorázott, lefeküdt, és olvasott az ágyába. Az újság a kezibe vót, úgy szungyikát. Azt kiájják Mátyás kirának:

- Mátyás kirá, ha hónap este tizenegy órakor nem mégy lopnyi, vége az életednek!

Hát, ő azt hitte, hogy eztet csak úgy álmodta, de megin kiájják Mátyás kirának:

- Mátyás kirá, ha hónap éjjel tizenegy órakor nem mégy lopnyi, vége az életednek!

Hát, má akkor filelt, akkor azt mondta:

- Mi ez? Ki mondta eztet? Ezt má nem álmodtam - aszongya -, magamná vótam, hangot hallottam.

Harmadszor is kiátották neki:

- Mátyás kirá! Ha hónap éjjel tizenegy órakor nem mégy lopnyi, vége az életednek!

- Ezt meg kell tenni, és meg kell tenni - így Mátyás magába.

Kivirradt, és bekövetkezett az este. Becsengetett egy katonát. Bement a katona:

- Parancs, felséges kirá atyám!

- No, te katona! Amelyik legrosszabb ruhád, nadrágod, blúzod, sapkád van, hozd be, de amelyik a legrosszabb!

- Igen!

Mingyá ment a katona, és behozta neki, de nagyon rossz vót. Amit má egy katona nem haszna, nagyon rossz lehet.

- No, elmehetsz!

Nézte az óráját Mátyás, tíz óra. Felötözött. Kiballagott a városba sétálni. Magába járkát. Mikor járkát, kérem, senkit nem lát a városba. Eccer messzim mellát egy illetőt.

- Én má látok valakit! - így Mátyás.

Mennek szembe, ű is, az illető is. Má annyira közeleennek, hogy összeakannak, így szót:

- Adjon Isten jó estét, kedves pajtás! - Mátyás kirá mondja az illetőnek.

- Adjon Isten - aszongya - neked is! Ki vagy?

- Hát - aszongya -, egy ember vagyok, egy szegény ember - azt felelte Mátyás.

Aszongya a kirá:

- Hát, te ki vagy?

- Hát, ha te egy ember vagy, én is egy ember vagyok!

- Hát látom - aszongya -, hogy, úgye, tíged nagyorrúnak hínak?

Aszongya Mátyás:

- Igen! Hát tígedet hogy hínak?

Hát aszongya:

- Engemet meg Cudarnak csúfolnak.

- No, akkor jó van! Te vagy Cudar, én vagyok - aszongya - a Nagyorrú!

Hát így ebben megállapodtak.

- Hova mégy, pajtás? - Mátyás kirá mondja.

- Hát, pajtáskám, nagyon szegény vagyok, ki vagyok a pízbu fogyva, el kéne - aszongya - valamére menni, valahova betörni. Hátha szerencsénk lenne!

Mátyás kirá aszongya:

- Gyerünk, pajtás! Ahova te akarod!

- No, gyerünk, hova menjünk?

Aszongya Cudar Mátyás kirának:

- Gyerünk, pajtás - aszongya - Mátyás kiráho!

- Gyerünk, pajtás! - mondja a kirá.

Mennek a Mátyás kirá lakásáho, belép a Cudar, nem tanál semmit, csak tizenöt pár esztángot hozott ki, kanált, villát, kést, ezüstöt!

- Nízd, pajtás - aszongya Cudar Mátyás kirának -, én nem tanátam semmit, csak ezt tanátam.

- Jól van, pajtás, majd eladjuk a városba!

No, oszt űk járkának, járkának, eccer osztán aszongya Mátyás kirá:

- Hallod-e, pajtás, van nekem itt egy jó helyem! Gyere utánam, maj eladjuk ezt a dógot!

- Jól van, pajtás, gyere! Ismerős vagy te itt?

- Nem vagyok én ismerős. Már nagyon régen nem vótam itten. De ismernek itt egy helyen engemet.

Hát mennek. Hova nem ment Mátyás kirá, ű a saját mágnás kaszinójába! Odamegy az ablakho, megveri az egyik ablakot. Kikiátonak:

- Ki az?

- Nyisd ki!

Odamegy az ajtóho a vendéglős.

- Ki az?

- Nyisd ki az ajtót vagy az ablakot!

Kinyissa, megismerte a hangjárú.

- Jaj, felséges királykám!

- No, semmi, semmi felséges király, nem vagyok király! Most nem vagyok király! Semmit ne szólj! Egy illető van itt velem, annál van tizenöt pár esztáng, kanál, villa és kés. Amennyiér csak kínálja, amennyit kér, annyit adjá neki érte!

- Igen!

- De én nem vagyok király, mondtam neked - aszongya. - Engem úgy nézz, mint ezt a másik illetőt!

No, mingyá odahíttá a Cudart Mátyás kirá.

- No, pajtás, most maj eladjuk!

Mingyá beléptek. Azt mondja nekik a vendéglős:

- Hogy adja ezt?

Azt mondta Cudar:

- Harminc pengőé. Ez harminc pengő lesz!

Azonnal kifizette.

- No, gyere pajtás, Nagyorru pajtás, majd elosszuk a píz!

Elosztották kétféle. Tizenöt-tizenöt pengőt kaptak.

- No, mostan mit csináljunk?

- Hát, pajtás, itt maradunk az éjjel, itt alszunk. Én má elintéztem mindent a vendéglőssel.

- No, rendbe van - aszongya -, akkor vegyünk valamit!

- Nem kell itt, pajtás, semmit se venni, én má elintéztem azt is. Annak itt nekünk mindent, meg itt feketünk az éjjel.

- Jól van, pajtás. Ilyen ismeretséged van itt neked?

- Nagy, nagy ismeretsígem van.

Kérem szípen, a vendéglősnek mingyá megmondta Mátyás király, hogy ami csak legjobb étel, ennyi-innyavaló van, amennyit csak tud, annyit egyen-igyon ez az ember.

Hozzáfoglak ők vacsorázni. Megvacsoráztak, ettek-ittak. De hiszen a Cudar nagyon bekapott, nagyon részeg lett. De a vendéglős az nem, sem Mátyás kirá. No, mostan levetkezik Mátyás kirá. Nagyon fehér ruha, tiszta ruha volt rajta. De Cudaron a ruha olyan vót, az alsóruha, mint a föld, olyan piszkos vót.

Aszongya neki a Cudar:

- Nagyorru pajtás! Hunnan vetted Te azt a szíp gatyát, inget?

- Hun vettem, pajtás? Összeraktam a lénungomat, keresetemet, oszt abbú vettem.

- No, megá, pajtás, én is veszek - aszongya - hónap reggel.

- Megá, pajtás, ide hallgass, maj beszílek a vendéglőssel, ad az neked - aszongya - ilyet, mint az enyim.

Mingyá beszít a vendéglőssel:

- Adjá neki egy olyan inget, a legjobb inget és a legjobb gatyát add rá!

Odaadta mingyá neki. Ki akarta fizetni, a tizenöt pengőt oda akarta annyi neki, aszondta neki a vendéglős, hogy:

- Nem kell, csak tegye el azt a píz is!

Bement a Cudar.

- Hé, pajtáskám - aszongya -, de nagy ismeretséged van itt!

- Hát bizony, nagy ismeretségem van, pajtás!

Kivirradt reggel. Felkeltek. De Mátyás kirá, kérem szípen, má nem vót ottan. Az má nagyon korán elment, amikor Cudar elaludt, nagyon részeg volt, má ott is hatta Mátyás kirá, hazament.

Mátyás kirának a Pittyentett kirá vót a komája. Feküdtek ők este a feleségivel az ágyba. Aszongya a feleséginek:

- Édes szívem, de jó lesz nekem hónap!

Felesége mondja:

- Mié?

- Azé, hogy meghívom a Mátyás kirá komát kávéra reggelire, teszek bele neki mérget, jó megmérgezem neki. Megmérgezem, oszt meghal. Engem meg megkoronáznak új kirának. Én leszek - aszongya - a fejedelem.

- Mír - aszongya -, avval a jó komával kár vóna azt megcsináni.

- Inkább leszek egy feljebbvaló, mint alábbvaló!

Evvel elaludtak. Na, hagyjuk el eztet! Mátyás kirá reggel két koronát Cudarho elküdetett.

- No, menjetek el, itt és itt van egy ember. Fekszik, de aggyig fel ne kötsétek, míg fel nem kel magátú. Ha felkel magátú, akkor kisírójétek ide elejbe!

- Igen! No, értem, uram! Mingyá!

Oszt mikor bemennek, még akkor is nyújtózkodik a Cudar, alszik csúnyáú, mer nagyon részeg vót. Felérezett úgy tíz óra fele. Nyútózkodik, eccer meglátja a két katonát:

- Jaj, tudtam, tudtam! Az a Nagyorru! Vigem van! Vigem van! A jelentett be!

- No, semmit ne beszéljen, hanem gyerünk Mátyás kiráho!

- Megyek, kérem, igen megyek!

Felöltözött és hajtsák a Mátyás kiráho. Mikor odakísérték Mátyás kiráho, bemennek:

- Tessík, felsíges kirá!

- Rendbe van. Menjetek ki! Ide hallgass, mit loptá te innen?

- Én, kérem szípen, nem!

- Hát kicsoda?

- Egy másik.

- Ki vót az a másik?

- Nem tudom, kérem - aszongya -, ki vót, azt tudom, hogy nagy orra vót! Azt tudom, hogy nagy orra vót! Na, nagy orra vót!

- Hát megismernéd-e?

- Meg bion! Száz közül is!

- No megállj, várj, majd beküldöm! - Kimegy Mátyás, felöltözött abba a ruhába, amibe este övele vót, abba a rossz katonaruhába. Bemegy. Be se lép az ajtón, mingyá szembeköpte:

- E vót ez a piszok, gyalázatos szemtelen e, ez a betyár e! E mondta, hogy lopjunk!

No iszen, Mátyás kirá mingyá lehánta magáru a rossz ruhát. Mingyá megismerte, hogy kivel vót neki dolga. Térdre esett Mátyás kirá előtt:

- Bocsánatot kérek, felséges királyom! Nem tudtam, hogy kivel van dolgom!

- No, most már maradj!

Gyün az üzenet Pittyentett kirátú, hogy menjen kávéra Mátyás kirá. A két katonának memmondta:

- Ezt az embert el ne engedjétek, még én vissza nem gyüvök! Sehova se, sehova se, még a fère dolgára se engedjétek! Sehova se!

- Igen!

Nos, mos megy Mátyás kirá, bemegy Pittyentett kiráho.

- Szerencsés jó reggelt, kedves komám!

- Adjon Isten, kedves komám! Isten hozott!

Mingyá karra kapták a feleségivel, oszt ültették le az asztalho. Leültették a kávého, amelyik meg vót mérgezve. Beszégettek ott a kávéná, eccer aszongya a Pittyentett kirá:

- Kedves komám, elhülik a kávénk, fogyasszuk a kávénkot!

- No, most kedves komám, ide hallgass! Mióta csak idejárok kávéra, reggelire, de még eccer se cseréltünk kávét! Ez eccer meccseréljük a kávét!

- Kedves komám, bocsánatot kérek, én nem! Nem vagyok érdemes a kávédra! Fogyaszd el a kávét, én is elfogyasztom a magamét!

- Nem úgy van az - aszongya. - Ezt most muszaj meccsináni!

Hát ugyi, akarmit csinát, muszaj vót neki meccsináni! Megfogta a kávét, kérem szépen, leöntötte a kávét, abban a pillanatban mingyá összeroggyant, meghalt. Hát az őrzőangyalja kiáltotta azt Mátyás kirának, hogy menjen lopni, mer mingyá vége az életjinek.

Hazament Mátyás kirá. Cudart letartóztatta, nem engedte sehova se. Fekszik Mátyás kirá, lefeküdt. Eccer kiájják Mátyás kirának:

- Mátyás kirá! Ugye, hogyha nem menté vóna lopni tizenegy órakor, víge lett vóna az életednek?

Mer azt meg elfelejtettem mondani, hogy Mátyás kirátú meg Pittyentett kiráho mentek lopnyi. Odamentek a létrával, mer ott emelet vót, felment a Cudar, oszt Cudar hallotta, mikor a Pittyentett kirá azt mondta a feleséginek, hogy megmérgezi Mátyás kirát, a komáját. Ha meghal, út meg felkoronázzák új kirának. Akkor mondta Cudar Mátyásnak, hogy mit hallott a Pittyentett kirátú.

Így járt osztán másnap túl Mátyás a Pittyentett kirá eszin.

De Cudar is jó járt. Nem engedte Mátyás kirá sehova se, ott tartotta magáná!

Jászárokszállás (Szolnok megye)

Mátyás az ihásznál

Egyszer Mátyás király az országot járta. Egy este vándorlásai közben egy ihásznál állt meg, és kérte, hogy fogadja fel bojtárnak. Fiatal ember volt még akkor Mátyás király.

- Nem köll nekem ilyen nyeszlett kölök! - mondta az ihász, de mivel már erősen estére járt az idő, megengedte, hogy ott aludjon nála.

- Na, fiam, fogiál egy birkát! Levágjuk, aztán lesz jó vacsora! - mondta az ihász.

Gondolta, hogy mégiscsak megpróbálja, hátha ügyesebb, mint amilyennek kinéz. Akárhogyan kergette, hajszolta a király az állatokat, egyet sem tudott kifogni közülök. Mindegyik kiugrott a kezéből, mert nem tudta, hol kell megfogni a birkát.

Nem hagyja ám magát a birka sem, ha arra kerül a sor. Az ihász egyből megfogta a birkát, levágta, aztán finom paprikást főzött a bográcsban.

- No, öcsém, akármilyen élhetetlen vagy, gyere csak ide, egyél eleget, van itt elég! - kínálgatta őt, mert jószívű ember volt.

Éhes volt már nagyon a király, alig várta, hogy készen legyen a vacsora. Az ihász a bicskájával kiszúrta magának azt a falatot, amelyik sorra következett, de a király csak nézett.

- Mi az, fiam, neked még bicskád sincsen? Milyen ember vagy te? - kérdezte tőle, de a király csak hümmögött.

Megsajnálta az ihász, aztán adott neki valahonnan egy régi kusztorát, ami már semmire sem volt jó, de hát ha semmi sem volt, hát az is jó volt. Nagyon megörült a király, mert szégyellt volna kézzel nyúlni az ennivalóhoz, mikor az ihász olyan szépen evett. Hát így aztán ketten ettek paprikást, szemben ültek egymással. Mátyás királynak nagyon megtetszett néhány falat, aztán átnyúlt a bogrács másik felére, az ihász elé, és ette a húst. Egy darabig csak nézte az ihász, aztán megsokallta. Megfordította a bicskáját, megfogta a hegyénél fogva, aztán jó nagyot ütött a király kezére.

- Jegyezd meg, öcsém, hogy nem illik a tálba más elé turkálni! Mindig csak magad elől egyél, öcsém!

Fájt nagyon a keze a királynak, de tetszett neki nagyon, amit az ihász mondott, meg amit tett vele, mert neki is járt az udvarába néhány magas rangú úr ebédre, és bizony neki sem tetszett, hogy a tálban eléje vájkálnak. No, aztán hajnalban elköszönt az ihásztól, elment hazafelé.

Egyszer csak két királyi belső ember érkezett az ihászhoz a király parancsával, hogy ekkor meg ekkor jelenjen meg előtte. Megmondták az ihásznak, hogy a városban melyik házban köll jelentkezni néki. Főtt a feje az ihásznak, hogyan juthatott ő a királynak eszébe. Nem csinált ő semmi olyast, amivel megharagíthatta volna a királyt. Mert azt nem gondolhatta, hogy ő olyast tett volna, amiért kitünteti őtet a király. Hát egészen belebetegedett, mire elérkezett a rendelt nap. Bement a megjelölt házba, ott már várta az ihászt két ember. Megtisztálkodott, rendbe hozták teljesen a ruházatját, aztán bekísérték a királyi palotába, mondták neki, hogy a király ebédre hívatta magához. Nagyon csodálkozott ezen az ihász, elámult nagyon, hogy milyen fényes gyülekezetbe került. Nem sokat nézelődhetett, mert két udvari ember megmutatta neki, hogy hova kell ülnie. Éppen csak őrá vártak, mert amint leült, a szolgák kihozták az ebédet. Finom birkapaprikás volt az ebéd, olyan finom volt, mint amit ő szokott csinálni. Ízlett is nagyon az ihásznak.

Nagy, hosszú asztal mellett ültek, az asztalfőn a király ült egyedül, de az ihász nem ismert rá, pedig nem messze ült tőle. Szembe vele valami fényes gróf, akire a király nagyon haragudott, mert olyan természetű volt, hogy mindig a másik elé nyúlt, amikor ettek. Most is úgy tett, a király csak nézte. Az ihász is nézte, de csak egy darabig. Eszébe jutott, hogyan kell magyarosan megtanítani az ilyen embert az illendőségre. Fogta a bicskáját, megfordította, és a hegyénél fogva vette a kezébe, aztán jó nagyot ütött a gróf kezére.

- Tanulja meg, hogy nem illendő dolog más elé nyúlkálni a tálba!

- Maga meg ne tanítson engem! - kiabált a gróf.

- De bizony, fogadd csak meg ezt a tanítást, mert én is megfogadtam! - szólt oda a király, aki nagyon örült az ihász bátorságának.

- Az nem járja, hogy csak úgy ráüssön a kezemre! - kiabált a gróf.

- De bizony rá kell a te kezedre ütni, kedves grófom, ha nem jót teszel azzal a finom kezeddel
- mondta a király -, ez az ember helyesen tett törvényt.

- Ilyen közrendű ember nem tehet törvényt egy grófon! - kiabált a gróf hangosan.

- De bizony tehet az törvényt még a királyon is, ha a király olyat tesz, amit senki se tehet meg a másik ellen! - mondta a király.

- Felséges uram, királyom, a király szent és sérthetetlen - mondta az ihász -, hogyan bántanám én a királyt ilyenért?

- Hát, nem emlékszel reá már, jóember? Hát nem emlékszel rá, mikor adtad nekem ezt a kést?
- kérdezte a király.

Amikor az ihász megismerte, hogy a kést ő adta annak a nyiszlett gyereknek, amilyenek akkor látta a királyt, a lábai elé akart borulni.

- Ne tedd ezt, jóember, mert én tanultam tőled, de a gróf úr is tanult, és majd megfizeti neked a tanítást.

Akkor a gróf legszebb gyémántos láncát leakasztotta a nyakából, és a juhász nyakába tette.

- Köszönöm a tanítást, felséges királyom! - mondotta a királynak, de a király csak azt mondta:

- Ha én meg tudtam köszönni a tanítást ennek a szegény ihásznak, te is meg tudod ezt tenni, kedves grófom. Addig köszönd meg, míg jókedvem van! A nép jobban tudja, hogy mi az igazság útja, mint a grófok. Ha a népre hallgatsz, mindig jót teszel!

Így aztán a gróf megköszönte a juhásznak, hogy illendőségre tanította. Ezért mondta a nép, amikor meghalt Mátyás király, hogy „oda az igazság”, mert ilyen király sem előtte, sem utána nem uralkodott a népen. Mert az uraknak más volt mindig az igazsága, mint a népnek.

Gerse (Vas megye)

MÁTYÁS, AZ IGAZSÁGOS

Csukafogta róka

Egyszer egy üdőben élt egy szegény varga. Hát nem sok haszna volt, mert szegény volt a nép, nem sokat dolgoztattak vele. Kiment a patak partjára halásztatni, hogy ő es tudjon élni. Hát mikor figyelembe veszi, látja, hogy vergődik valami. Hát egy róka esszeverekedett a csukával. Úgy esszeverekedtek, hogy az egyik a másiktól nem tudott megszabadulni. Odament a szegény varga, és megfogta mind a kettőt, felvette a vállára. A szájik essze volt akadva, a fogik annyira belément egyik a másiknak a húsába, hogy hát nem tudtak elszakadni. Felvette a vállára s gondolta magában - elmegyek Mátyás királyhoz, megmutatom, hogy én mit fogtam, hátha megjutalmaz érte.

El es ment. Elérte a palotát. Mikor az ajtóhoz ért, hát nemigen akarták béengedni, mert itt őrség van, de addig rimázkodott, addig könyörgött, hogy hát ő mi járatban van s szegény ember, hogy ő es akarna valami jutalmat kapni. Azt mondja az első ajtónál álló őr:

- Hát igen, béengedlek, hogyha fele jutalmat nekem adod.

Nahát, oda kellett ígérje, mert ha nem, hát nem kap semmit. Odaígérte a felit neki. Amikor elérte a másik ajtót, ott es az őrség szembeszállott vele, hogy - nem lehet ám a királyhoz akárhogy bémenni. De neki a csukát bé kellene, hogy vigye, s a rókát.

- Hát igen - azt mondja -, ha a felit nekem adod a jutalomnak, akkor bémehetsz. - Hát annak es neki kellett, hogy ígérje a felit.

Na akkor bévitte és megmutatta a királynak, Mátyás királynak.

- Felséges királyom - azt mondja -, csukafogta róka, róka fogta csuka, a szegény varga fogta mind a kettőt.

Hát a király azt mondja:

- Hát mivel jutalmazalak meg ezért?

Azt mondja a szegény varga, hogy ő kér száz jó suhogós mogyoróbotot.

- Hát mért követeled ezt, mikor te nem vagy bűnös, semmi rosszat nem tettél. Te elhoztad ezt nekem, hogy én ezért jutalmat adok neked.

Hát elpanaszolta, hogy az örök elkérték tőle, őneki semmi jutalma sincs, akármennyit adna, de nincs neki semmi, mert el kell osztogassa.

Azt mondja a király:

- Nem baj, ők megkapják azt a jutalmat, amit kértél, és te megkapod azt, amit én adok neked.

Akkor adott neki egy tál aranyat. És azokat a mogyoróbotokat, az első ajtónál megkaptak ötvenet és a másodiknál es ötvenet. Kivitték őket, reahúzták a deresre, úgy reavertek, mint a Cseke a tehenyire.

A szegény varga elment haza, s boldog lett a tál aranyval, és még ma es élnek, ha meg nem haltak.

Andrásfalva (Bukovina)

Mátyás király és a kis kakast felosztó szomszéd

Mátyás királyhoz sokan folyamodtak különféle kérelmekkel. Egy ember kitüntetést szeretett volna kapni. Volt neki egy szép kis kakasa, elküldte a királynak, gondolta, hogy kap érte valami kitüntetést. Mátyás király el is fogadta a kakast, azzal a feltétellel, hogy az ember is ott lesz az ebéden, mikor a kakast megeszik, és hogy ő osztja fel a kakast, de úgy, hogy aki ott lesz az ebéden, igazságosan kikapja a részét, ami őt illeti, mert ha nem, akkor nem jutalmat, hanem büntetést kap.

Nem is kellett az embernek egyéb! Szörnyen megijedt, törte a fejét nagyon, búsult, hogy ossza el a kakast. Elpanaszolta a szomszédjának a baját. A szomszédja azt mondta, hogy ő el tudná osztani, hogy ő elmenne a királyhoz helyette. Az ember szívesen beleegyezett, hogy a szomszédja menjen el, mert már annyira törte a fejét, hogy megfájdult bele.

Elment a szomszéd Mátyás királyhoz, megsütötték a kakast ebédre, s az asztalhoz ültek. Ott volt a király, királyné, két fia, két leánya meg a szomszéd. Mikor behozták a kakast, mondott a szomszéd egy tréfás beszédet a sült kakas felett, és elkezdte osztani.

Levágta a fejét, odaadta a királynak, mert:

- A feje a ház fejét illeti - mondta az ember.

Levágta a nyakát, odaadta a királynénak, mert:

- A nyaka a ház asszonyát illeti, a nyaka van a fejéhez legközelebb a kakasnak, mint a királyné a királyhoz.

Azután levágta a két szárnyát, odaadta a fiúknak, hogy jobban tudjanak írni. Levágta még a két lábát, és odaadta a leányoknak, hogy jó táncosok legyenek. Mikor így elosztotta, azt mondta:

- Most már mindenki kivette a részét, ami őt illette, csak még én nem.

Maga elé tette, ami megmaradt, és megette.

Mátyás király csak nézte, hogy fizeti ki őket az aprólékkal az ember, s mikor a kakas java maradékát maga elé tette az ember, azt mondta neki:

- Nem tudtam, hogy ilyen okos, hogy bennünket az aprólékkal kifizet!

A szomszéd aztán megmondta Mátyás királynak, hogy ő nem az az ember, aki a kakast küldte, ő csak a szomszédja. Erre még nagyobb nézett Mátyás király, megtetszett neki az ember. Megajándékozta, és nekiadta, amit a másik embernek akart adni, aki a kakast küldte, a kitüntetést is.

Orosháza (Csongrád megye)

Hogyan ajándékozott Mátyás király?

Egy szegény ember talált egy nagyon nagy tököt. Elvitte Mátyás királynak, odaadta ajándékba. Mátyás király meg pénzt adott a szegény embernek, annyi pénzt, hogy két ökröt vehetett rajta. Így aztán négy ökrön szánthatott, mert azelőtt is volt két ökre.

A szomszédja gazdag ember volt, kérdezte, hogy hol vette azt a két ökröt. A szegény ember elmondta, hogy így meg így talált egy nagy tököt, aztán Mátyás királynak adta ajándékba.

- Na, jó van, majd viszek én is valamit.

Volt neki egy szép csikója, odaadta Mátyás királynak ajándékba. Nézi Mátyás király a szép csikót, egyszer azt mondja:

- Ez már csakugyan szép csikó, ilyet még magam sem láttam!

Odavezeti a gazdag embert a tökhöz, hogy hát ő látott-e már ilyen nagy tököt?

- Na, már ilyent még magam sem láttam!

- Na, legyen a magáé azért a csikóért!

Mert Mátyás király tudta, hogy gazdag ember, nincs rászorulva a pénzre. Azt a tököt adta neki, amelyiket a szegény embertől kapott. Ilyen igazságos volt!

Kiszombor (Vajdaság)

Ajándékba száz botütés

Élt egyszer a Murány-völgyön egy szegény juhász. A falutól távol tanyán lakott családjával. Csak néha-néha ment be a faluba. Be-betért a kocsmába is. Az emberek beszélgettek erről-arról, hogy nagy a szegénység, de Mátyás király majd rendet csinál az országban meg az urak közt, hogy ne sanyargassák a népet.

Egy juh éppen akkor ellett ikreket. No, gondolta a juhász, elviszem a két kis báránykát Mátyás királynak. Úgy is volt. Elindult Budára, nyakában a báránykákkal. A kapuban útját állja a strázsza.

- Hova, hova, öreg?

- A felséges királyhoz volna utam.

- Nem úgy van az! Hát aztán mit akarsz te a királytól?

- Ezt a két báránykát hozom ajándékba.

- No, jó, mehetsz, de csak akkor, ha megkapom a felét, amit a királytól kapsz.

A juhász megígérte. Ahogy megy beljebb, még volt két kapu. Azonmód úgy járt, mint az elsőnél. Megígérte, hogy megkapják a fele ajándékot.

No, aztán bekerült a királyhoz. Elibe tette a két báránykát. A király örült a kis állatoknak. Jólesett neki, hogy szeretik, még a szegények is kedveskednek neki. Kérdi az öreg juhászt, hogy mit kíván cserébe.

- Semmi mást, felséges királyom, csak száz botütést.

Elámul a király.

- Még hogy botoztassalak meg, mikor te nekem ajándékot adsz?!

- Ezt kívánom, uram, királyom.

Nem volt mit tenni, a király megparancsolta, hogy a juhász kapja meg az ajándékot. Igen ám, de akkor a juhász bevallotta, hogy az ajándékot ő odaígérte a strázsáknak. Úgyhogy az nem őt illeti.

Így azután mind a három strázsát deresre húzták, és megkapták a maguk porcióját.

A király pedig amikor megtudta, hogy történt a dolog, a strázsákat elcsapatta, a juhásznak pedig adott egy tarisznya aranyat.

Mikolcsány (Gömör megye)

Gergely juhász kanala

A Gergely juhással történt, meghívta Mátyás király vacsorára. Aztán elment.

A király azt mondta, hogy mindenkinek adjanak kanalat, de a juhásznak ne adjanak. Hát a juhásznak elibe tették az ételt, kivágta a kenyér hajából a belét, megette a levest. Aztán azt mondta, hogy:

- Az az ember huncut, aki a kanalát nem eszi meg!

Mátyás király megjutalmazta, egy zsák aranyat adott neki. Aztán azt mondta neki, hogy: neki nem köll az arany, neki többet ér egy jó májusi eső, mint a zsák arany, mer - azt mondja - ennek a zsák aranyak csak magamba örvendezek, de a májusi esőnek az egész ország.

Ura (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

Mátyás király és a kutyák

Eccer egy szegény ember Mátyás királynak úgy akart, hogy ajándékot adjon.

Hát, nem vót semmije, csak egy kutyája. Hát, gondóta magába, hogy elviszi azt a kutyát, ajándékba.

Hát, elvitte fel, a királynak, s bemutatták, hogy a szegén ember ajándékozni akarja. Hát, Mátyás király megajándékoztatta a kincstárnokával a szegén embert, hogy osztán nem lett szegén, hanem meggazdagodott belőle.

Ezt meghallotta a szegén embernek egy gazdag szomszédgya, hogy milyen ajándékot kapott a kutyáért Mátyás királytól a szegén ember.

Fogta magát, s az egész községből összegyűjtött egy nagy csorda kutyát, hogy ő es azt ajándékba felviszi a királynak.

Fel es vitte, s a király elibe bocsátották, a király má előre tudta, hogy kivel van dóga, hát azt mondta:

- Hát, barátom, lekéstél, mett Budán csak eccer vót kutyavásár, s többet nem lett.

S így, a gazdag ember a sok pénzt kiontotta a kutyákért, s avval maradott, mind az övé maradott, mett a király nem vette el.

Istensegíts (Bukovina)

Mátyás király mögbünteti a gazdag embört

Mátyás király rongyos ruhába, kocsiva, lóva járt egyik faluból a másikba. Útközbe etört az egyik kerék. De abba a faluba nem vót bognár, hát evitte a hátán egy másik faluba, ott jó pénzé mög is csináták. Osztán mögén visszagyütt. Estelődött, emönt szállást keresni egy fukar gazdag embörhön. De a gazdag embör aszonta neki:

- Hogy én nem is üsmeröm kendöt, kend olyan csavargónak néz ki, hogy nem is annék kennek szállást.

- No, köszönöm.

Továbbmönt Mátyás király, és beszót egy kis viskóba, hogy kaphatna-e szállást.

- Kerűj beljebb, atyámfia, hallám, ki vagy! - mondta a szögény embör.

Mátyás király mikó bemönt, aszonta a szögény embör:

- Nézd, kedves barátom, egy ágy van, de beteg van benne. Ha az eresz alatt jó lösz mellettem a szalmán, akkó maradhatsz.

- Jó lösz, jó lösz!

Lefeküdtek, aludtak. Mikó mögvirradt, Mátyás király mögköszönte a hálást, és emönt. Hát, mikor a szögény embör viszi a szalmát az istállóba, a szalma közű kiesik egy zacskó arany. Mögijed a szögény embör, keresi a szálláskéröt, de nem tanája sehun. Csak mikó a Mátyás király mögbüntette a gazdag embört a fukarságáért, akkó tudta mög a szögény embör, hogy ki hagyta nála a zacskó aranyat.

Szeged (Csongrád megye)

Mátyás király és a fiatal bíró

Mikor Mátyás királ az országba járt-kelt, egy faluba nagy röndetlenségöt látott. Kérdözte, hogy ki itt a bíró. Mondták, hogy:

- Az öreg bírónak a fiát választottuk mög bírónak.

- Hát mé nem az öregöt? - kérdözte Mátyás királ.

- Öregembör bírónak nem való - mondták az embörök.

Bemönt osztán a községházáhon. Hát itt fiatal, gálánt bíró van. Aszongya Mátyás kirá:

- Nem bírónak való ilyen fiatal embör, nem tudom, mög tud-e felelni a bíróságnak?

Aszongya a fiatal bíró: mögfelel ű mindönnek.

- No, ha mög tud felelni, mikor én visszagyüvök, akkor hozzon ide neköm a községházára harminc farkast, negyven okost, hatvan bolondot!

Itt osztán, mikor hazamönt a fiatal bíró, nagyon szomorú lött. Nem köllött neki se innivaló, se önnivaló. Az apja nem állhatta mán. Kérdözi tüle: mér olyan szomorú?

- Hát - aszongya -, azé vagyok szomorú, aszonta Mátyás királ, mikor itt vót, hogy mikorára visszagyün, akkorára vigyek föl a községházára harminc farkast, negyven okost mög hatvan bolondot; mer ha nem viszök, kidob a bíróságból.

Aszongya az apja:

- Ó, fiam, azon is töröd a fejedet? Hiszen ez sömmi!

De azé az öreg nem mondta mög a fiának. Gondolta, hogy törje a fejét rajta, úgyis bíró akart lenni.

De itt azé az öregembör csak összeszödött olyan harminc embört, aki éppen harmincéves, negyven olyan embört, aki éppen negyvenéves, hatvan olyan embört, aki éppen hatvanéves. Akkor mondta a fiának:

- Majd mögfelelök én!

Mikor ideér Mátyás királ, mögijedt a fiatal bíró, hogy minek gyün ez a sok embör. Talán ütöt akarik nézni, hogy mos kidobi a bíróságbul Mátyás királ? Pedig az apja rëndölte őket a községházáhom.

Mikor osztán odaértek, hogy mög köll felelni, Mátyás kérdözte:

- Itt van a harminc farkas, negyven okos mög a hatvan bolond?

A fiatal bíró elsápadt, sömmi se tudott felelni.

Akkor az öreg fölállt, és aszonta:

- Igönis itt van!

Mögmutatta Mátyás királnak a harminc fiatal embört: erőssek vótak, mind a farkas; a negyven okost, ezek is negyvenen vótak, negyvenesztendős vót mindegyik; mög a hatvan bolondot, ezek is hatvanan vótak, hatvanesztendős vót mindegyik.

- No, lássák! - mondta Mátyás királ. - Az öregnek csak több esze van, mint a fiatalnak.

Aszonta az öregnek:

- Mos te löszöl itt a bíró!

A fiát pedig csak elkergette, mert nem bírt mögfelelni. Kilükte a bíróságbul. Akkor mondta Mátyás királ:

- Látom, apád okosabb embör most is. A való bírónak, nem te!

Szaján (Vajdaság)

Mátyás király meghúzta a határt

Mindig viszályba vót Szék Bonchidával és Mátyás király eljött és a kardjával meghúzta a Csepegőnél a vonalat, hogy hol van a határ. Azóta az szent maradt, azóta nem vót viszály a két falu között.

Szék (Szolnok-Doboka megye)

A pátrói embör és a kerékszög

Olan mesét hallottam, hogy Mátyás király mönt arra kocsin, hogy királyi birtok vót az a falu. Mönt arra kocsin, aztán hát kísérték ezek a pátróiak, aztán egyszer észrevötték, hogy kiesött a kerékszög. Aztán az egyik pátrói ember beledugta az ujját, hogy a király fő ne ébredjön. Aztán a király fölébredt, észrevötte, hogy miér görnyed ott az az embör. Aztán akkó mögmondták neki, az ujjá vót benne a kerékszög hellött. Aztán akkor azér adta azt a falut ennek az öt nemösnek.

Nemespátró (Zala megye)

Mátyás király lányai

Mátyás királynak volt, kérem szépen, három lánya. Elment a háborúba. Hát a... kapura tett három koszorút Mátyás király. Az annak jele volt, hogy hogy fognak az ő három lánya viselkedni, míg hazajön a háborúból.

Itt volt, kérem, Gyöngy herceg a szomszédjában, egy hercege volt a Mátyás királynak. Hát persze, mikor elment a király a háborúba, hát, oszt a lányok is unatkoztak, meg a herceg is, hát a herceg, ugye, elment, oda Mátyás királynál a palotába, és a lányokkal szórakozott, hát azt mondta, hogy kártyázzunk. Hozzáfogtak kártyázni.

- Hát kártyázzunk!

- De mire?

Azt mondja:

- Arra - azt mondja -, amelyiket elnyerem - azt mondja -, az velem fog az éjjel aludni. (Már a Gyöngy herceg mondja.)

Hát, ráálltak a lányok is, hozzáfogtak kártyázni, kérem, kártyázni. Hát elnyerte a legidősebbet a herceg. Hát, aztán vele aludt. Na, jól van. Másnap megint eljött a Gyöngy herceg, és megint azt mondta, kártyázzunk. Megint mondták a lányok:

- Hogy kártyázzunk?

- Hát úgy, mint - azt mondja - tegnap.

Megint, aki elnyeri, vele fog aludni.

Na, jól van, kérem. Ebbe is beleegyeztek a nők. Megint elnyerte a középsőt. Az is vele aludt. Na, azt' jött a harmadik este, kérem, hát megint hozzáfogtak kártyázni, elnyerte Izolnát. E vót a legfiatalabbik, Izolna. Mátyás királynak a lánya. Elnyerte, kérem. Na, jól van.

- Hát - azt mondja -, Izolna, kérem, hát velem...

- Kérem szépen, herceg úr, hogyne, mindent - azt mondja - fogok teljesíteni.

Hát kérem, vót angol véce neki, már Mátyás királynak, szépen az Izolna odatette az ágyat a végére. Megcsinálta a nő, szépen ágyat vetett, egy lepedővel beborította, de alól nem volt semmi az ágyon, csak üres vót. És azt mondja a herceg:

- Na, jöjjön hát - azt mondja -, menjünk aludni!

- Kérem szépen, herceg úr - azt mondja -, tessék menni mindjárt a szobámba, lefekszik, és én is megyek, osztán lefekszek magához.

Hát persze, a herceg nem tudta, hogy az ágyba nincsen alj, csak lepedővel van beborítva, kérem szépen. Bemennek, bevágja magát az ágyba, bebukott a vécébe a Gyöngy herceg. Erre Izolna rázárta az ajtót, elzárta. Ott kiabál, hogy:

- Segítség, segítség, hol vagyok én, jaaj!

A herceg igen bosszús lett. Na jó, hát azt az inasok meg a szobalányok, hogy kivették a vécéből, hazament a Gyöngy herceg. Izolna meg bement az ő szobájába, azt' lefeküdt.

Na, kérem szépen, elmegy a herceg aztán megint másnap a két testvérjéhez, akivel ő... már elnyert a kártyán, Izolnával nem beszéltek. Hát azt mondja:

- Hogy kéne Izolnának visszaadni azt a kölcsönt, amit most énvelem tett - azt mondja -, hogy így bánt velem Izolna?

Hát, összebeszéltek. Azt mondja:

- Hát elküldjük - azt mondja - holnap ebédér Izolnát, hogy hozzon nekünk magától - azt mondja - ebédet, és ott - azt mondja - majd töltsse ki rajta a bosszúját. (A két testvér mondta a hercegnek.)

Úgy is tett, kérem szépen. Már eljött másnap az idő, hát azt mondta a két lánytestvére Izolnának:

- Izolna, elmehetnél hozni nekünk - azt mondja - ebédet - azt mondja - a Gyöngy hercegtől. Mer úgy látom - azt mondja -, igen jószívű, hát azt mondja, hogyha átmegy, hát ad ebédet, és hozd el nekünk!

- Igen?! - Izolna mondta. - Jól van, elmegyek, és elhozom nektek az ebédet.

De volt Izolnának egy öregasszony, aki elment hozzá, és tanácsot kért az öregasszonytól, hogy így és így vagyok, hát, tessék megokosítani.

Azt mondta az öregasszony:

- Izolkám, drágám, magát el akarja a herceg úr verni, amiér így maga beletette a vécébe. Hát azér akar bosszút állni magán, hát azér küldették a testvérei a herceg úrnál ebédért, hogy ottan majd elveri, megtartja a bosszúját.

- Igen?!

- Igen. De - azt mondja - én adok magának egy tanácsot, Izolkám, drágám. Öltözzön fel egy rongyos, elhasznált ruhába, rossz cipő a lábán, rossz papucs meg egy rossz kosárka a karján, rossz kendő, minden, és a kosárkába tegyen egy csuprot, amibe hoz majd a két testvéreinek ebédet, Izolna. És akkor bemegy a herceg úrnál, és akkor fog a szakácsnénál a konyhán jelentkezni, hogyha nem volna-e libapásztorra szükség. Mer magát meg fogják libapásztornak fogadni, mikor a szakácsné megyen fel jelenteni a herceg úrnak, hogy itt van egy árva lány, libapásztornak jelentkezik, akkor maga menjen, és vegyen a fazékból a csuprába ebédet a két testvérjének, és akkor az edényeket borítsa fel, és avval győjjön ki a konyhából! Egy fazíkra meg írja rá, hogy én vótam, Izolna, tegyen rulla Gyöngy herceg, ha bánja!

Hát, kérem szépen, Izolna azt meghallgatta, az öregasszonynak a szavát, és így is tett. Felöltözött, összemocskolta magát, szóval királykisasszony vót, hát rongyos ruhába, szóval szegényes módon felöltözött, kosárka a karján, és odament a Gyöngy hercegnek a lakására, és jelentkezett a konyhán, hogy igen:

- Árva lány vagyok, szegény vagyok, hallottam, hogy - azt mondja - Gyöngy herceg úrnak kéne - azt mondja - egy libapásztor. Há, eljöttem, hogyha megfogadnának - azt mondja - libapásztornak, mer nekem nincs se apám, se anyám, hát, szegény vagyok.

- Na, jól van - azt mondja a szakácsné -, éppen - azt mondja - kell nekünk egy libapásztor, mindjárt felmegyek - azt mondja -, megmondom a herceg úrnak. Jól van, hát maradjon itt - azt mondja - a konyhán!

Hát, Izolna ott maradt a konyhán, a szakácsné felment, a herceg úrnak oszt elsorolta, hogy itt van egy szegény lány, jelentkezik libapásztornak, és ha a herceg úr megfogadná. Beszélgettek. Addig Izolna vett a fazékból levest, húst a csuprába, a többi feldűtötte a konyhán, levest, mindent, pecsenyét, égett, füstölt a konyhán, egy fazékra meg ráírta, hogy: „Én vótam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!” Akkor Izolna kijött, és hozta az ebédet.

Rohan a szakácsné, hát füstöl a konyhába, kérem, olyan, hogy nagy füst volt mindenfele, szalad fel vissza a herceg úrhoz, hogy:

- Herceg úr, kérem, jöjjön csak, mi történt a konyhán!

- Micsoda?

- Hát tessék jönni - azt mondja -, itt olyan füst van, az ebéd, minden felforgatva - azt mondja -, hát ki tette?

Hát, azt' persze kinyitották ablakot, ajtót, erre a gáz kiment, aztán akkor a herceg nézett, a fazékat látta, hogy „én voltam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!” Rá volt írva egy fazékra.

- Jaj - azt mondja a szakácsnénak a herceg -, ne bánkódjon - azt mondja -, tudom már én, ki vót.

Na, erre azt mondta:

- Takarítson el mindent, oszt készítsen egy másik ebédet!

Na, jól van, kérem, ez is megtörtént. Hát, osztán elviszi a két testvérinek az ebédet, azt mondja:

- Itt van, egyetek, hoztam nektek ebédet!

Hát, csak néztek, de már a szegény parasztasszonynál ő megint átöltözött az ő saját ruhájába. Néztek nagyot, hogy milyen szépen Izolna megjött, nincs semmi baja. Hát csudálkoztak. Hát hogy lehetett? Elment a herceg másnap megint a királyi palotába, mondja a két lánynak, hogy:

- Kibánt velem Izolna!

- Hát hogy?

- Mindent felborogatott, húst, húslevest, pecsenyét, mindent vasra, kérem, azt' egy fazékra ráírta: „Én vótam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!”

Na, kérem szépen, hát tanakodtak a két testvér meg a herceg, hogy kéne megint... Izolnaval? Hát tanakodnak, azt mondja aztán:

- Küldjétek el - azt mondja - holnap nálam borér. Pincébe - azt mondja -, mer osztán lehúdom én a baját Izolnának, megadom neki - azt mondja -, amiér a vécébe engem leengedett.

- Jól van, kérem szépen.

Elmegy, ugye, mer reggel megin már beszél másnap a két testvérével, és mondja, hogy:

- Izolna, kérnénk szépen téged - azt mondja -, elmehetnél a herceg úrhoz hozni nekünk egy kis jó bort, mer úgy meginnánk egy kis jó bort.

- Hát - azt mondja -, ha meginnátok, hozok nektek.

Betett a kosárkájába egy üres literes üveget, és elment, kérem, ahhoz a vénasszonyhoz. Mondja megint, hogy mi újság.

- Igen, hallottam már én ezt - azt mondja -, édes Izonkám, hogy mi újság, hogy magát most borér küldik. De - azt mondja - most a herceg úrnál felmondott a pincemester, és maga - azt mondja - máma ne menjen sehova se, szerezzen be pincemesterruhát, mindent, kalapot, és csináljon magából egy... holnap aztán elmegy, kiadja magát, hogy maga egy külföldi pincemester, olvasta újságbul, hogy üresedés van itt a herceg úrnál. Ezt tegye meg, mer másképp magának baja lesz, ha ezt meg nem teszi.

Hát persze, Izolna aztán azonnal beszerezte a pinceruhát, mindent, köpenyt, mindent, szóval pincemesternek kiadta magát, és jelentkezett a herceg úrnál. Jelentkezik, hát bemegy és mondja, hát, mindjárt megmondja az inas a herceg úrnak:

- Itt van egy külföldi pincemester, hallotta - azt mondja -, hogy üresedés van itt a herceg úrnál, hát eljött, hogyha foghatna állást. Lett volna helye.

- Kérem szépen - azt mondja a herceg -, igen - azt mondja -, a pincemesterem felmondott - azt mondja -, az el fog menni, hát meg fogom - azt mondja - személyesen, megfogadom.

Be is ment a herceg, és a herceg vagy a pincemester, és megfogadta.

- Jól van, kérem - azt mondja -, itt a másik pincemesterem is, őt - azt mondja - mindjárt főlívom, és - azt mondja - elmennek ketten a pincébe, és vegye át a pincét a pincemestertől, a régi pincemestertől!

- Jól van, kérem szépen.

Eljött a pincemester, odaadta a kulcsot neki a herceg, oszt elmentek a pincébe átvenni a borokat. Átvették a borokat, kérem, minden, felvették literszám, oszt minden, akkor azt mondta az Izolna, az új pincemester, hogy:

- Maga menjen - azt mondja -, én meg... nekem van itt egy kis dolgom, a pincébe.

Hát, már a régi pincemester kijött, és Izolna ott maradt, mert már őrá volt bízva a pincemester... már ő volt a pincemester. Akkor Izolna a literes üveget megtöltötte a kosárkájába, és a többi hordót felborogatta, sokat, és egy hordóra ráírta: „Én vótam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!” Avval becsukta az ajtót, azt’ kigyött. Odaadta a kulcsot a szakácsnének. Vagy az inasnak. Azt mondja:

- Tessék kérem, itt van a pincekulcs - azt mondja -, én is megyek - azt mondja.

- Hát hova?

- Megyek - azt mondja - a lakásomra (a pincemester).

Na és, kérem szépen, miér, miér nem, kijött a pincébe a herceg... elküldte az inast, hogy hozzon neki valamilyen bort, megyen be, kérem, az inas a pincébe, hát a sok bor ott foly a hordóbul, már a bokos aljába, a pince fenekén, a bor folyik a hordóbul. Szalad vissza az inas, hogy:

- Herceg úr, herceg úr!

- Na, mi van?

- Tessék csak gyönni a pincébe - azt mondja -, hát ott foly minden hordóbul a bor ki!

- Csak nem mind!?

- De bizony - azt mondja -, mind folyik ki a hordóbul a bor!

Na, kérem szépen, megy a herceg le a pincébe, hát folyik minden hordóbul. Megyen be, hát rá van egy hordóra írva: „Én voltam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!” Hát majd megint megvakarta a herceg a fejét, és:

- Nahát, Izolna, megint kibagózott velem!

Hát, azt a hordókat felállogatták osztán, ne folyjon belőle a bor, osztán mondta a herceg az inasnak, hogy mondja meg a régi pincemesternek, hogy ne menjen el, még a pincét ki nem takarítja.

Na, jól van, kérem. Hazavitte Izolna a liter bort, és azt mondta:

- Itt van, és igyatok!

Megint összenézett a két lánytestvére, hogy hogy lehet ez. Megint ugyanolyan épen jött haza ez az Izolna. Hát ennek nincs semmi baja. Hát, mi van, mi történt vele, hogy történt evvel? Na, kérem szépen, elmegy másnap a herceg, a két lánytestvér mondja, hogy hát:

- Hozott nekünk bort - azt mondja -, de Izolnának nincs semmi baja.

- Dehogynem - azt mondja -, Izolna sok kárt tett nekem. Sok boromat kiöntött - azt mondja -, kifolyt a pince földjére, ott folynak a borok - azt mondja -, egy hordóra meg ráírta: „Én voltam, Izolna, tegyen róla Gyöngy herceg, ha bánja!”

Hát, megint összebeszél.

- Hogy kéne megint Izolnával megint... háromszor most már így kibagózott velem - a herceg mondja -, hát hogy kén neki ezér még megfizetni, hogy még vissza tudnám neki ezt az én káromat, azér, hogy velem így kibagózott Izolna.

Azt mondja az a két lány meg a herceg. Azt mondja a herceg:

- Ide hallgassatok, vagy hallgassanak, kérem! Van a kastélynál egy aranyalmafa, úgy hívják, hogy aranyalma terem rajta. Azér küldjék el, hogy abból az almából hozzon maguknak!

- Kérem szépen - azt mondja a két testvér -, majd megmondjuk Izolnának, és el fog menni, és majd hoz abbul az aranyalmából.

- Én - azt mondja - addig csinállok egy csapdát az almafa alatt, tövébe, és mikor eljön Izolna, akkor a csapdába teszem - azt mondja - a nyakát, azt' meg jól el fogom korbácsolni Izolnát, amiér így tett velem.

- Jól van, herceg úr - azt mondja -, ez helyes lesz - mondja a két testvér.

Na, jól van, mondja aztán másnap a két testvér Izolnának:

- Izolna, drágám!

- Mi bajotok?

- Elmehtnél a herceg úrhoz, hozhatnál nekünk az aranyalmafáról aranyalmát, mert az igen jó, hát, ha ennénk belőle, talán jobban is éreznénk magunkat.

- Jó, ha az a kívánságtok, elmegyek, és hozok nektek almát.

És másnap el is ment, de ő már reggel... vagy este elment a vénasszonyhoz, hogy:

- Megint küldenek - azt mondja -, almáér.

- Én tudom, Izolna, már én tudomást vettem róla, hogy mi van a dologba - azt mondja a vénasszony Izolnának. - Izolna, drágám, elmegy a herceg úrhoz reggel, és akkor fogja magának mondani, menjünk az almafához. Az almafa tövéénél van a csapda, ezt jól vigyázza meg, és azt fogja mondani a herceg úr, hogy tegye csak ide a nyakát ebbe a csapdába. És mikor maga beletenné, akkor a csapdát rátenné, hát akkor a korbácsot elő... magát így el akari korbácsolni a tetteiér.

- Igen?

- Igen. De - azt mondja - magának esze legyen, édes Izolnácskám! Mikor odamennek az almafa tövébe, akkor azt fogja mondani a herceg, hogy tegye ide a nyakát. Kérem szépen, odateszem, de tessék, herceg úr először megpróbálni, hogy hogy kell beletenni a nyakát... nekem a nyakam beletenni a csapdába. Mikor majd a herceg úr beleteszi a nyakát, maga meg csapja rá, oszt akkor jó korbácsolja el, Izolna, a herceg urat!

De itt a herceg kiadta a parancsot az egész személyzetnek, kérem szépen, hogy senki egy kukkot ne szóljon, akárhogy fognak itt ordítani, de a szobából senki ki ne gyűjjön. Mer azt hitte, hogy majd Izolna fog sírni. De bizony Izolna nem sírt.

Hát, jól van kérem, odamennek a herceg úrral, és mondja:

- Hajtsd csak, Izolna!

- Hát kérem szépen, tessék csak ide betenni a nyakát!

Hát odateszi a nyakát.

- Jól van, herceg úr, kérem, megpróbálta.

Hát, akkor, mikor a herceg beleteszi a nyakát, akkor Izolna rácsapta, kérem, mindjárt a csapdát, becsukja, és akkor ott vót a sok vessző, pálcák, oszt puff, vágta, ütötte a herceget a csapdába. Az meg hozzáfogott ordítani, hogy:

- Mentség! Mentség! Mentség! Mentség!

De hát egy inas se meg szobalány se mert kigyünni, mert parancs vót, hogy nem szabad kijönni.

Jól elverte, kérem, akkor oszt az almát levette a fáról, és vitte haza a testvéreinek.

Na, kérem, hazamegyen:

- Itt van alma - azt mondja -, édes testvéreim, egyetek!

Hát megin nézik a két testvér, hát Izolnának megint nincs semmi baja, hát mi történt evvel az Izolnával? És semmi baja nincs ennek az Izolnának!

Na, kérem szépen, elmegy a herceg, hát oszt kérem szépen, nagyon beteg lett a herceg, hogy ő ott összevágta avval a vesszőkkel, sebet csinált rajta, mer hát könnyen vót felötözve a herceg. Hát igen beteg lett. Izolna jól összeverte, összezsapdosta, hát osztán nagyon beteg lett. Hírül ment, hogy nagyon beteg a Gyöngy herceg, hát orvosok jártak hozzá, minden, itten a két testvér is mondja, hogy:

- Elmehtnél megnézni, nagyon beteg a herceg úr.

- Hát - azt mondja -, majd elmegyek - Izolna mondta.

Na, kérem szépen, elment a vénasszonyhoz az Izolna. Mondja a vénasszony neki, hogy:

- Édes Izolnácskám, nagyon beteg a herceg úr, tudom, hogy maga jól elverte - azt mondja -, hát - azt mondja -, most ötözzön fel egy külföldi orvosnak, és adja be magát, hogy egy külföldi orvos vagyok, újságbul olvastam, hogy a Gyöngy herceg nagyon beteg, kérem, hát én meg tudnám gyógyítani, hát én kerestem az írásomat, azon én meg tudom gyógyítani. Azér jöttem ide, a herceg úrhoz.

Mindjárt bemegy az inas, és jelenti a hercegnek, hogy:

- Herceg úr, kérem szépen, itt van egy külföldi doktor, olvasta a lapbul, hogy ő képes a herceg urat kigyógyítani.

- Hát kérem - azt mondja -, küldje be - azt mondja - azt a doktor urat!

Hát Izolna bemegy a szobába, és mondja neki:

- Én külföldi orvos vagyok, hallottam, olvastam újságbul, hogy a herceg úr igen beteg, hát azért jöttem, hogy meg tudjam gyógyítani.

- Igen, kérem?

- Igen. No - azt mondja -, kérem szépen, én - azt mondja - hoztam orvosságot - azt mondja -, aki kérem a herceg urat meg fogja gyógyítani.

Izolna itt összekevert sót paprikával, az Izolna, az elő volt készítve. Azt mondja:

- Herceg úr, kérem, ez az én gyógyszerem egy cseppet fog csípni - azt mondja -, azér ne tessék haragudni, mert ez olyan csípős orvosság.

- Jól van - azt mondja -, doktor úr, kérem, én nem bánom, csak használjon!

- Ez fog használni - azt mondja - egész biztosan. Ez a gyógyszer.

Hát, oszt az orvos, kérem, levetkezett, vagy a Gyöngy herceg, oszt bedörzsölte avval a paprikás sóval Izolna jól a bőrit, ahun a sebje vót, azt avval megkapta a stólát hercegtül, Izolna kijött. Hazament. Hát a herceg oszt nemhogy jobban lett, hanem az a paprikás só csípte neki a sebit, hozzáfogott ordítani:

- Jaj - azt mondja a herceg -, a doktor nem jó orvosságot adott - azt mondja -, borzasztó beteg vagyok, borzasztóan csípi! Hamar - aszongya -, menjetek egy másik doktorér!

Ment egy másik doktor, az is megnézte.

- Hát - azt mondja -, ki vót itt a herceg úr mellett?

Azt mondja:

- Külföldi doktor.

- Hát - azt mondja -, az paprikás sóval dörzsölte be - azt mondja.

Na, kérem, mindjárt megfürösztötték a herceget, a sebit kiáztatták, és jobban lett a herceg osztán. Hát, oszt megin, mikor ő ment ki, a doktor a hercegtül, ráírta az ajtófélre: „Én vótam, Izolna, a Mátyás királynak a lánya, hát tegyen a Gyöngy herceg, ha bánja! Én voltam Izolna.” A nevit. Megyen az inas kifelé, nézi az írást, hogy ott van.

- Jaj - azt mondja -, herceg úr, kérem, hát Izolna volt az a külföldi doktor - azt mondja -, oda van írva az ajtófélre: „én vótam, Izolna, tegyen a herceg, ha bánja!”

- Megint kibánt velem - azt mondja - Izolna! Megint kibánt - vakarta Gyöngy herceg a fejit.

Na, kérem, hát teltek-múltak az idők, hazajött az apja a háborúból, Mátyás király. Elmúlt a háború. Mer az sok időbe telt ugye, nem úgy, ahogy meséli az ember. Hát oszt, kérem, lányainak a koszorúja, hát két koszorú már hervadásnak indult, de a harmadik nem. Már erről tudta a király, hogy hogy van a három lánnyal. No, kérem, hazament, hát a király nem szólt a lányainak semmit se. Hát, oszt megtudta a Gyöngy herceg, hogy itthon van a király, hát azt mondta a két lánytestvérnek, ő elmegy, és megbeszélte, hogy elmegy megkérni, elveszi feleségül Izolnát. Elmegy Mátyás királyhoz, és megkéri, hogy... Mikor már elveszi feleségül, akkor majd kitölti rajta a bosszúját a herceg.

Úgy is vót. Hazajött a király, és elment a herceg, és elmondta, hogy:

- Én Izolnát szeretném elvenni feleségül.

Letérdelt Mátyás király elé. Ez azt mondja, hogy:

- A lányomon áll, kérem.

És megkérte Izolnának a kezét a Gyöngy herceg, és Izolna megállta vele, hogy elmegy hozzá feleségül. El is ment hozzá. Ott vót a nagy lakodalom! Hohoj, három hétig mulattak! Ott a sok pecsenye, minden, bor folyt, minden az asztalon, kérem szépen.

Hát, oszt elmúlt a lakodalom, hát, oszt azt mondta Izolnának a Gyöngy herceg:

- No, kedves feleségem, amiér énvelem annyiszor bosszút tettél, hát most kezem közt vagy, nyakadat fogom venni. Ezért a tettedért, amiér énvelem annyi sokat kibántál.

- Jól van - azt mondja -, édes uram. Megteheted, feleséged vagyok, mindent megtehetel - azt mondja. - Egypár napot azér várjál! - mondta Izolna.

- Jól van - azt mondja -, várok egypár napot.

Elment megint Izolna a vénasszonyhoz, hogy így meg így vagyok.

- Igen? Én tudom - azt mondja -, hogy maga hogy van most. A herceg le akarja vágni a nyakát magának, mert maga olyan sok csínytetett a herceg úrral. Hát, most kérem szépen, Izolna, ezt jól figyelje meg, mer én mondok magának egy tanácsot. Csináltasson egy olyan viaszbabát, mint maga! Megértette? Nagy alakba. Egy olyan viaszbabát. Ember... (mán mint Izolna vót). És annak a viaszbabának - azt mondja - itt a nyakát mézes mézzel kenje be körül jó vastagon! Így kenje be annak a babának a nyakát!

- Kérem, jól van.

Be is kente, és csinált egy babát az Izolna.

- És a szobájába - azt mondja - ne legyen - azt mondja -, mikor a herceg úr be akar menni a szobába levágni a nyakát, ne legyen világosság, sötét legyen egy kicsit, mer mondja, hogy már úgyis utolsókon vagyok. És azt a viaszbabát ültesse a dívánra, maga meg feküdjön a díván alá. És fogja mondani a herceg úr, hogy levágom a nyakad, feleségem. Maga a dívány alól lassan mondja, hogy nem bánom, hogy levágod. Csak lassan mondja.

Na, jól van, hát oszt bemegy a herceg, kérem, kihúzza a kardját, hogy le akarja vágni Izolnának a nyakát, le is vágta, mikor levágja a viaszbabának a nyakát, leugrott, és akkor a mézből a hercegnek a szája szélire cseppent. A kardjáról, amivel levágta. Akkor azt mondja:

- Jaj, Izolna, Izolna drágám! De sajnállak, hogy levágtam a nyakadat - azt mondja -, milyen édes a véred, milyen édes, mint a méz!

Erre Izolna megszólal a dívány alól:

- Ha kimégy, hát talán jobban leszek.

Hát a herceg oszt kiment, hát Izolna meg a viaszbabát összetörte, és leült a díványra, és a nyakát körülkötötte, hogy jobban... Bemegy a herceg.

- Hát - azt mondja - jobban vagy?

Megölelte, megcsókúta:

- Gyere, többet soha nem bántlak!

Boldogul élték, ha meg nem haltak.

Bodrogkeresztúr (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Királyfi

A Csallóközbe az egyik faluba megszállt Mátyás király, és született egy lánynak tőle gyereke, és akkor királyfinak hívták. És van egy község Csallóközben, Királyfi. Mátyás király nekiadta a birtokát ennek a fiúnak.

Taksonyfalva (Pozsony megye)

Hogyan vigasztalta mög Mátyás királ az öregöket és hogy szomorította mög a fiatalokat?

Mikó Mátyás királ járt falurul falura, egy házba látott egy pár fiatal cselédöt mög egy pár nagyon öreg cselédöt.

Most Mátyás királ elgondolta magába, hogy elopi az öregembört, mikor alszik, odafekteti a fiatalasszon mellé; a fiatalembört pedig az öregasszon mellé. Hát osztán el is lopta.

Röggel, mikor fölébredtek, az öregembör nagyon mögörút, hogy milyen szép fiatal felesége van, de a fiatalasszon mögijedt, hogy az ura milyen öregembör lött röggelre.

Emiatt pedig az öregasszon örút mög, hogy az ura milyen szép fiatalembör lött röggere. A fiatalembör ijedt mög, hogy a felesége milyen öreg lött röggere.

Ezön Mátyás királ nagyon jót nevetött, hogy a két öregöt hogy mögvigasztalhatta.

Egyházaskér (Vajdaság)

Mátyás király és az aratók

Kocsin utazott Mátyás király, nagyon meleg volt, éppen aratás volt, azt mondja a kocsisnak:

- Nézd, ezün a kocsin milyen meleg van, mennyit szenvedek!

Azt mondja a kocsis:

- Hát, ha ott aratni kéne, ahun azok az embörök aratnak!

- No, hajts oda! - mondta Mátyás király.

A kocsis odahajtott, Mátyás király leszállt a kocsirúl, odaköszönt, kérdezte:

- Nehéz-e az aratás?

- Bizony, izzadunk!

- Van-e elégségös élelem mög innivaló?

- Önni-innivalónk van ölégységös; de nincs pihenőidőnk! - mondták az aratók.

- No, hát pihenjenek, majd most én vágom a búzát; én is éltem vele valamikor.

- Mit akar itt köztünk - mondták az aratók -, még mög sem tudja fogni a kaszát!

- Mölyik a legjobb kaszás, az mönjön elől, én mög utána!

Aadtak neki kaszát. Mátyás király hozzáfogott, annyira hajtotta az első kaszást, hogy egyszer csak azt mondja ám:

- Uram, maga pihent embör, bele ne vágja a lábomba a kaszát!

De Mátyás király csak hajtotta az első kaszást, szöröncsére gyűtt az uraság, az is mondta Mátyás királynak:

- El ne vágja a sarkát!

Akkor néztek az embörök, hogy mit tud Mátyás király, űk mög azt mondták neki, hogy mit akar itt köztük.

Mikor eljött az uzsonnázás ideje, Mátyás király is leült uzsonnázni, melege volt, a fölső-kabátot kigombolta, akkor ijedtek meg, hogy baj lösz, amiért úgy beszéltek.

Mátyás király oszt mögparancsolta, hogy az aratóknak elégségös pihenőidőt köll adni. A kocsis is mögvacsorázott, osztán elmöntek.

Szeged (Csongrád megye)

Mátyás király napszámba dolgozik

Amin Mátyás király városra vándorót, hát az egyik városba építöttek egy nagy házat. Ű is beát napszámosnak. A pallér mikó fővette, aszonta neki, hogy:

- Te naplopó, ha nem dógozó, akkó mögbotozlak, osztán ekergetlek innét.

Mátyás királyt az álláscsinálókhn tötte, és a nehéz görgő landénát köllött neki cipeni. Maj mögszakadt. A többiek csak keveset dógoztak, csak nevétték, oszt aszonták, hogy em még nem tudja, hogy hogy kő a napot lopni. Emut a hét, fizettek, útet is kifizették. De a pallér gazembör vót, kevesebbet fizetött neki, a többit zsebre vágta. Mátyás király kevesöte a pézt, akkó a pallér aszonta, hogy:

- Ilyen naplopó, min te, még annyit se érdemösz.

Mátyás király két nap múva mögén ott vót az építésné, és emonta, hogy mit tapasztat. A pallér vátig bizonkodott, hogy mindönkit munkája szerin fizetött. Hiába, mer Mátyás király mögbüntette a pallért, de a dologkerülőket is.

Szeged (Csongrád megye)

Vérré válik, mint barátban a lencse

Azt mondják Mátyás királyunk felől: hogy két barátot csak azért záratta bé szobáinak egyikébe: mert nála előjárójok ellen azt merték megpanaszolni: hogy őket örökké lencsével tartja. Ezeket a' király egy-két nap megkoplaltatván, harmadnapra lencsét adattatott nekik, megparancsolván a' lencsehordó inasnak: vigyázna a' fráterekre: mit szóllának együtt. Ezek a' lencséhez hozzálátván, azt jóízűen megették. Hogy az inas (ki deákul nem tudott) szavokat meg ne értené, azt mondták magyaros deáksággal: *Vérválet*; azaz: bizon jó. Ezzel a' szolga urához visszamenvén, azt mondotta neki: hogy a' barátok jóízűen megették legyen a' lencsét, szünetlen azt mondván: hogy *vérréválik* bennök.

Dugonics András

Mi van legtöbb a világon?

Mátyás királynál vótak az urak, sok főúr vót a társaság közt, elkezdtek beszélgetni: mi van legtöbb a világon? Tanálgatták: ez van, az van! Beszölt az udvari bolond is, aszonta: ű tudja, mi van legtöbb a világon!

- Hát, mi van, bolond? - kérdözik tüle -, ha mögmondod, tíz forintot kapsz, ha mög nem tudod mondani, botot kapsz! No, hát mi van a legtöbb a világon?

- Mi vóna más - mondja a bolond -, mint orvos.

- Az nem igaz! Hanem mönj be a szobádba, gondolkozzál, aztán mondd mög!

Bemönt a bolond a szobájába, alighogy beért, elvetötte magát, keservessen nyögött. Viszik Mátyás királynak a hírt, hogy:

- Möghal mán a bolond!

Mögijedt Mátyás király, és a főurak szalannak a szobájába, nézik, hát, csakugyan el van terülve. Nagyon sajnálták, mert sokat löhetött neki nevetni, mingyár komendáltak neki, ki mit tudott. Az egyik komendálta neki a vizes borogatást, a másik az érvágást, a harmadik a piócát, szóval mindnyája komendált valamit. Mikó mindnyáját kívárta, hogy mit komendál, fölugrik, és a király elébe fordul, aszongya:

- Fölségös királyom! Kié a nyereség? Mer ha egy palotába ennyi doktor van, hát akkor mönnyi van az egész világon?!

Hódmezővásárhely (Csongrád megye)

Olybá tarthatja, mintha zsebében volna

Mátyás király ama' híres fekete seregének egy kapitányát erkölcstelenségei, de főképpen lustasága miatt a' seregtől eleresztette. Midőn pedig emez esztendőbéli jutalomúl száz forintot kérne, nem ugyan azért, a' mint mondá; mintha arra néki szüksége volna; hanem csupán azért: hogy az emberek ne vélekedgyenek fölöle: mint ha tisztségétül megfosztatott volna: hanem gyengesége miatt eleresztettnék, mondassák, Mátyás éppenséggel semmit se akart neki jövedelemül adni. Hanem hogy minden vigasztalás nélkül eleresztettnék lenni ne látszattassák,

arra intette: hogy minden esztendőnek végén dicsekedjék az emberek előtt: mintha zsebében volna immár; ő pedig azt nem fogná tagadni.

Dugonics András

Szamár a csillagász és csillagász a szamár

Mikor Mátyás király kiindult a kíséretével, megkérdezte a csillagászt, hogy:

- Lesz-é eső?

A csillagász feltolta a szemüvegét, és mondta:

- Felséges királyom! Nem lesz eső, mer nagyon szép idő van, indulhatunk!

Mikor mentek, a juhásznak a szamara megszólalt, háromszor a szavát hallatta. Mátyás király odahívatta a juhászt, hogy mi ennek a jelentősége. Aszongya a juhász:

- Felséges királyom! Szamaram valahányszor a szavát hallatja, bőven hull az esőnek harmatja!

Akkor is megkérdezte a csillagászt, akkor is asz mondta:

- Szép idő lesz.

A juhász csak mondta:

- Felséges királyom, ne indúj el, mer nagy eső lesz!

De a csillagász csak asz mondta, hogy nem lesz. Nem haladtak egy félóránnyira, mikor nagy zivatar és nagy eső lett, még a csillagásznak a pápaszemiről is csurgott a víz.

Akkor mondta Mátyás király:

- Szamár a csillagász és csillagász a szamár.

Mezőtúr (Jász-Nagykun-Szolnok megye)

Mátyás király és a mutatványos

Mutatványos mutogatta Mátyás királynak, mit tud: kulcslukon egy szakajtó borsót áthajigált anélkül, hogy csak egyszer is megütötte volna a kulcsluk oldalát. Mikor vége volt a mutatványnak, majdnem a földig hajtotta meg magát, gondolván, most nagy ajándékot kap Mátyás királytól. Azt mondja Mátyás király:

- Ha maga minden hajigáláskor ennyi borst elhajigál, sok borsra van szüksége, ugye?

- Sokra, felséges uram! - mondta a mutatványos.

- Adjatok neki tíz zsák borsót - parancsolta Mátyás király a szolgálainak -, hadd legyen mit elhajigálni!

Szeged (Csongrád megye)

Mióta csizmadia a csizmamester?

Azelőtt a csizmadiát nem csizmadiának, hanem csizmamesternek mondták, csak Mátyás király óta nevezik így.

Mátyás királyról csakhamar elterjedt a hír, hogyha valaki ajándékot visz neki, az ajándéknál sokkal többet érőt ad neki. Gondolt egyet a csizmamester, elvitt egy pár csizmát ajándékba Mátyás királynak, hogy majd Mátyás király jól megajándékozza. Mátyás király meghallotta, hogy mily számíttással küldte a csizmamester a pár csizmát, szolgájával a csizmát telerakatta piszokkal, s így küldte vissza a csizmamesternek, hogy ez a csizma díja, azóta hívják a csizmamestert csizmadiának: csizma díja, csizmadia.

Szeged (Csongrád megye)

Mátyás király és a részeges bíró

Volt egy részeges bírónak egy lánya és egy fogadott fia. A fiú ügyelt mindenre, hogy baj ne legyen, ő volt a bíró jobbkeze, mégis a lányát mással jegyeztette el, pedig a fogadott fia élt-halt érte. Mikor az eljegyzést tartották, akkor is a fogadott fiú vigyázott a községházán, hogy a falunak, mikor hozták a fáját, híja ne legyen. Az öreg bíró a választott vejével bent mulatott a szobájában: jó borjuk volt, ittak, a fogadott fiú meg szomorkodott; a leány is otthagyta a mulatságot, kiment a kertbe sírni, mert a fogadott fiút szerette. Mátyás király akkor mint hajdú járta be az országot. Éppen akkor ment a községházára, mikor a fát hordták az emberek, s a fiú szomorkodott. Mátyás király kikérdezett a fiútól mindent; bement megnézni, hogy mit csinálnak odabent: tartották az eljegyzést, ittak javában. Mikor bement, azt mondta a bíró:

- A hajdúnak a községházán a helye!

Mátyás király azután elment, s hintón jött a bíróhoz, behívatta a bíró fogadott fiát s a leányát. Kijelentette, hogy ezután a fogadott fia lesz a bíró, az öreget elcsapta, mert részeges. Mikor a részeges bíró beszélni kezdett, Mátyás király kigombolkozott, a bíró meglátta az aranyos ruhát, mindjárt elhallgatott. A fogadott fiút pedig a leánnyal összeadta.

Békés (Békés megye)

Mátyás király vette le a rabigát

Mátyás király vette le a rabigát, mer azelőtt szántottak az emberek az asszonyon. Ha az embernek az asszony nem tetszett, eladta; ha e nem bírta annyi, agyonütte. Mikor Mátyás király látta, hogy az asszony húzza az igát, szállt a kocsijáról, mondta, hogy az embert fogják bé, befogták, az emberen szántottak. Mátyás király akkor nagy törvényt tartott ellenük, ha úgy cselekszenek, mind kipusztítja őket, eltörletyi őket. Azóta becsülik (az emberek) az asszont.

Galgahévíz (Pest megye)

Mátyás király és a cigány béres

Vót egy gazda cigány. Azt írta a háza végire:

- Nincs sössmire sössmi gondom.

Mátyás királ möglátta, hogy mi van a cigán házán kiírva.

Elővette a cigánt:

- Hogy merté ilyet kiírni ilyen szűk esztendőbe? - mondta Mátyás királ. - Ha nincs gondod, majd adok én! - gondolta magába.

Akkor adta föl:

- No, cigán, ha ki nem találod, még én visszagyűvök, hogy hun a világ közepe, akkó vége az életödnek! Mög hogy én mit gondolok? Hogy én mijön állok?

A cigán nagy gondságba esött. Se inni, se önni nem tudott a nagy gondtú.

Azt möglátta a cigán bérösse, aszongya:

- Uram, mí búsulsz te?

- Ússe segíts te azon!

- Dehogynem! - aszongya. - Segítek ín!

- No, ha segíts te a bajon, neked adom a lányomat feleségül! Mög ha meghalok, neked adom az egisz vagyonomat!

Visszaéerközött Mátyás királ. Akkor a cigán bérös kilépett a cigán elébe.

Asz kérdözi a cigántul Mátyás királ:

- Nohát, cigán, kitanátad-e mán, hogy hun a világ közepe?

Aszongya a cigán - mögverte a lábával a földet -, aszongya:

- Itt van, uram, itt!

- Hát a másikat, hogy mit gondolok én?

- Azs gondólja király ífilsége, hogy a gazsdájával beszíl, pedig csak a bíressivel.

Akkó mondta:

- No, ha ki nem tanáloed, hogy én mijön állok, vége az életödnek!

- A cipőtalpán, uram, a cipőtalpán! - Igaza vót, azon állt!

Így a cigán bérös feleségül kapta a gazda cigán lányát, oszt később elkapta az egész vagyonját.

Egyházaskér (Vajdaság)

Mátyás király a cinkotai kántorral a kocsmában

A cinkotai kántor a kocsmában ivogált, mikor Mátyás király bement, s a kántor mellé telepedett. Azt mondta a kántornak, hogy ő a Mátyás király íródeákja. Parancsolt is mindjárt tíz icce bort. A kocsmárosné akart is, nem is hozni, gondba esett, hogy a fiatal deák ki bírja-e fizetni, mert a deákoknak nem szokott pénzök lenni. Azt mondta Mátyás király:

- Csak hozzon, van sárga csikó.

Alig hozta be a kocsmárosné a bort, odavetődött két szál cigány. Ittak mindnyájan, jókedvük lett, Mátyás király elhúzta a szép kocsmárosnét táncolni. Tánc közben megmondta a kocsmárosnénak, hogy ha majd fizetni kell, azt mondja, hogy elveszett a sárga csikó (= arany), de ezt csak képlag mondja. A tánc után csakugyan, mikor fizetni akar Mátyás király íródeákja, keresi a sárga csikót, nincs sehol, azt mondja: tánc közben elvesztette. Hozzáfognak keresni, mindenki kereste, a kántor négykézláb is, nem találták sehol.

A kocsmárosné azt mondta, hogy itt marad az íródeák zálogban, de a kántor - szerette a kocsmárosnét, féltette, azt mondta, hogy ő nem hagyja a deákot, hazamegy pénzért, kiváltja. A cigányok, mikor fizetésről volt szó, kereket oldtak, s mikor a kántor ment hazafelé, akkor már a földön feküdtek, be voltak rúgva, s a kántor felbukott bennök a nagy setétségben. Mikor a kántor nagy nehezen feltápaszkodott, végighúzott a botjával a két cigányon, hogy a cigányok elkezdtek jajgatni s kijózanodni. A kántornak otthon pénze nem volt, az apja mentéjét zálogosította el, úgy fizette ki a szép kocsmárosnét: öt húszast kellett fizetni.

Mátyás király látta a kántor jószívűségét, azt mondta neki: jöjjön fel Budára Mátyás király palotájába a feleségével; őt szereti Mátyás király legjobban, ő az íródeákja. A kántor azután nemsokára készült Budára, mondta a feleségének, hogy ő is jöjjön fel Budára, mert Mátyás király íródeákja azt mondta, hogy őt is felvigye. A kántorné szidta a kántort, hogy nem volt elég, hogy azért az íródeákért az apja mentéjét elzálogosította, most meg azt a pár krajcárt, amit azóta szerzett, akarja elkölteni! De a kántor nem engedett, a kántornénak is fel kellett menni Mátyás király íródeákjához Budára.

- Nagy ember az - mondta a kántor -, őt szereti Mátyás király legjobban.

Felmentek azután Budára Mátyás király palotájába, a katona már várta őket, bevezette Mátyás király szobájába. Mátyás király a kántor apja mentéjét vette magára, amelyiket elzálogosított; a kántor és a kántorné csak néztek: hogy került a mente Budára? A katona azután egy másik szobába vezette őket, itt már Mátyás királyon a király mentéje volt: tele arannyal, drágagyönggyökkel. Mátyás király ott ült a trónusán, a bárók meg a hercegek ott álltak körülötte.

Akkor már tudta a kántorné is, hogy Mátyás királyhoz jöttek. Mátyás király akkor felállt, elmondta az uraknak, hogy ez a jószívű ember még az apja mentéjét is elzálogosította, csak hogy őt kiváltsa, s az ő drága mentéjét akasztotta a kántor nyakába, és azt mondta a kántornak, hogy kérjen, amit akar. A felesége egyre súgta, hogy aranyat, gyöngyöt kérjen, de a kántor csak azt kérte, hogy Cinkotán kétszer akkora legyen az icce, mint máshol! Mátyás király meg is adta még azt is, hogy a kántor, mert olyan jószívű volt, ingyen ihat, azután megvendégelte, s útnak bocsájtotta őket. A kántorné, mikor kijöttek is duruzsolt, hogy miért nem kért a kántor aranyat, ezüstöt! Csak mikor kikutatta a mentét, hallgatott el, mert tele volt minden zsebje arannyal.

Gyopárosi szőlők (Vajdaság)

Mátyás király és a részeges huszár

Mulatott a huszár javában, mikor Mátyás király bevetődött a csárdába.

- Gyere, pajtás, igyál - mondta neki a huszár -, most mulatunk!

Mulatott is a huszár, az övé volt a csárda, nyelte a bort, ahogy csak bírta, Mátyás király pedig csak a szájához emelte a poharat, mintha inna, de alig ivott valamit. Mikor fizetésre került a sor, Mátyás király fizetni akart, de a huszár nem engedte: mert most a pajtás - ahogy a huszár nevezte - az ő vendége, fizetett a huszár. Csakhogy a huszárnak hamar elfogyott a pénze, ő pedig mulatni akart tovább is, szerezni kellett.

Elment éjnek idején Mátyás királlyal egy kereskedőhöz, amint betörtetett, ott látta, hogy az öreg kereskedő fiatal asszony mellett fekszik, fiatal felesége volt, a legénye pedig öreg asszony mellett van az ágyban.

- Nem jó van ez így! - mondta a huszár, és megparancsolta a pajtásnak: Mátyás királynak, hogy a két öreget tegye egymás mellé, a két fiataalt is, mert úgy kell, azután mondta a kereskedőnek, hogy mutassa a pénzét, mert nekik pénz kell. A kereskedő, hogy nagyobb baj ne legyen, odaadta a napi bevételt, mit a huszár háromfelé rakott, s mondta:

- Ez a tőke - rámutatott az egyik rakásra -, ennyit adtál a portékáért, ez a másik a fáradságodért van, ez a kettő a tied! Ez a harmadik rakás az enyém, ezt csalásból szerezted.

Azzal a harmadik rakást zsebre vágta, s mentek a csárdába mulatni tovább. Mátyás király vele ment, akarta látni, hogy mire megy a mulatásával a huszár.

Egyszer azután beitta a huszár a kardját, csak a kardhüvelyé marad nála, Mátyás király azután elment, a huszár pedig, hogy baj ne legyen, csinált a hüvelyébe fakardot, hogy a kirukkolásnál észre ne vegyék, hogy nincsen kardja, csak hüvelyé van. Másnap, mikor a huszár kirukkolt, kiadta Mátyás király parancsban, hogy a huszár nyakazza le a legkedvesebb barátját most mindjárt. Rosszul volt a huszár, de csakhamar feltalálta magát, mielőtt kihúzta volna a kardját hüvelyéből, fohászkodott:

- Változtasd, Uram, fává ezt a kardot, hogy az én legkedvesebb barátomnak le ne vág hassam a nyakát!

Azután kihúzta a fakardot, s odavágott a barátja nyakára; hanem azért a huszárt ki akarták végezni, mert nem volt kardja, de Mátyás király megkegyelmezett a pajtásnak.

Hódmezővásárhely (Csongrád megye)

Mátyás a pécsi szőlőhőgyön

Mátyás eccör az urakka Pécsre mönt. Éppen szőlőkapálás üdeje vót. Gondút egyet magába, hogy mögnézi a szőlőkapásokat. Nagy főróság vót. Az embörök alig bírták a munkát. Aki nem bírta, azt mögbotóták. Em Mátyásnak nem tetszött. Azt mondta a kapásoknak, hogy adják át a kapát az uraknak. A kapások alúru möntek fölfelé, de ü az uraknak azt parancsúta, hogy fölüru kapáljanak lefelé. Így sokka nehezebb vót a munka, de az uraknak mégis dógozni köllött, még csak ki nem dütek.

Kákics (Baranya megye)

Mátyás királ meg a goromba nemes

Vót egy nemesember. Nagyon akaratos, goromba ember vót. Akármit parancsót neki Mátyás király, semmibe se engedelmeskedett. Mátyás király má megharagudott rá. Ráparancsót a katonáira, hogy menjenek el a nemesember házához, oszt ahányan vannak, a házat csínyálják körü. A katonák elmentek, oszt megmondták a nemesnek, hogy a király mit parancsút nekik. A katonák mingyá kezdtek is huzkonni. Akkor elibük át a nemesember egy nagy karddal, oszt aszonta:

- Jó, megtehetitek, amit a király parancsót! De aki ...ni mer, annak levágom a fejit!

A katonák egymásra néztek. Egyik se folytatta tovább. Visszamentek a királyhoz, oszt elmondták, mi vót, hogy vót. Mátyás csak a fejit csóváta, oszt nevetett.

Eccer valahogy mégis megbékűt vele. El is határozta, hogy megteszi lovagnak.

Összegyűtek a templomba. Mátyás király fölát az oltár elé, a nemesember odatérdepűt a legalsó lépcsőre, a sok úr meg körülöttük állott. A templom telle vót néppel. Mátyás elüvette a nagy kardot, avval a nemes vállára ütött, oszt aszonta:

- Mostantul fogva lovag vagy!

De a nemes, ahogy ez történt, elszellentötte magát. Mátyás meg a sok úr azt se tudta, mit szóljon vagy mit csináljon. Megszólalt a nemes:

- Nincs ebből semmi! Fölü bement a lovag, alú kiszaladt a paraszt!

Bogdása (Baranya megye)

Mátyás királ meg a nándor

A nándor Mátyás királt meghívta magához vendégségbe. A feleségive együtt meg akarták mérgezni. Mátyás királ el is ment abba a faluba, ahon a nándor lakott, de nem királi ruhába, meg nem is a nándorhoz, halom a tanítóhoz. Annak azt mondta, hogy ű a leánvári kántor. Oszt kért tüle éjjeli szállást. Másnap belopózkodott a nándor házába, oszt ebűt az ágy alá. Eccer begyűn a szobába a nándor a feleségive. Aszondi az asszony:

- Az étet megmérgeztem. Kár, hogy Mátyás nem gyűtt el!

Mátyás mindönt hallott jó. Gondűta magába, ha ű most ett ebédözött vóna, nem sokáig nyomná a földet. Mikor azok kimentek, a hóna alá vevett tizönkét címeres ezűsttálát, oszt, mikor nem látta senki, visszament a tanítóhoz! Azt meg megkérte, hogy a rágyűő vasárnap a tálakat vigye fő Budára, ebbe meg ebbe a házba, ű ott majd megmondi, hogy mi lesz a tálakka.

Rágyűő vasárnap Mátyás királ az urakat mind összehívatta egy házba. Od vót a nándor is nagy kutyabőrös könyvve, a felesége is aranycsipkés fejkötőbe, meg a tanító is. Odament Mátyás királ is. A tanító csak nézte, csak nézte, hogy de akkurát ollan, mind a leánvári kántor, aki nálla vót. Amikor megszólamodott, akkor tudta meg, hogy a királ járt ünála. Azt kérdözte Mátyás királ az uraktul:

- Mit érdemöl az, aki a királlyát megmérgezi?

A nándor szót esőnek:

- Azt, hogy egész családját végezzék ki, a vagyonát meg vögyék el!

Akkor Mátyás aszonta a tanítónak, hogy vigye csak a tálakat oda az asztóra. Látták, hogy a nándor címöre van rajtik. Erre Mátyás emondott mindönt, ahogy vót, oszt aszonta a nándornak:

- Te magad mondtad ki az ítéletödet!

A nándor meg a felesége ijedtibe as se tudta, há legyen. De Mátyás királ nem bántotta üket, megkegyelmezött nekijek.

Szilágy (Baranya megye)

Mátyás király lustái

Mátyásról regélik, hogy három leglustább embert összeszedve az országból, azokat tartá egy házban, és azoknak egyéb dolguk nem volt, mint naphosszant semmit sem csinálni. Mai világban ilyen embert többet kapna Mátyás király háromnál, akkor csak három volt.

Egyszer tűz ütött ki abban a házban, ahol a három lusta lakott; mikor már a fejük felett égett a ház, az egyik megszólal:

- Talán még el is kellene innen menni?

A másik idő vártatva azt feleli rá:

- Ha kellünk a királynak, majdcsak elvitet bennünket innen.

A harmadik végre így szólt:

- Ugyan, hogy nem restelltek beszélni?

És mind a három odaégett.

Innen maradt az a közmondás, miszerint valami különös rest emberre azt szokás mondani:

„Ez is egy a Mátyás király lustái közül.”

Jókai Mór

AZ ÁLRUHÁS KIRÁLY

Mátyás király és a huszár

Volt egyszer egy huszár, akit kitettek szolgálatba, és három napig nem váltották le. Ezért a huszár elment panaszra, de huszonöt botot kapott, amiért panasználni mert. Ekkor azt gondolta, hogy addig megy, míg Mátyás királyhoz ér.

Egy erdőn ment keresztül, ahol találkozott egy vadással. Elestéjedtek, és láttak egy házikót, hol világosság volt. Bementek és szállást kértek éjjelre. Egy öregasszony lakott a házikóban, aki azt mondta:

- Adok szívesen, de az én fiam rablóvezér, és legyilkol tüktököt.

- Nem baj, öreganyám, csak mondd meg, hova feketünk! - mondta a huszár.

Mikor magikra maradtak, tanakodott a vadász és a huszár, hogy ki lesz az ör. Úgy egyeztek meg, hogy először a huszár marad fenn. Tizenkét órákor a rablók megjöttek. Mondja a vezérnek az öregasszony:

- Édes fiam, van két vendégem.

A fiú küldött három rablót, hogy gyilkolják le a vendégeket, de a huszár, ahogy léptek be, mindegyiket lefejezte. Akkor esmént küldött három rablót a vezér, akik szintén úgy jártak, mint az első három. Azután a vadász és a huszár bementek a rablóvezérhez, aki pisztolyt szegezett rejtek, de a huszár így kiáltott rá:

- Életed a kezemben van!

Ekkor a rablóvezér meglőtte magát. A huszár megölte az öregasszonyt és. Rengeteg kincs, arany volt a rablótanyán, amiből a huszár megtöltötte a tarisnyáját. Azt mondta a vadásznak:

- Végy te és a kincsből, de ne sokat, mert te és úgy jársz, mint a többi.

Kérde ekkor a vadász:

- Mit akarsz a többi kincsel?

Azt mondja a huszár:

- Mátyás királynak viszem.

Mennek tovább. Egyszer azt mondja a vadász a huszárnak:

- Nagyon elfáradtam, add egy kicsit ide a lovadat, hogy üljek reá.

A huszár nem akarta odaadni, azt mondta:

- Nem adom, mert nem vagy magyar ember, mert nagy az orrod.

De azért leszállt a lóról, és odaadta. Míg a huszár cigarettára gyújtott, a vadász megsarkantyúzta a lovat, és elvágtatott.

Mikor a huszár a város kapujához érkezett, sok díszes katonát látott, akik eléje lovagoltak. Három testőr vezetett egy lovat, felültették reá a huszárt, és a király elé vitték. A huszár egész úton azon gondolkozott, vajon miért viszik őt ilyen díszben. Mikor a király elé vitték,

megkérdezte Mátyás király, hogy mi járatban van. A huszár elmondta, hogy miért jött, de azt es elmondta, hogy útközben egy vadász elvette a lovát.

A király megkérdezte, hogy megismerné-e a vadászt. A huszár azt felelte, hogy megismerné, mert nagy az orra.

Erre a király sorba állította a vadászokat, hogy válassza ki azt a vadászt, aki a lovát elvette. A huszár végigment a vadászok sora előtt, de egyikben sem ismert rá arra, aki a lovát elvette. Közben Mátyás király vadászruhában odaállott a sor elejére, s mikor a huszár jött visszafelé, megfogta a mellén, és rákiáltott:

- Itt vagy, vadász!

Erre a király kigombolta a vadászruháját, mely alatt ott volt a királyi ruha.

Megijedt a huszár, de a király hűségéért megjutalmazta, és azután mindig udvarában tartotta.

Kilyén (Háromszék megye)

Mátyás király lopni megy

Hát, tudják kegyelmetek, hogy Mátyás király, akit úgy hívtak, hogy „Mátyás, az igazságos”, sokszor megfordult a nép között, s ilyenkor aztán megkérdezte a szegény emberektől, hogy hát hogy is megy dolguk. Miből élnek? Aztán meg azt is megkérdezte, mit csinál a falu bírása meg a nótárius. De aztán jaj is volt ám annak a bírónak vagy nótáriusnak, akit hamisságon ért, mert azt tüstént elcsapta!

Hát egyszer, amint így járt kint a nép között, hogy hol, hol nem, én bizony magam sem tudom, mert még akkor talán a világon sem voltam, hanem hát elég az ahhoz, hogy beténfergett egy vén cigányasszonyhoz, aki éppen kártyát vetett a kuckóban.

Beköszön Mátyás király:

- Isten jó nap, szüle! Mit csinál kend?

- Fogadj Isten, szép ifjú uracskám! Én bizony nézegetem az emberek sorsát. Hát mi járatban van?

(Azért nevezte a cigányasszony csak ifjú uracskának a királyt, mert mikor az a nép között járt, sokszor olyan kopott gúnyába volt öltözve, akár csak egy patrizáló diák. Aztán meg ha kérdezték, hogy hogy hívják, mindenkinek más-más nevet mondott, hogy csak rá ne ismerjenek, hogy ő a király.)

- Hát biz én csak azért jöttem, szüle, messze földről - mondja a király -, mert azt hallottam, hogy kend nagyon jól tud jövedölni. Hát én is szeretném tudni, hogy mi jó szerencse vagy milyen veszedelem vár rám.

- No, megmondom én, édes szép ifjú uracskám, olyan igazán, akárcsak a szentírásban olvasná.

Aztán végignézett a cigányasszony Mátyás királyon, hogy mennyi jutalomra számíthat a kártyavetésért, s aztán eldörmögi háromszor, hogy:

- Ókuszpókusz, imperátusz; aki vak, az nem lát; okos embernek van esze!

Aztán kirakta háromszor a kártyát. Hát, mikor már harmadízben is letette az utolsó kártyát, a tökdísznót, csak felugrik ám, mint akinek az ülepét a darázs megcsípte. Ránéz Mátyás királyra, megcsóválja azt a kócos fejét, aztán azt mondja, hogy:

- Ugyan szaporán, édes szép ifjú uracskám, egy darab ezüstpénzt! Mentül nagyobb, annál jobb!

Mátyás király belenyúl a zsebébe, kivesz egy lázsiás tallért, odaadja.

- No, most mutassa szép tenyerecskáját! - mondja a cigányasszony.

Aztán kivesz a zsebéből egy összeszáradt emberi ujjat, amelyet az akasztott ember bal kezéről lopott, csinál vele három keresztet, a tallérra meg három karikát, aztán beleteszi mind a kettőt (a tallért meg az akasztott ember ujját) a zsebébe, s elmondja háromszor, hogy:

- Höss bele, höss bele, sose jöjj ki belőle!

Aztán megnézi Mátyás királynak mind a két tenyerét, s azt mondja neki:

- Édes szép ifjú uracskám, magából igen nagy úr lesz, még tán király is lesz, de ha lopni nem megy, meghal a legelső nevenapján!

Mátyás király elnevette magát. Adott a cigányasszonynak még egy lázsiást, aztán elment. De akárhogy akarta is, soha nem tudta elfelejteni a cigányasszony mondását, hogy: „Ha lopni nem megy, meghal az első nevenapján.”

Ez úgy nyári vásár táján történhetett, de azért eszébe volt ám még februárban is, mikor Mátyás napja következett. Hát már törte a fejét, hogy hogy is menjen lopni, mikor azt sohasem próbálta. De hát annak meg kell történni, mert másképp nem tudna az éjszaka aludni. Aztán meg azt is hitte, hogy majd talán tanulhat valamit, ha éjszaka bolyong.

Hát, hozatott magának egy öltözet kopott bakaruhát. Rávette, aztán kiszökött a királyi kastélyból anélkül, hogy valaki észrevette volna.

Benézett minden kerítésen, hogy látna-e valami lopnivalót, összejárt minden kurta kocsmát, azt gondolta, hogy majd akad cimbora, akivel elmehet lopni, mert ő maga, minthogy még sohase lopott semmit, azt sem tudta, hol kell kezdeni.

Végtére bebotorkált egy sötét lebúj kocsmába. A kocsmá egyik sarkában volt egy rozzant ikszlábú asztal, azon pislogott egy mécs, amellet iddogált egy búslakodó baka. A másik sarokban meg a kocsmáros szundikált.

Amint az ajtó kinyílt, Mátyás király belépett, a kocsmáros már töltötte neki a méssző csigert, aztán odatette a mécs mellé.

Mikor Mátyás király is odaült a bora mellé, azt mondja neki a baka:

- Hát te hol jársz ilyen későn, német?

(Azért mondta neki, hogy német, mert Mátyás királynak nagy orra volt, aztán meg le volt borotválva a bajusza is, az ilyen embert pedig a bakák mind németnek hitték, ha egy szót sem tudott is németül.)

- Nem vagyok én német, pajtás, azért hogy német regementnél szolgállok, mert én csak olyan magyar vagyok, mint te! - mondja neki Mátyás király.

- No, ha magyar vagy, hát ülj le, aztán igyál!

Mikor már a baka megitta messző bort, az asztalra vetette a négy sájn krajcárt, aztán menni akart.

Azt mondja neki Mátyás király:

- Ne menj még, pajtás! Igyál még egy messző bort, nekem urlaubom van, és még szeretnék mulatni.

- Urlaubom nekem is van - mondta a baka -, de már pénzem nincs, aztán meg hát egy kis ekstra dolgom is volna: mert hát az a peták lénung nagyon kicsi egy napra, s ha okosan nem pótolja az ember, nemigen jut még egy messző csigerre se.

- No, csak maradj még egy kicsit, inkább fizetek még egy messzőt - mondja Mátyás király.

Avval szól a kocsmárosnak, hogy hozzon még egy messző bort. Amint aztán kettecskén iddogálnak, azt mondja a baka:

- No, német, ha te éngem most megembereltél, én meg holnap megadom az adósságomat, mert hát holnap már lesz ám nekem is pénzem annyi, mint a pelyva.

- Hát hol veszed? Hiszen még holnap nem faszolunk?

- Nem ám - mondja a baka -, de hát ha faszolnánk is, attól ugyan nem mennénk a falnak, ha mind meginnánk se, hanem hát van annak módja, hogy a szegény baka is szerez hébe-hóba egy kis ekstra cúlágot.

- Hát hogy? - kérdi Mátyás király, sejdítve, hogy a baka valami rosszban töri fejét, aztán már örült is, hogy lesz már cimbora, akivel lopni mehet.

- Hát, hogy hol veszem, azt kérded, ugye német? Hm, hát ha eljössz velem, aztán segítesz, hát majd megmondom, aztán meg hát neked is jut belőle, tudom, nem esik porba a pecsenyéd.

- Mennék én - mondja Mátyás király -, mert az én erszényemet is nagyon megütötte a laposguta, aztán még csak harmadnap, mire faszolunk.

- No, hát fizess, aztán gyerünk - mondja a baka -, mert az idő múlik.

Mátyás király kifizette a bor árát, avval útnak indultak, és mentek egyik utcából ki, a másikba be. Egyszer odaérnek egy nagy kőkerítéshez, s azt mondja a baka:

- No, német, itt vagyunk, hanem hát aztán most már meg ne pisszenj ám!

- Hát mit akarsz itt? - kérdi Mátyás király. - Hiszen ez a főminiszter kertjének a kerítése, innen akarsz lopni? Hogy mászol föl a kőfalra? Aztán meg odalenn strázsa áll, ha az megfog, holnap agyonlőnek.

- Mondtam már, hogy ne seppelj, hanem csináld azt, amit mondok!

Átmentek az utca másik oldalára, itt volt egy lajtorja a fűben eldugva. Megfogták a két végét, odatámasztották a falhoz, fölmásztak. Mátyás király úgy reszketett féltében, hogy alig tudott fölmenni. Mikor már fönn voltak a falon, föl húzták a lajtorját, belül tették a falon, aztán lementek. Lenn azt mondja a baka Mátyás királynak:

- Látod-e, német, azt az ablakot, amelyik ott nyitva van?

- Látom - mondja Mátyás király.

- No hát, odatámasztjuk a lajtorját, mert az a főminiszternek az ebédlőszobája, ott majd megrakodok ezüstkanállal, késsel, villával, aztán lesz pénz elég! De ne reszkess ám itt mellettem, német, mert úgy pofon váglak, hogy Ábrahámra vicsorítod a fogadat! Hiszen úgy vacog a fogad, hogy utóbb még a kutyák is fölébrednek a kopogására!

- De hát ha fölébred a miniszter, aztán meglő?

- Dehogy ébred - mondja a baka -, mikor itthon sincs, hiszen bálban van a feleségével együtt, mondta nekem a szakácsné. Hiszen csak tán én se ettem bolondgombát, hogy nekimenjek a fejemmel a kőfalnak? Te ide bújsz, ebbe a bokorba, aztán megvársz, míg lejövök! De meg ne pisszenj ám, német, azt a jégen kopogóját, mert ha itt megcsípnék bennünket, majd fölmagasztalnak! Ne félj, úgy lehet, hogy el sem kopik többet a bakancsod talpa!

Mátyás király elbújt a bokorban, a baka meg bemászott az ablakon! De alighogy telerakta a baka a keszkenőjét ezüstkanállal, villával, lépéseket hall az ajtó felé közeledni. Sietett volna ő, de már nem ért rá az ablakon kimenni, hát mit csináljon? Hamarjában bebújt az ágy alá.

A miniszter kinyitotta az ajtót, bejött a feleségével, bezárta maguk után az ajtót. Aztán bementek a másik szobába, vetkőzni, feküdni.

Vetkőzés közben azt kérdi a miniszter a feleségétől, hogy megcsináltatta-e az arany kávésfunduszát őfelségének, a királynak.

- Meg ám - mondja az asszony.

- No jó, hát itt van ebben az üvegben a méreg. Tudod, hogy holnap lesz őfelségének a neve-napja, akkor pedig mindig nálunk szokott frustkölni. Hát főzzél neki jó erős kávé. Töltesz neki abba a szép új funduszába, aztán beletöltöd a mérget. Ő meghal, aztán én leszek helyette a király, te pedig királyné leszel, nem pedig miniszterné.

- Ugyan, édes apjukom, már hogy tehetném én azt? - mondja az asszony. - Hiszen ennél jobb dolgunk akkor se lenne, ha király lennél. Aztán én azt nem is teszem meg, akármit csinálsz is velem.

- De én parancsolom! - mondja a miniszter. - Te pedig úgy teszel, ahogy én akarom! Majd én itt tovább is szolga leszek, mikor úr is lehetek.

Erre becsapta magukra az ajtót, aztán lefeküdtek.

A baka szép csendesen kimászott az ablakon, szólt Mátyás királynak. Az meg már félelmében úgy meg volt dermedve, hogy alig tudott előmászni a bokorból.

Elvitték a lajtorját, s kimentek a kertből úgy, amint bejöttek. A lajtorját eldugták a fűbe, aztán ballagtak csendesen tovább.

De Mátyás király észrevette, hogy a baka lelkét valami nyomja, mert akkorákat sóhajtott, akárcsak egy kárvalott cigány. Aztán úgy hallgatott, mint nagybőjtben a brúgó.

Egyszer aztán nem tűrheti tovább Mátyás király a hallgatást, azt kérdi a bakától, hogy mit hozott a minisztertől.

- Hoztam én, német - mondta a baka sóhajtván -, annyi ezüstöt, hogy alig bírom. Aztán kapunk is érte annyi pénzt, hogy egész esztendőben mulathatunk rajta, ha te huncut, áruló nem leszel.

- Ugyan - mondja Mátyás király -, de ki veszi meg tőlünk azt a sok kanalat, hiszen rajta van a miniszter neve, mindjárt megtudják, hogy nem a mienk, aztán csak befognak?

- Ne hidd azt, német, az már nem a te gondod! Hát mire való a kocsmáros? Megveszi az, ne félj, ha az apjáé volt is, csak nyerhessen rajta, ezen pedig többet nyer, mint amennyit nekünk ad.

- De most éjszaka csak nem adhatjuk el, hiszen már alszik a kocsmáros is.

- Bolond, ha most el nem adhatjuk, majd eladjuk holnap - mondja a baka.

- Hát én aztán hogy kapom meg a magam részét? - kérdi Mátyás király.

- Hát én majd reggel, míg a többi a vakparádén lesz, a király nevenapján, eladom, osztán te eljössz hozzám ebéd után, elosztjuk a pénzt, aztán iszunk egyet. Ne félj, német, nem csallak ám meg egy poltrába se. Most pedig elássuk ide a bokor tövébe, aztán hazamegyünk, mert már majd lejár az urlaub.

Úgy is tettek, elásták az ezüstkanaalakat, villákat, aztán útnak indultak; de a baka megint csak nagyokat sóhajtott.

Mátyás király azt mondja a bakának:

- Nem innánk még meg egy messző csigért - nekem még van egy pár krajcárom?

- Nem bánom, német, hát térjünk be ide! Itt még jobb bort mérnek, mint amott, csakhogy ennek tíz sájn krajcár iccéje.

- Mindegy - mondja Mátyás király -, van még nekem húsz krajcárom, holnap meg úgyis lesz több.

- Lesz, német, ne búsulj! - mondja a baka. - Csak aztán arra vigyázz, hogy a szád el ne járjon!

Azzal bementek a kocsmába, leültek egy sarokba, aztán ittak.

Ivás közben azt kérdi Mátyás király a bakától:

- De hát hogy is talállok én meg téged holnap, pajtás? Mert azt se tudom, hogy hínak, vagy hol laksz.

- Hm, hát csakugyan félsz, ugye, német, hogy elszököm a pénzeddel? Hát megmondom a nevem: Johann Kovács, szolgállok pedig az Alekszanderoknál, tizenötödik kompánie, harmadik cukk. Amint bejössz a nagy kaszárnyába, a kaputól balra, harmadik ajtó. De hát téged hogy hínak, német?

- Bizony, pajtás, nekem nem nagyon tisztességes nevem van, szintúgy röstelllem kimondani.

- Hanem azért csak mondd ki, no!

- Engem bizony, pajtás, Mathias Pámsábelnek hívnak.

A baka elröhögi magát, aztán azt mondja:

- Mondd el még egyszer, német!

Mátyás király még egyszer mondja, aztán hozzáteszi, hogy a Prájcsanszoknál szolgál.

Eközben megitták a borukat, aztán elindultak hazafelé. De a baka útközben megint csak sóhajtott, aztán még mindig dünnyögött magában.

Mátyás király végtére megszólítja a bakát, s azt mondja neki:

- Hallod-e, pajtás, mi nyomja a te lelkedet? Mióta kihoztad a kanaalakat, azóta mindig sóhajtozol, aztán úgy elkedvetlenedtél, hogy szavad is alig vehetni. Tán csiklandja már a nyakadat a kötél?

- Hej, német - sóhajt a baka -, ez már megint nem a te eszedhez való! Mert hát neked a magyar király se inged, se gatyád! De nekem uram, Istenem! Mert hiszen sokszor mondta otthon édesapám, hogy ilyen jó királyt, mint az igazságos Mátyás, az Úristen is csak egyet tudott teremteni! De igaza is volt szegénynek, mert ez előtt ugyan mindegy ám, akár szegény, akár úr, egyenlően méri néki. Aztán most mégis el kell vesztenünk, édes jó királyunk!

- Hát hogy kellene elvesztenünk, hiszen nincs annak egy máknyi baja sem, még ma este is láttam, olyan begyesen ment, mint a kakas a szemétdombon.

- Azért mondom, német, hogy ez már megint nem a te eszedhez való dolog, mert te azt gondolod, hogy aki ma egészséges, azt holnap nem is lehet megölni vagy megmérgezni.

- No de a mi jó királyunkat csak nem akarja senki se megölni, se megmérgezni? - mondja Mátyás király türelmetlenül.

- Dehogynem, német! - mondja a baka. - Azt hiszed, hogy a nagyurak közt nincs huncut? Van bizony, nagyon sok. Aztán jegyezd meg magadnak, német, hogy ha a nagyúr huncut, az aztán nagyon huncut!

- De hát mondjad, honnan beszéled te ezeket?

- Honnan, hát hiszen hallottam, mikor az ágy alatt feküdtem, hogy mondta a főminiszter a feleségének, hogy holnap reggel őfelségének a nevenapja lesz, akkor pedig őfelsége a főminiszternél szokott fröstökölni. Hát holnap reggel egy vadonatúj aranycsészében talál neki a miniszter felesége kávét, amelyikben olyan erős méreg lesz, amit a miniszter magával hozott egy kis üvegben, hogyha a király a kávét megiszi, mindjárt meghal tőle. A szegény asszony szabadkozott, rimánkodott, de a miniszter azt mondta, hogy úgy kell lenni, amint ő parancsolja. Hát látod, német, az fáj nekem, hogy ezt a jó királyt ilyen gaz módon vesztik el. Aztán én meg tudom, hogy el akarják ölni, mégsem menthetem meg az életét. Hej, német, pedig de szívesen megmenteném! De ma rapportra sem jelenthetem magamat, hogy megmondanám neki, hogy ne igya meg a kávét. Aztán meg mindjárt azt kérdeznék, hogy honnan tudom ezt, aztán ha meg tudnám is mondani, akkor is csak a főminiszternek adnának igazat, mert az eltagadná, engem meg mint zsidányt csak felakasztanának.

- Minek is mentem én lopni? - dűnnyögi magában. - De hiszen, ha lopni nem mentem volna, akkor meg nem hallottam volna semmit. Hát akkor úgy történt volna minden. Hát hiába is töprengek, már most nem segíthetek, akármit csinálok is. Látod, német, így van ám a szegény ember! Még akkor se segíthet, mikor szívesen segítene. Szegény Mátyás király! Hej, látom, hogy az is baj, ha az ember szegény, de még nagyobb baj, ha az ember nagyúr!

Míg a baka így évődött, beértek a nagy kaszárnyához, azt mondja Mátyás királynak:

- No, német, eredj haza, de aztán ne járjon ám a szád, mert ha elárulsz, megöllek ott, ahol legelőször találalak! Aztán holnap délután idejössz a pénzedért.

- Jól van, pajtás - mondja Mátyás király.

Avval elment a legelső strázsaházhoz, megmutatta a bakaruha alatt levő királyi ruhát, és megparancsolta a tisztnek, hogy az Alekszanderok tizenötödik kompániájában a harmadik cügből való Kovács Jánost másnap reggel négy fegyveres ember között hozzá kísérik rapportra.

Mátyás király is hazament, le is feküdt. De nem tudott ám még csak egy máknyit sem aludni, mert mindig azon törte a fejét, hogy mit csináljon, hogy tudja meg, hogy igazat mondott-e a baka? Addig sürgött-forgott az ágyában, míg végtére megvirradt.

Mikor bejött az inasa a tiszta csizmával, hogy majd fölkelte, már félig föl is volt öltözködve. Amint aztán ütötte a nyolc órát, felkötötte a kardját, s ment a főminiszterhez fröstökölni.

Amint a király belépett a főminiszterhez, szegény asszony úgy megijedt, hogy se holt, se eleven nem volt. Mert a király máskor sose jött kardosan fröstökölni. Mindjárt gyanította, hogy baj lesz! De a főminiszter, mint afféle megrögzött gonosztevő, oda se nézett, hanem elébe állt a királynak, aztán pöndörített neki olyan szép köszöntőt a nevenapjára, amilyent a királ még vagy hallott, vagy sem. A szegény miniszterné meg úgy reszketett mellette, mint a nyárfalevél ősszel.

Mikor aztán a köszöntőnek vége volt, azt mondja a főminiszter:

- Fölséges uram, a feleségemtől meg fogadja szívesen ezt az aranyfindzsát, melyet fölséges nevenapjára csináltatott emlékezet okáért. Adja Isten, hogy még sok esztendőn át jó egészséggel igya belőle fölséges uram a kávé!

A király a miniszternén mindjárt észrevette, hogy a baka igazat mondott, de úgy tett, mintha semmit se tudna. Megköszönte a jókívánságokat. Kezébe vette a szép aranyfindzsát, amely már tele volt öntve a mérges kávéval. Körülnézett, s azt mondja:

- Ez bizony nagyon szép, miniszter uram. Lám, még a címerem is rá van metszve. Hanem tudja mit, mivel ma a nevemnapja van, hát mára cseréljünk findzsát, igyon maga az én findzsámból az én egészségemre, én meg iszom a magáéból a maga egészségére!

A miniszter azt mondja:

- Fölséges uram, az nem lehet, hogy én szolga létemre igyam meg fölséges uram újdonaúj findzsájából az első kávé.

- De ha én kérem - mondja a király -, tudja, hogy a király kívánságát nevenapján mindenki tartozik teljesíteni. Hát ne is vonakodjon! Tudja, hogy én máskor sem szoktam elállni a kívánságtól, hát csak fogadja el a kívánságot, aztán igya meg azt a kávé.

A miniszter csak szabadkozott, de a király nem engedett. Hanem mikor már elfogyott a béketűrése, fölállt, kirántotta a kardját, aztán azt parancsolta a miniszternek, hogy tüstént igya meg a kávé, másként kettévágja a fejét.

Erre a szegény asszony letérdelt, s összetett kézzel kérte a királyt, hogy kegyelmezzen meg.

A király azt mondja, hogy:

- Keljen föl, jóasszony, magának semmi bántódása nem lesz, mert tudom, hogy ártatlan, de ennek a gaz méregkeverő gyilkosnak meg kell halni! Hát jobb, ha megissza a mérget, amit nekem szánt, különben úgyis fölakasztatom.

A miniszter látta, hogy a halált ki nem kerülheti, hát fölhajtotta a findzsa kávé. De meg is halt abban a nyomban.

Míg ez történt, addig elhozták a bakát a kaszányából, s jelentették a királynak, hogy a parancsára itt van az Alekszanderoktól Kovács János.

A király maga elé állíttatja, s azt mondja neki:

- Kovács János, kend az éjszaka lopott.

- Jelentem alássan, fölséges uram, igenis loptam; nem is tagadom, mert már úgyis tudom, hogy elárult az a nagyorrú, huncut német. Dejszen csak kerüljön a körmöm közé, tudom, Istenem, hogy megfojtom.

- Hát honnan lopott kend, és mit lopott kend? - kérdi a király tettetett bosszúsággal.

- Jelentem alássan, fölséges uram - mondja a baka -, ezüstkanalakat, vellákat loptam a főminiszter úrtól.

- Ki volt kenddel lopni? - kérdi a király haragosan.

- Jelentem alássan, fölséges uram, egy nagyorrú német, de hogy hogy hívják, azt bizony meg nem tudom mondani, mert mikor ő megmondta a tulajdon nevét, a maga nyelve is majd kitört vele, én meg meg se próbáltam, mert tudtam, hogy úgysem tanulom meg. Valami Mátyás volt, arra emlékszem.

- Hát megismerné kend, ha meglátná? - kérdi a király.

- Jelentem alássan, igenis, megismerném ezer közül is, mert akkora orra nincs egy cugnak se, mint annak magának.

Erre a király kiment a másik szobába, felvette a kopott bakaruhát, aztán bekísértette magát négy fegyveres emberrel. Hát amint belép, a baka meglátja, rákiált:

- Ugye, huncut német, mondtam, hogy elárulsz, ugye mondtam, hogy te spion vagy, s a szegény bakák után leselkedsz. Hanem megfojtalak, ha mindjárt meg is kell halni!

Aztán neki akart menni a királynak, de a katonák keresztbe tették előtte a pangánétot, a király meg kigombolta a kopott kabátot.

Hát mikor a baka meglátja alatta a királyi ruhát, térdre esett, összetette a két kezét, úgy rimánkodott bocsánatért.

A király odament hozzá, megfogta a kezét, aztán azt mondta neki:

- Kelj fel, fiam, te megmentetted az életemet, s meggyőztél arról, hogy szereted a királyodat. Hát én neked megkegyelmezek olyan föltétel alatt, hogyha a főminiszter feleségét elveszed, vele hűségesen élsz. Elfogadod-e a föltételt? - kérdi a király nevetve.

- Jelentem alássan, fölséges uram, igenis elfogadom - feleli a baka, s örömeiben sírva fakadt.

- No, öltöztessétek fel generálisruhába! Aztán hívjanak papot, hívják ide a miniszternét, hogy esküdjenek meg! Kovács János mától fogva szabadságos generális úr - mondja a király nevetve. - Aztán az asszonnyal jól bánjon, énvelem meg ne cipeltesse többet azt a nagy lajtorját, mert most már több lénungja lesz egy petáknál, hát most már nem szükséges ezüstkanállal pótolni.

A bakát mindjárt bevitték az udvari szolgák a fürdőházba, megmosták, megfésülték, aztán felöltöztették újdonszerű generálisruhába, s a bakából olyan szép generális lett, amilyen egy se volt az ármádiában, mert hát a baka még csak huszonöt esztendő volt, aztán meg bakának is olyan szép volt, hogy ritkította párját.

Mikor aztán megint bevezették a királyhoz, már akkor ott volt a miniszterné is a legszebb ruhájába öltözve.

A király bemutatta neki az új generálist, aztán azt mondta:

- Asszonyom, ez a generális úr megmentett a haláltól, magát meg a méregkeverő urától. Megmondta nekem, hogy maga ártatlan az egész dologban. Hát most fogadja el tőlem nevemnapja emlékeztére férjéül ezt a fiatal generálist, aztán éljen vele boldogan!

A pap mindjárt összeadta őket, a király meg kitartotta a lakodalmat úgy, mintha csak saját édesgyerekeit házasította volna ki, s adott nekik olyan jószágot, amiből hercegi módon megélhettek. S talán még most is élnek, ha meg nem haltak.

Kecskemét (Bács-Kiskun megye)

A vadász és a huszár

Egyszer egy huszárt a parancsnoka lecsukatott. A huszár méltatlannak tartotta a büntetést. Az óbester felgerjedd ellene, igazságtalanul záratta be. Úgy gondolta a huszár, hogy megszökik, felmegy Budára Mátyás királyhoz, elpanaszolja, hogy járt, ő biztosan igazságot tesz.

Úgy is történt. Megszökött. Elvágatott a lován. Estig meg se állt. Mikor besötétedett, egy kocsmába tért be. Bekötötte a lovát az ólba. Lecsutakolta, és enni adott neki. Csak azután kért a maga számára vacsorát.

A kocsmában iddógált egy vadász. Mátyás király volt álruhában. A huszár leült mellé. Rendelt egy meszely bort. Kínálta a vadászt. Diskuráltak erről-arról. Ivogáltak csendesen, amikor meggy hozzájuk a kocsmáros.

- Uraim, jobb, ha most távoznak, mert éjféلكor jönnek a rablók, mindenüket elveszik.

- Hát csak hadd jöjjenek - mondta a huszár. - Főzzön nekem, kocsmáros úr, egy fazék szurkot.

A huszár a vadászt beküldte az oldalszobába, hogy ott várjon nyugodtan.

Éjféلكor megérkeztek a rablók. A huszár az asztalához invitálta őket.

- Megkínálom az urakat feketekávéval, ha elfogadják.

A kocsmáros vitte a nagy fazekat. Letette az asztalra. A rablók nézték, hogy de sűrű ez a kávé. Mind odahajolt a fazék fölé.

Akkor a huszár megbillentette a fazekat. A forró szurok ráfröccsent a rablók képére. Ordítottak, kapkodtak, a huszár meg előkapta a kardját, és mind levágta.

Mindnyájan megmenekültek. Örült a kocsmáros is, meg a vadász is, hogy így történt a dolog. Ivogáltak tovább. Kérdezték egymást, hogy mi járatban vannak. A huszár elmondta, hogy a királyhoz készül, nagy neki a sérelme, igazságot akar.

Másnap reggel a vadász eltűnt, merthogy ő volt Mátyás király. Sietett, hogy előbb érjen Budára, mint a huszár.

Amikor a huszár a kapuba ért, már várták. Csudálkozott módfelett, honnan tudják, hogy jön. Megijedt, hogy már tudnak a szökéséről és elfogják. De annál nagyobb volt a meglepetése, amikor a király elé vezették. A vadász a király! Hát ezért tűnt el olyan hirtelen.

A huszár elmondta a sérelmét. Mátyás király meghallgatta nyugodtan. Azután azt mondta:

- Te vitéz katona vagy, láttam tegnap éjszaka. Ilyen huszárokra van nekem szükségem. Te leszel ezután a parancsnok.

Mátyás király bőségesen megjutalmazta a huszárt. Pecsétes levelet adott neki, hogy kinevezte a huszárezred parancsnokának.

Zádorfalva (Gömör megye)

Szabadszentkirály

Szabadszentkirálynak a neve onnan eredt, hogy valamikor Mátyás király a németekkel való harc közben szorult helyzetbe került, és a szentkirályi emberek hirtelen nem tudták másként elbújtatni, lefeküdt, és egy nagy teknőt borítottak rá, és két ember ráült a teknőre, és nekiálltak rajta kártyázni. Hamarosan odaértek az üldözői, aztán kérdezték, hogy:

- Nem láttak erre egy embert, egy vitézt menni?

Azt mondják, hogy:

- Láttuk - aztán mutattak egy irányt, hogy - erre és erre szaladt.

Mentek utána, és így menekült meg Mátyás király az üldözői elől. Ezért adta a szabadszentkirályi nevet a községnek.

Kémes (Szilágymegye)

Mátyás király és a betyárok

Egyszer egy napon Hetténybe egy lovascsapat érkezett. Kigyűttek a népek az utcára, hogy mi van, kérdezték. A katonák azt mondták, gyün Mátyás király, mönnek Tömösvárra, de mög akarják nézni a zsombolyai vásárt. A lovasok mögérköztek, közöttük vót Mátyás király is. Rögtön odahajtották a hettényi csárdához, ott mán várta a nép, közöttük sok gyerök is vót. Egyet közülük fölött Mátyás király a karjába, és kivött egy nagy zacskó aranyat, mindönkinek adott egy-egy aranyat. Azután bemöntek a csárdába, és behívatta a régi öreg katonákat, akik részt vöttek a régi harcokba. Elmeséték, ki möre vót, melyik csatatérön, és így elviccölödtek sokáig. Azután fölgyütt a beszédbe, hogy Zsombolyára akarnak mönni, mög akarják tekinteni a hirös vásárt. Most egy öreg harcos odaszót:

- Arra ne mönjönek, királyom, mert sok a rabló betyár!

Erre Mátyás király azt felelte, majd ő elintézi őket. Avva mán intézködött is. Egy öreg harcosnak azt mondta, nézzen három erős hettényi legényt és egy kocsit. A kocsi lögyön itten hajnalba és a legényök is. A kocsis egy hettényi legény lösz, aki tudja az utat, a másik kettő pedig fölöltözik rongyos ruhába Mátyás királlyal együtt. Egy másik lovas katona lösz a Mátyás király ruhájába fölöltözve. A kocsira töttek egypár élös kardot és töröket. A kocsisnak adtak egy sípot is, hogy jelözzön, mikó mögtámadják őket a betyárok. Úgy is lött, korán hajnalba mán együtt vót a csapat. El is indultak a lovas katonák. Távolról kísérték a kocsit, hogy mikó möghallják a síp jelzésit, akko tudják, hogy bajba jutottak.

Mátyásék möntek szép lassan az Ó-Böge folyó möntén, elérköztek egy kis erdőhöz, utána egy nagy sötét erdőhöz értek. Mostan kezdött virradni a keleti égbolton, mögjelönt a vörös-kékös szürkület. És mostan hirtelen a lovak a kocsiba mögijedtek. Ekkor már odaért a három alak lóháton, odaköszönnnek:

- Kik kentök? Hova ilyen korán? Nem is fének kentök a rablóktul?

Már akko három alak mög is fogták a kocsiba fogott lovakat, miután a rablók jól mögnézték őket.

- Aha, van itt egy úri fickó is! Ki a zseböket, ki az aranyakat!

Mátyás azt feleli erre:

- Mi szögény zsellérok vagyunk.

- Azok nem szögényök, akik a vásárra mönnek!

A Mátyás ruhájába ötözött katona odaadta a két aranyat. A rongyos ruhába Mátyásékná nem tanát aranyat, erre az egyik a töréve beleszúrt a rongyos hettényi legénybe. És ekko mögszólalt a síp, és mán ott is termöttek a Mátyás lovasai, és elfogták a rablókat. Ezök megijedtek, könnyörögni kezdtek, de Mátyás nem könnyörült rajtuk.

- Ezt a kettőt akasszátok fejjel lefelé, a legmagasabb fára! Egyet engedjetök szabadon, hogy elmeséje ezt az esetöt, hogy ezután ne rabolják ki a szögény emböröket.

A két betyárt föl is akasztották a legmagasabb fára. Ott lógtak addig, míg nem hullottak le a csontjaik az erdei avarra, és ott a levelek betakarták. A nép mög azt az utat még ma is Betyár-országútnak hívja.

Tamásfalva (Torontál megye)

Eccör vót Budán kutyavásár!

Mátyás királ emönt országúni. Egy helön láttá, hogy az egyik embör két, a másik mög nyóc ökrön szánt. Odamönt a nyócökröshön, oszt kérdözte tüle:

- Minek nem adsz a kétökrösnek még két ökröt, hogy szántana a is legalább négy ökrön?

Aszondi a nyócökrös pógár:

- Szörözzön a kutya, oszt majd lösz nekije is!

Mátyás egyet gondút. Odamönt a kétökröshön, oszt azt mondta nekije:

- Add el a két ökrödet, az árán vögyél kutyát, oszt hajtsd fő hozzám Budára!

A kétökrös úgy tövött. Eladta két ökrét, az árán kutyát vövött, oszt főhajtotta Budára Mátyás királhon. Mátyás királ a kutyáér annyi pénzt adott nekije, hogy nyóc ökröt vövött rajt. Mögtudta ezt a nyócökrös pógár. Ű is eladta nyóc ökrét, kutyát vövött, oszt főhajtotta Budára. Mikor Mátyás elibe ért, oszt elmondta, mibül jár, Mátyás csak annyit mondott nekije:

- Barátom, hazavihetöd a kutyáidat! Én nem vöszöm mög üket, mer csak eccör vót Budán kutyavásár!

Csányoszró (Baranya megye)

Mátyás királ oskolája

Mátyás királ sokszor vándorlónak ötözött, oszt bejárta az országot. Láttá, hogy a nép nem ölég okos, azér Budán oskolát állétott fő, hogy a jó tanulókat tanétsák. Akik onnét kikerültek, azok jutottak a legjobb hévatalokba.

Eccer Mátyás drótosnak ötözvel járt az országba. Möghallotta, hogy az egyik faluba a bíró fia szeretne beiratkozni a budai oskolába. Bekurgyál az ablakon:

- Van-e drótoznivaló?

- Van hát, mer a Jóska gyerök mindég etör valamit, ha a Pistára mögharagszik!

A drótostót ekezdött drótozni, de közbe kérdözött is.

- Hát, ki az a Jóska?

- Jóska az édös fiam! Szeretném főadni a királi oskolába.

- Hát, ki az a Pista?

- A Pista a néném árva fia, aki itt nyüglődik a nyakunkon! - felete a gazda.

Közbe mög tálatok, a drótost is az asztahó híttak. A Jóska gyerök főket az asztatu, mer má csak ü nem ül egy drótostóttá egy asztana! A Pista is főket.

- Talán te is szégyüsz a drótostóttá együtt üni?

- Nem, halom félök, hogy kevés az önnivaló, oszt nem lakik jó ez a böcsületes drótostót!

A drótos ledobta a gunyáját, oszt akkó látták, hogy Mátyás királ áll ott. Pistát evitte a királi oskolájába, és nagy úr lött belüle.

Jóska mög buta maradt.

Becefa (Baranya megye)

Mátyás király

Mátyás király eccer vándorútja közben - tikkasztó hőség vót, s megszomjazott szörnyen. S amin ment, egy daráló vízimalomhoz ért. A mónárlegéntől egy pohár friss vizet kért. Jön is már a mónár egy pohár friss vízzel. Kerék malomkövet megemelt fél kézzel. S mihha tálca vóna, azon nyujtotta fel a vizet Mátyásnak a lóra.

Elállott a szeme-szája a királynak.

- Jé, mónár! Hogy hívnak?

- Hát, Kinizsi Pálnak.

- Nem jobb lenne neked, ha katona lennél?

- Hát biza, uram, sohase vót nagyobb vágyam ennél!

Így lett Kinizsi Pál a Mátyás katonája. Nagy vitéz lett belőle. Vezérség szállt rája, s a Kenyérmezőn eccer egy roppant török hadat úgy elpáholt, hogy hazáig szaladt. S a győztes csatára nagy dáridót csapott.

A két kemén markába két törököt kapott, s a harmadikot felvette a fogával, s a kállai kettőst így járta negyedmagával.

Andrásfalva (Bukovina)

Mióta kell az üres kocsinak a terhes elől kitérni?

Mátyás király, mikor az országban le- s feljárt, hogy igazságot tegyen, egyszer két rossz gebén ment. Meg volt a kocsija rakva teherrel. Amint ment az országúton, jött szemközt hatlovas hintón egy herceg. Nem akart a terhes kocsi elől kitérni. Mátyás király azután felkelt, odament, kigombolta a felsőkabátját, mutatta az aranyos ruháját, hogy ő király. Mondta mindjárt, hogy fogjanak ki két lovat, fogják oda az ő kocsijához, elég oda az üres hintó elé négy ló is, azután térjen ki! Azóta az üres kocsinak ki kell térni a terhes kocsi elől.

Magyarkanizsa (Vajdaság)

Mátyás király hordja a köleszsákokat

Eccő Mátyás király möndögét az országúton. Utóerte két kocsi, amelyik kölesse vót mögrakva. Mátyás királyt az egyik kocsi elhagyta, de a másikon kiszúrt a bicskájáva egy köleszsákot, aztán továbbmönt a kocsi mellett. No, eccő csak asz kérdözi, hogy hol löhet munkát kapni. Mondja neki a kocsis, hogy gyűjjön csak abba a faluba, ahova ű mögy, és abba a malomba, ahuvá ű viszi a kölest, maj ott behordja a köleszsákokat. Hát, jó van. Amind a malomhon érnek, hát, kezdi behordani a zsákokat a kocsissa együtt. Hű, de mos mögijed ám a kocsis, mer látja, hogy egy zsákbú kifolyt a köles, mer mos neki kő mögfizetni. Mikó a gazda látta, hogy mi történt a zsákka, háromszorosan fizettette mög a kocsissa a zsák kölest.

Másnap hívatja ám az előjáróság a malmost mög a kocsist. Itt mögmondta Mátyás király, hogy ű szúrta ki a zsákot. A kocsisnak mögfizette a köles háromszoros árát, azonföllű még egy zacskó aranyat is adott neki, a malmost pedig mögbotoztatta, merhogy annyit követőt a szögény kocsison.

Szeged (Csongrád megye)

Mátyás ujja volt a kocsiszeg

Mátyás király álruhába járkát az országba, fő vót ötözve tót legénynek. Ment az úton, jött egy szekér, két úr ült rajta, és elvesztették a kocsi kerékbú a biztosítószeg, ami azér vót, hogy ki ne essen a kerék. Utolérték Mátyás királyt. „No, megviccűjjük ezt a tót legényt.” Azt mondták neki, hogy tegye bele az ujját a szeg helyire, hogy a kerék ki ne essen a kocsibú. Aztán hajtottak, Mátyás király meg szaladt ugye a kocsi mellett. Nézte a kereket, hogy hogyan megy le-föl. Azt mondták neki:

- Mit néző?

Azt mondja:

- Nézem, amennyit föl a kerék, annyit alá.

Jót nevettek. Mikó beértek a községhe, hazaértek ugye, akkó Mátyás királyt elbocsájtották. Mátyás király mikó hazament, írt nekik egy levelet, hogy jelenjenek meg nála. Hát aztán föl is ment a két úr, megjelentek nála, és mondja nekik:

- Emékeznak-e arra, mikó mentek az úton, és a tót legénynek beledugatták az ujját, hogy ki ne essen a kerék? És a tót legény azt mondta, hogy „amennyit föl a kerék, annyit alá”.

Hát aztán mondják az urak, hogy emlékeznek rája.

- No - azt mondja -, én vótam az a tót legény, akinek az ujját beledugattátok. De ti nem érdemlitek, hogy magosan legyetek.

És mind a két urat olyan alacsonyra visszahelyezte, ahunnan elkezdtek. Mind a kettő szegény ember lett.

Bezdán (Vajdaság)

Mátyás követe

Mátyás király eccör Kinizsit akarta küldeni a török szultánhoz követségbe.

- Mivel Palkó te vagy a legderekből vitézem, hát téged küldlek el.

Hát Palkó egy ideig csak hallgatott, sehogyan se teccett neki, de aztán csak kirukkolt:

- Hát, felséges királyom, azt hallottam erről a mostani török szultánról, hogyha rossz kedvében van, se szó, se beszéd, elütteti a követnek a fejét.

- Sose búsulj, Palkó - mondja a király -, ha elütteti a fejedet, fogadom neked, hogy harmincezer töröknek a fejét vágatom le a te fejedér.

Palkó gondózkodik, gondózkodik, aztán azt mondja:

- Hát köszönöm, felség, de én csak úgy gondolom, hogy a közül a harmincezer török fej közül egy se illenék úgy a Palkó nyakára, mint ez a mostani.

Nagyot nevetett a király:

- Igazad van, Palkó fiam, majd küldünk más követséget.

Mohács (Baranya megye)

Mátyás király Jénében

Mátyás király egyik hadnagyát Jéney Péternek hitták. Gömörbe való volt, Jénében. Egyszer meghívta a királyt, látogassa meg a faluját. A király elfogadta a meghívást. Amikor Gömörben járt, Harmacról a cikóházi völgyön keresztül lóháton ment át Jénében. A Házhely pusztai dombon a király lova egy nyúltól megijedt és megugrott. Erre a király nem számított. Kiesett a nyeregből. Homlokával bukott a földre. Nem lett semmi baja. Ezt a földet azóta Mátyás homlokának hívják.

Jéney Péter nőtlen ember volt. A vendégséget úgy tudta megtartani, hogy Rimaszécsből, a gazdag Széchy Máriától kért kölcsön márványasztalt, abroszt meg evő-ivóedényeket. Egy darab földet adott érték zálogba. A lakomát a jénei határban, egy szép völgyben tartották. A király vidáman mulatott. Megtetszett neki az abrosz, amivel a márványasztal le volt terítve. A hűséges hadnagy, hogy örömet szerezzen a királynak, odaajándékozta az abroszt. Azóta annak a helynek, ahol Mátyás király a nevezetes abroszról lakomázott, *Abroszka-völgy* a neve mind a mai napig.

Jénéből ment azután Mátyás király Sajógömörbe, ahol a szőlőhegyen megkapáltatta az urakat.

Jéne (Gömör megye)

Mátyás király meg a juhász

Ecce, mikor Mátyás király az országot járta, ráesteledett, oszt egy juhászhoz ment éjczakára. A juhász éppen birkapaprikást főzött, oszt meghívta a királyt is, mert nem tudta, hogy ő a király. Miközben esznek, ecce csak a király bicskájára egy olyan darab hús akadt, ami nem köllött neki,

oszt visszalökte a bográcsba. Erre a juhász fogta magát, oszt a kése nyelivel egy nagyot csapott a király kezire.

- Tanuljon meg becsületesen enni! - aszongya.

Megették a paprikást. Reggel köszöni a király a szállást meg a vacsorát, oszt aszongya a juhásznak, hogy látogassa meg ütöt Budán, mer ű ott varga a királynál.

- Olyan pár bocskort szabok kennek - aszongya -, hogy haláláig etart.

Mikó hazaért, mindenkinek mondta, hogyha gyün egy juhász, igazítsák hozzá.

Nemsoká el is gyütt a juhász. Kérdezi a palota kapujába az öröket, hogy hun van a Mátyás király vargája. Azok oszt vezetik is mingyá a királyho. Csak ebámult a juhász, mikó látta a szebbnél szebb szobákat, hát még mikó látta az ű ismerősit a fínyes urak közt.

A király szépen fogadta a juhászt, mindjárt hítta ebédölni, de megmondta neki, hogy ezeket az urakat is tanítsa meg enni, min ahogy ütöt tanította.

Leűnek az ebédhő, hát az egyik űr mindjárt visszalöki a késiről a tálba, amit kivett. A juhász meg a kés nyelivel egy jót rácsapott a kezire.

- Tanuljon meg az űr emberségesen enni!

Az urak mindjárt előrántsák a kardjukat, hogy összevagdossák a juhászt, de a király aszongya:

- Hagyjátok csak, engem is így tanított meg emberségesen enni.

No, mikó vége van az ebédnek, aszongya a király:

- Mutassa meg kend ezeknek az uraknak, hogy hogy szokott a juhász nézni a birkái után!

A juhász mindjárt rátámaszkodik a botjára, oszt néz. Aszongya a király az uraknak:

- Próbáljuk ki, mennyit bír el ez a juhász!

Azzal fogja a drága szép köpenyét, oszt ráteríti a juhászra. Int az uraknak, hogy űk is csinálják utána. Mikó már mind ráterítette a köpenyit, aszongya a király:

- Gazember az, aki ennek a juhásznak nem ad tíz aranyat a saját köpenyiért.

Nem nagyon tetszett az uraknak, de mindegyik, aki levette a köpenyit, adott neki tíz aranyat. Alig fért bele a juhász szűre ujjába.

- No - aszongya a király -, mos má mehet, földi, olyan bocskort varrtam kendnek, hogy haláláig eltart.

Zenta (Vajdaság)

Mátyás király és a jószívű szegény ember

Mikó Mátyás király elment kerűni, egy kis tanyába érkezett egy szegény emberhez; elfáradt, ott mögpihent. Vacsorát is adott neki a szegény ember, lencselevest. A szegény ember megszánta: egy kis füstölt kóbasza vót kímibe, avval is megraktálta, még egy fél liter bort is adott neki. Nagyra vette Mátyás király ezt a dolgot, asz mondotta neki: menjen fel Buda várába. A szegény ember fel is ment, (Mátyás király) megmondta neki az ajtót is, hogy merre kell menni Buda várába. Mikor Buda várába felment, a király nagyon fogadta, a többi urak meg csak nézték, hogy micsoda ember ez, de a király nem magyarázta ki mindaddig, míg meg

nem ebédelték. Mikor megebédelték, adott neki nagy köntöst: megruházta, adott neki sok aranyat: amennyit csak elbírt vinni. Akkor elmagyarázta a vendégeinek, hogy járt vele.

Tiszaüti (Vajdaság)

A megtrágyázott lencse

Elmegy a szegény emberhez Mátyás. Este. De diákruhába. És azt mondja:

- Befogadsz?

- Igen. Befogadlak. Gyere be.

Bemegy Mátyás, és no, elébe tesz egy tál lencsét. Akkor azt mondja Mátyásnak:

- Állj meg. Menyek hozzak ki zsírt és még: - Me, teszem, hogy még jobb legyen. Legyen finomabb az a lencse, megtrágyázom.

Na jól van. Mátyás megeszi, elbeszélgetnek s elmegy. S akkor hagy egy gyűrűt nekie, azelőtt mielőtt elment, ez a gyűrű, evel keresse.

- Gyere Budára, és mutasd ezt a gyűrűt. Akkor nézd meg, be fognak engedni.

Na felkerekedik, el is megy s mutassa azt a gyűrűt, igen-igen tisztelik azt a szegény embert. Bemegy. Hát ki fogadja? Mátyás.

- Uram, király, bocsáss meg, hogy csak egy tál lencsével tudtalak felszolgálni.

- Semmi. Ül le az asztalhoz. - Leül, s akkor hoz egy tányér ezüstöt. Letölti az asztalra. S hoz egy tányér aranyat is. - Na ez azér. Ezt megtrágyázom. Ha te is megtrágyáztad a lencsét, én is megtrágyázom.

Odaadta a szegény embernek, s aztán élt boldogan az aranyakkal.

Magyarországot (Kolozs megye)

A kövesdi vár

Vót Mátyás király uralkodása alatt itt a Bodrog mentén, Zemplén megyében egy kis falucska. Mátyás körútjában egyszer elesteledett, betért a kis falucskába, gyalogszerrel. Nem ismerte senki. Bement egy házba szállást kérni, de bizony nem adott neki senki, nem adtak neki szállást. Végül is egy fiatalasszonynál kopogtatott be. Az asszony azt felelte neki:

- Nagyon szívesen adnék szállást, ha a férjem idehaza volna.

Erre Mátyás király kérdést intézett hozzá:

- Hol van a férjed?

- Már három napja elment a vásárra, Királyhelmece. Elhajtott két ökröt, és már tegnap itthol kellett volna neki lenni, de még mindig nem jött haza.

Addig rimázkodott neki Mátyás király, míg aztán adott neki szállást az istállóba.

Majd reggel, mikor felkeltek, bement Mátyás király a házba, megköszönte a szállást, és avval az asztalon hagyott egy zacskó aranyat. A zacskóra fel volt írva: Mátyás.

Akkor eszmélt az asszony rá, hogy kinek adott szállást. Nagyon félt, hogy dúrván bánt az uralkodóval, hogy az istállóba adott neki szállást. Talán még utókövetkezményei is lehetnek. De másképpen történt a dolog.

Mátyás király már hallott az abba az időbe ösmert zompodi csárdáról, amelyben a kocsmáros sok embert eltett láb alól, és a pénzt meg kirabolta. Az Ágóc faluból egyenesen odavette az útját. Amint megérkezett a zompodi csárdába, megkérdezte a kocsmárost, hogy van-e jó bora. Erre az a legjobb borát felhozta, és adott egy pohárral az uralkodónak. - De nem ismerte, hogy az az uralkodó!

Mátyás nem itta meg a bort, hanem ahogy a csárdás félrenézett, abba a pillanatba kiöntötte. Erre Mátyás király aszongya:

- Igazán, csapláros, jó bora van. Adjon még egy pohárral!

De ezt is kiöntötte, mikor a kocsmáros félrenézett. Ekkor már Mátyás király tettetett jókedvvel ismét szólt hozzá:

- Az angyalát, igen jó bora van! Hozzon még egyet!

De ezt se itta meg, hanem kiöntötte. Majd aztán mondja a kocsmárosnak, hogy fizetek. Be-nyúlt a kebelébe, kivette a zacskót, és odacsúsztatott neki egy aranyat. De vót a zacskóba bőven, mert amikor a kocsmáros meglátta, felcsillant a szeme, és a vendéget magára hagyta. Ezalatt a konyhába felkapta a nagykest, és kifente jó élesre. Míg a kocsmáros ezzel foglalkozott, addig a szógáló beszaladt az ivóba. Aszongya Mátyás királynak - persze nem tudta, hogy Mátyás király az -, hát aszongya az idegennek:

- Az Istenre kérem, meneküljön, mer a gazdám mán kifente a kest, hogy magát megölje!

Erre Mátyás király azt felelte:

- Ha vóna egy kis ideje, gyermekem, szaladjon el a kövesdi várba! Itt van ez a gyűrű, adja át ezt a várkapitánynak, és mondja meg neki, hogy a gyűrű gazdája a zompodi csárdában van. Egy század huszárral azonnal itt legyen!

Persze hogy a lány átadta a gyűrűt a kapitánynak, az azonnal megismerte, és egy század huszárral készen állt. Legnagyobb sebességgel rögtön a zompodi csárdába vágattak.

Persze, míg a lány odajárt a kövesdi várba, addig a kocsmárost elragadta a kincsvágy. Utána se nézett, hogy hol van a cselédlány, hanem mer az aranyok bántották, megtámadta a vendéget a nagykéssel. A vendég védekezett, ahogy csak lehetett. Szaladgált körül az asztalon. A kocsmáros is szaladgált körös-körül utána, és nekiszögezte a kest, de Mátyás kikerülte a döfést mindég. Ez a kocsmárost még nagyobb méregbe hozta. Végül mán Mátyás király is nagyon ki volt fáradva. Mán úgy volt, hogy feladja a reményt, de aztán nagy zajra lett figyelmes, mert megérkeztek a kövesdi huszárok. Elállták az ajtókat. Persze megtudta mán a kocsmáros is, hogy kivel van dóga, mikor meglátta a huszárokat. Térdre vetette magát az uralkodó előtt, mire az azt felelte:

- Istennél a kegyelem!

Megkötözték a kocsmárost, és hozzákezdtek vallasni. Végül levezette a huszárokat a pincébe, ahol harminc embernek a hulláját találták meg. Felszedték a hullákat a pincéből, tisztességes temetést rendezett nekik Mátyás király, a kocsmárost pedig a legközelebbi fára felakasztották. A szolgálólányt férjhez adta maga Mátyás király, és gazdagon megjutalmazta. De az ágóci

asszonyt is férjhez adta, mert az ő urának hullája is ott volt a pincébe. A huszárok közül választott magának férjet, és azt is gazdagon megjutalmazta.

Az emléke még ma is fennáll a csárdának. Szomátra és Bodrogszerdahely között van a csárda romja. Ott lóg a kocsmáros még most is a fán a kötéllel.

Vajdácska (Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Gond nélkül élünk

Eccer vót, hol nem vót, Kolozsváron vót, amikor Mátyás király lóháton szokott járni, mer ő lovag vót. Vót neki egy öreg fehér lova, s hát ment, s meglátott egy márványtáblát egy nagy épületen. Hát, ki vót arra írva, hogy gond nélkül élünk. Úgy felharagudt a király.

- Hát, én király vagyok, s én mennyi gondokkal élek, s ezek gond nélkül élnek!

Bévágtatott az udvarra, hát kik vadnak ott? Ezek a ferencrendi szerzetes papok.

- Tü gond nélkül éltek?

- Igen, felség.

- Há, akkor hónap reggel gyertek el! Egy közületek három kérdésre ha meg nem felel, akkor a fejeteket karóba húzatom!

Há, imá kezdtek gondolkozni a papok, busulni, hogy a király mit mondott nekik. Eccer egy cigánlegén vót az udvarukba, amelyik szokott nekik sepregetni s tüzet tenni. Észrevette, hogy a papok mennyire busulnak.

- Szerzetes urak, métt busulnak? - kérdi a cigánlegén.

- Hát, ne es kérdezd, úgyse tudsz segíteni rajta.

- Dehogynem, hátha megoldjuk a dolgot.

- Ne, mit mondott a király!

- Hát, akkor adjanak nekem egy leverendát, s azt a kicsi szürke lovacska felnyergeljük, s elmenyek én, megfelelek a három kérdésre.

Hát, a papok nagyon örültek, hogy akadott, aki elmenyen, s felel a királynak.

Oda es ért. Az udvari bolondja csoszogott hátra a színy alá, ő az ablakon ki vót könyökölve, me korán fel szokott kelni. Köszönt illedelmesen neki, szépen köszönt, s fogadta.

- Na, szerzetes ur, eljött?

- Eljöttem, felséges királyom.

Hát, akkor le es jött a grádicson, s megkérdezte, hogy:

- Meg tudja-e szerzetes ur mondani, hogy hol a világ közepe?

Ez a cigánlegén, mivelhogy papnak vót ötözve, leverenda rajta, mutatott a ló lába elejibe le.

- Itt van, ne! Ha nem hiszi, mérje körül!

Gondolkozik a király.

- Hát akkor, szerzetes ur, mondja meg, hogy hát hán csillag van az égen?

- Hát, felséges királyom, annyi csillag van az égen, ahán szőrszál van ezen a kis szürke lónn, s ha nem hiszi, számolja meg!

Ez es elég vót a királynak. Hát a harmadik kérdés.

- Hát, mondja meg, szerzetes ur, hogy mit gondolok én?

- Hát, őfelsége azt gondolja, hogy pap vagyok, pedig én egy cigánlegén vagyok - azt mondja.

Hát akkor a királynak nem vót mit mondjon.

- Hát, szerzetes ur, elmehet, megfelelt a három kérdésre.

Így megmentődtek a papok a nagy gondtól.

Andrásfalva (Bukovina)

Mátyás király mög a szállásadó cigányok

Mátyás király kiadta, hogy szállást nem szabad annyi senkinek, csak a vármegyeházában. Akkor osztán Mátyás király, hogy tögyön egy próbát, fölötözött, mint egy muzsikás cigány. Hát vött a hónya alá egy hegedút, osztán mönt a faluba. Hát mos huva mönjön? Bevetődött egy cigányházhoz.

- Jó estét, sógorasszonkám! - mondja. - Hát a sógorkám hun van?

- Odavan basabélni.

- Sógorasszonkám, itt hánék én magukná!

- Jaj, sógorkám, itt bizon nem löhet! Mátyás király ha mögtudja, fölakasztat bennünket.

- Egyalok én korán rögge, sógorasszonkám!

- Hát, akkó mi csináljunk, sógorkám?

Vitt be neki szalmát, és lefeküdt. Hajnalba hazamönt a cigány.

- Hát, e kicsoda, asszony, itten?

- Hát, a sógorkám.

Osztán a cigány főkötötte, és mondta a feleséginek:

- Hozd a káposztát mög a bokdit!

Osztán öttek jóízűt. Utána mögen aludtak, mer még hajnal vót. No, osztán mikó világosodott, Mátyás király eköszönt tőlük:

- Isten áldjon, sógorkám mög sógorasszonkám!

- Osztán el ne áruljá bennünket, sógorkám, hogy itt háltál!

- Isten ments! Mög se állok én ebbe a faluba, mék tovább.

Nohát, mos mög is vótak egy darabig pihenten a cigán mög a cigányasszony. Eccó gyün ám egy levél, hogy egy bizonyos napon mögjelönjenek Mátyás király előtt.

- Jaj nekünk, most mögötte a sógorkád a fejünket! Fölakasztat mos bennünket Mátyás király!

Mit vót mit tönni, bemöntek hozzá egy nap. Mikor osztán főmentek Mátyás királyhon, minnyá lecsukatta őket egy tömlöcbe. De mostan viszik ám be Mátyás királyt is közéjük. Ugyanabba a ruhába, ugyanavva a hegedűve. Aj, mikó möglátta őket a cigány mög a cigányasszony, nekiestek, Mátyás királyt ütni, verni, piszkóni:

- Fene ögye mög azt a nagy orrú anyádat, mos temiattad fölakasztat Mátyás király!

Nohát, osztán Mátyás király nem maradt bent sokáig. Úgy vót, hogy mingyá kivigyék. Mer máskülönbén talán agyon is verték vóna. Eccö osztán hívták őket Mátyás király elejibe. Nohát, mos mán átak a király előtt. Kérdözi a király tülük:

- Hát nem tudtátok tik, hogy nem szabad szállást anni senkinek se?

- Jaj, fölséges királyunk, odagyütt a szögény sógorkánk, fájt nagyon a lába, oszt mögsajnátuk. Nem bírt szögény továbbmőnni mán.

- De még vacsorát is adtatok neki!

- Aláson mögkérem a fölségös királyunkat; adtunk neki - mondja a cigányasszony.

- Hát, mit adta neki önni?

- Hát, fölségös király, egy kis káposztát mög bokdit.

- Osztán tunná-e most olyan káposztát főzni mög bokdit sütni?

- Ó, uram királyom, tudnék én, csak vóna miből!

No, mingyár a cigányasszony lött a szakács. Mátyás király kiadta a főszakácsnak, hogy mindönt, amit a cigányasszony kér, adjanak neki. Nohát, mikó mögfőtt a káposzta, mögsüt a bokdi, Mátyás király összehíjta az ő miniszterjeit, oszt öttek. Mikó jóllaktak, aszonta a cigányasszonynak:

- Süss most egy akkora bokdit, mint egy taligakerék!

No, mikor osztán megsüt a bokdi, Mátyás kiszödte mind a bélit a bokdinak, osztán telerakta arannyal. Osztán átadta a cigánnak mög a feleséginek, és rájuk parancsót:

- Ezt a bokdit csak úgy szegjétek mög, hogy senki se lássa, csak ketten magatok! Mert ha mögtudom, fölakasztatlak bennetöket. És mihán hazamöntök, mingyá szegjétek mög!

No, osztán mikor emmind mögvót, Mátyás király kocsiba fogatott, a kocsit mögrakatta önnivalóva, és hazavitette őket. Mikor osztán hazaértek, a kocsit eküldték. Osztán mögszegték a bokdit, amiből osztán kidűt a sok arany. A cigán mög a cigányasszony hóta napjáig emlögette Mátyás királyt.

Szeged-Alsóváros (Csongrád megye)

Mátyás király a cinkotai kántornál

Utazásba indult Mátyás király, bevetődött a cinkotai kántorhon. Szállást és vacsorát kírt, de nem volt egyebe a kántornak, csak három tojása, azt is megsüttette Mátyás királynak a cinkotai kántor. Kérdezte Mátyás királyt, hogy:

- Egy kis bor jó vóna?

- Ne tessék hozni! - mondta Mátyás király.

- De kérem, hozatok, mer én is szeretem - mondta a kántor.

Mátyás király ellenire hozatott bort, píze nem vót, eküdte a bibliát, és mégis hozatott bort Mátyás királynak, osztán elbúcsúzott.

Mikor Mátyás király hazaírt, mingyá eszibe jutott a cinkotai kántor. Levelet írt, hogy keresse fel Budán, a lakásán Mátyás Sándort. Útnak vette magát a kántor, hogy felkeresi azt a Mátyás Sándor pajtást. Fel is ment, fel is találta Mátyás Sándor házát. Nem akart bemenni, mer a királyi palotába utasították, hogy itt lakik, de mit vót mit tenni, csak bement. Mátyás király már akkor királyi ruhába vót, és tévesztésse nem merte ráfogni, hogy ez a Mátyás Sándor. Kérdezte Mátyás király, hogy mi járatba van. A cinkotai kántor aszonta:

- Mátyás Sándornak egy íccakára szálást adtam meg vacsorát: megevett három tojást, aszonta, most nem fizetek, maj' eljön hozzám Budára látogatásra, akkor megfizetek.

Mátyás király osztán összehívta a főtanácsosokat, hogy ötözzenek a legszebb ruhába, jőjjenek el ebídre. Akkor elmentek ebídre, a cinkotai kántort felesígestől felültette az első helre, amazok meg csak csodálkoztak rajta, hogy miféle ember lehet. A cinkotai kántor osztán megköszönte a szíveségét.

Mikor felálottak, Mátyás király kihívta a palota közepire a főtanácsosokat, aszonta:

- Vessék le magukról egyenkint a felsőruhájokat, tegyék a cinkotai kántor hátára!

Görnyedt mán alatta a cinkotai kántor, nem tudta, hogy mit akarnak véle. Eccer csak aszonta Mátyás király, hogy:

- Mindenki váltsa ki a maga gúnyját!

Ami írtiket írt a ruha, az asztalra kellett letenni mindenkinek, a Mátyás király elébe, a ruha árát. Odahívta osztán az asztalhon, a píz't nekiadta, de meghatta neki, hogy amihent hazaír, a bibliáját kiváltsa.

Öcsöd (Vajdaság)

Nincs májja, mint a csóri csukának

A csóri vendégfogadóban (mely Fehér vármegyének egy magyar faluja) soha a' vendégek csuka májját nem ehettének; mert a' szakácsné (igen szeretvén a' megsült májját önni) maga emisztett el, azt akarván a' vendégekkel elhíttetni: hogy a' csóri csukának semmi májja nem lenne. Mátyás király semmi májat nem evett, nem ugyan azért, mintha nem szeretné, hanem (Galeottusnak írassa szerént) kis korában két embert látván, kik a' csuka májon vér folytáig összevesztenek, megfogadta légyen: hogy soha nem fogja azt önni. Egyszer még is a' csóri vendégfogadóba (midőn a' csukát béhozták) a' szakácsnétúl a' csuka máját kérdezte. Akkor mondotta a' szakácsné: hogy a' csóri csukának nincsen májja. Ekkor a' király is: de a' palotai pácának se lesz száma. Ekkor előadta a' májat.

Dugonics András

Mátyás király és a csúri csukamáj

Mátyás királyrul, amint hallottam nagyapámtul, a dédnagyapámtul, hogy Mátyás király egy olyan igazságos ember vót, hogy meglátogatott mindenféle embereket. Amilyen emberekhez ment, olyan ruhába öltözött. Elment Csűr községbe a kocsmároshoz, és kért csukamáját, mert Mátyás király a csukamáját nagyon szerette. Itt a csúri kocsmáros a csukamáját eladta, és Mátyás királynak nem adott. És azt mondta, hogy:

- A csúri csukának nincsen mája!

Mátyás király ezt türelmesen elhallgatta. Majd a csúri kocsmárosnak vót egy ügye. A község rázúdult, a község meglepte. A királyho kellett neki fordulni. Azt mondta Mátyás király:

- Ha a csúri csukának nincsen mája, Mátyás király pácájának nincsen igazsága!

Ezzel eleresztette, nem döntött vele semmit.

A csúri kocsmáros megértette, hogy ő is ravaszsággal élt a csukamájjal, de Mátyás király is ravaszsággal élt a kormánypalcával.

Biri (Szabolcs-Szatmár megye)

Mátyás és a bányabáró

Egy bányabáró nagyon nyomorgatta a bányászokat. Hírit vette ennek Mátyás király, és titokba beszegődött a bányába tisztviselőnek, hogy nyugodtan szétnézessen egy kicsit. Látta, hogy milyen gazemberségre készülnek a bányagróf emberei, de hagyta. A pénztáros igazságos ember vót, nem akarta, hogy becsapják a bányászt. Ezért el akarták tenni láb alól. Kieszelték, hogy feltörik a kasszáját, ellopják a pénzt, becsukatják. Úgy is vót. Befalazták a bányába a szerencsétlent. Másnap megjelent Mátyás király nagy kísérettel, és kiszabadította, a bányabárót meg a pereputtyát elcsapatta. Nagyon a szíven viselte a bányászok sorsát, merhogy a város azelőtt az anyjáié vót. De ő mindenhova elment, ahol a szegényeket sanyargatták, és igazságot tett.

Nagybánya (Szatmár megye)

Mátyás mög a kamarás

Mátyás királynak eccör izentek Besztercebányáról, hogy az aranybányászok nem tudnak élni.

Mátyás akkor nem möhetött, halem maga előtt eküdte a trónörököst. Ez Besztercebányán bemönt egy házhó, oszt hogy nagyon ehös vót, enni kért. Az öregasszony, aki ott vót, azt mondta nekije, hogy csak tojást tud adni kenyérre. Az is jó vót, elfogadta. Emondi osztég az öregasszonynak, hogy a kamarásná szeretne munkát kapni az irodán. Rászót az öregasszony, hogy mast pedig egy köllene.

- Én e meröm vádúni, mert én mindönhö értek! - mondi nekije a trónörökös.

El is mén a kamaráshó. Ott csakugyan köllött egy embör. Mögfogadták.

A trónörökös a kamarás lányáva hamar összegabalyodott. Evve vadászatra is akart mönni, de az nem akart, mert fét, hogy aptya megharagszik, hogy az nem végzi el a dógát.

Mátyás má győzte várni, hogy a trónörökös nem mén haza. Fogta magát, ü is emönt Besztercebányára. Ű is az öregasszonyhó mönt, aki nekije is tojást adott enni, mégpedig hatot. Itt möghallotta, hogy másnap a kamarásná nagy bál lösz. Rögge emögy a templomba, ott láti, hogy amint a kamarás a templomba mögy, elejbe a földre aranytányérokat raknak. Mast má Mátyás is látta, hogy ezér nem tud a szegénység élni. Visszamönt az öregasszonyhó. Ennek egy írást adott átó, amire ez vót írval:

Ett járt Mátyás királ, ott övött mög hat tojást, ett látta jární aranytányéron a kamarást.

Möghatta, hogy adja át a kamarásnak. Az öregasszony azt mondta, hogy ü azt nem meri!

- Ne féljen, mert én vagyok a királ! - bátorította fő Mátyás. Avva emönt haza.

Az öregasszony az írást csakugyan át is adta. A kamarás, ahogy elővasta, mingyár szívgörcsöt kapott, oszt meghót. A trónörökös a kamarás lányát evötte, avva mönt haza. Otthun asztán báccsátul bocsánatot kért, hogy ollan soká emaradt.

A szegényök Besztercebányán ezután mög bírtak élni.

Kákics (Baranya megye)

Hollós Mátyás

Hollós Mátyás jó királyunk, Jól megülte székét,
Nem nézte, hogy kis kényurak, Sanyargassák népét.
Visegrádi széjes várát El-elhatta lopva,
Hogy a népnek buját-baját, Kitudja titokba.

Felötözött durva daróc paraszti ruhába,
S így vetődött el egy este, kincses Kolozsvárra.
Reggel alig pitymallott még Isten áldott napja,
Nehán rongyát Mátyás király fel magára kapta.
Kiült a legközelebbi utca szegeletre.

Nem sokáig lógatta ott tétlenül a lábát,
Hetykes hajdu állt előtte, s büszkén rákiabált.
Mit lopod itt a napot, hé, mit ülsz itt heába,
Mensz rögtön fát aprítani bíró udvarába.

És vajon a bérem mi lesz? - tudakolta Mátyás.
A béred egy héten hat nap, s a hetedik rádás.
- Mi az, mész vagy nem mész?
Jót húzott a válla közí, nesze, itt a félpénz.

Ment most imán Mátyás király sajgó vállal s a hajdu utánna. Itt es, ott es, és még máshol el-felhangzott a lárma. És a király egész nap a fát hordogatta. S ennek a közín a kezít egynéhán fa véresre hasgatta. De ez a vércsepp nem esett hiába, me felírta három hasáb fára a nevét Mátyás király.

Másnap aztán reggel kürtszó zendült, zászló lengett, futott a hír szerte. Mert jön a király nagy seregével és kérdezetve. Kérdezetve a bírót, hogy mi hír van a városba.

Hát a bíró azt mondta:

Reám ezt es, azt es mondnak.
Arra kérem kigyelmedet, ne higgyen a szónak.
Gonosz bíró, álnok szónak én sohase hittem.
De ez a három piros vércsepp az én vérem itten.
Szamosujvár börtönébe fogsz lakolni érte,
Mind így jár, ki törvéntelen terhet rak a népre.

Andrásfalva (Bukovina)

Mátyás és a szántóvető

Régön Mátyás király idejébe Mátyás álruhába bejárta az egész világot. Ahogy mönt a szántó-fődeken, egy szántóvető embörrel találkozott. Az panaszkodott Mátyásnak, hogy nem állna-e be hozzá lóhajtónak, mer a szolgáját mán hat nap óta rázza a hideg. Mátyás beállt szolgálni. A gazda aszonta, ha jól viseli magát meg az üsztökét, fizetést kap. Mikó beesteledett, Mátyás a félnapé követöli a bért. A szolga búsan tekintett Mátyásra, mer tudta, hogy ez az ő béréből hajlik ki. Mátyás a pénzt elfogadta, szigorúan nézett a gazdára, aszonta neki:

- Majd a kard lesz neköm az, mint most neköd az eke, különben én vagyok Hunyadinak gyermeköke.

Megmutatta Mátyás a gyűrűt az ujjain. Három nap múlva meg köllött neki jelentkezni, lefejezték.

Verona (Vajdaság)

Marcibányi meg Mátyás

Marcibányi János, aki megvette Csókát a kincstártól, egyszer fiákerozott. Szömbe vele gyütt kordéval egy embör, oszt az letért egészen az útról, de Marcibányinak nem volt elég. Aszongya a kocsisának:

- Vágj a szöme közé annak a parasztnak, hogy máskó tudja, hogy kő viselködni, ha urakkal találkozik!

Mög se várta, hogy kocsisa végrehajtsa parancsát, kikapta kezibül az ustort, oszt rávágott a parasztra. Akkó ez széttárta kabátját, s alatta ott csillogott az aranybárány, a királyok jelvénye. A parasztembör mög Mátyás vót. Tudta má Marcibányi, hogy mögfizeti ennek az árát, amé így bánik a szögény embörrel. Pár nap múlva gyütt is a pöcsétes levél, hogy öt nap múlva jelönjön mög Marcibányi Budán, vagy két kiló húst egészbe a testibü küldjön. Ez lehetetlen vót, a másik mög, ha megjelenik a királynál Budán, akkó a halál fia. Így inkább az öngyilkosságot választotta.

Verona (Vajdaság)

Mátyás és a kereszteleetlen gyerek

Máskor Mátyás király olyan házba tévedt, hol egy szegény nőnek nem régen gyermeke született. A csecsemő már egyhetes volt, s a pap semmiképp sem akarta megkeresztelni, mivel a kereszteleési díjat nem tudta lefizetni. Mátyás király a csecsemő ruhájára s kereszteleési költségeire pénzt adván, megmondta, hogy másnap menjenek a paphoz, s jelentsék nála ki, hogy a gyermeket - ugyancsak másnap - külön mise mellett kívánják megkereszteltetni. A bért fizessék le, s mondják meg, hogy a gyermeknek már van keresztaja is, már ti. maga Mátyás király. Másnap a kereszteleésen Mátyás király is megjelent, mint kereszta. Midőn a pap azt kérdezte, hogy mi legyen a gyermek neve, Mátyás király odafelelt:

- Mátyás legyen a neve!

- De micsoda Mátyás? - kérdé a pap.

- Azt ne kérdezze, csak Mátyás!

Mátyás a „zubonyát” kigombolva, az aranykeresztjét mutatta neki, s azt mondta:

- Most kereszteltél utoljára, ezután nem fogsz lölkiatya lenni, dolgos ember lesz belőled, miután te így bánsz a szegénységgel!

A papnak ki kellett vetköznie és „szegény emberré” lenni.

Döbréte (Zala megye)

Mátyás király megeteti a papokat

Mátyás király egyszer oly községen talált keresztülmenni, hol egy szegény háznál halott volt. A halottat nem bírták eltemettetni, mert a pap járandóságára szükséges összeget nem tudták megfizetni. Fizetés nélkül pedig sehogy sem akarták sem a helybeli, sem a környékbeli papok a temetést elvégezni. Mátyás király ezt megtudván, a halottat Budavarába, lakásába vitette, s az illető és a környékbeli papokat Budára citálta, magához rendelte ebédre. Ebédre a holtnak testéből készítettett ételt. A papok a holt húsából jóllaktak. Ebéd után kérdezi Mátyás:

- No, jó volt-e az ebéd?

- Igen, jó volt! - felelték a papok, s nagyon megköszönték a vendéglátást.

Mátyás erre azt mondta a papoknak:

- No, nektek jobb a halottat így megenni, mint a földbe eltemetni.

Ezek után annak a papnak, akinek községében a halott volt, ki kellett vetköznie.

Döbréte (Zala megye)

A ruha teszi az embert

Mátyás király elment a kávéházba, de rongyos ruhába vót. Akkor leült egy székre, várta, hogy adjanak neki es valamit, de mindig továbblétkték, kütték egyik sarokból a másikba, hogy hát rongyos ruhába vót. Hát nem akarták rendesen kiszolgálni.

Hát nincs mit csináljon, már látta, elment, s vett egy szép öltöny ruhát, kiötözött díszesen, királyosan. Bement, hát akkor majdnem eszeverték a pincérek, hogy hát őt szolgálják ki. Hát akkor ő főzetett egy nagy üst kávé, s akkor a ruháit betette abba a kávéba azért, hogy:

- Igyál kávé, ruha, mert téged tisztelnek s nem az embert!

Pokolpatak (Moldva)

Mátyás király tanácsa

Egyszer Mátyás király át akart menni a Szucsáván, azonban nem volt pénz nála. Kérte a ladikost, hogy vigye át, pénze nincs, de egy olyan jótanácsot ad, ami többet ér a pénznél.

A ladikos gondolta magában, hogy - hát ha olyan jó tanács, akkor átviszem. S átvitte a vízen. Amikor Mátyás király kiszállt a ladikból, azt mondta a ladikosnak tréfálkozva:

- Barátom, másokkal ilyen jó szívvel szüvességet ne tégy, mert akkor nem sok pénzt viszel haza a családnak.

Ez volt a jótanács, amit Mátyás király adott a ladikosnak.

Istensegíts (Bukovina)

Mátyás király és a Vörös Márta

Mátyás király idejében olyan nagy víz volt Csúza alatt meg Vörösmart alatt, hogy a komp Vörösmarttól Bajáig járt. Akinek nem volt pénze a kompra, hát, annak három napig kellett a kompos gazda szőlőjében fakapával kapálni, csak úgy vitték át a kompon.

Egyszer Mátyás király is ott volt, de csak szegény embernek adta ki magát, mintha nem lett volna pénze.

Elküldték őtet is a szőlőbe kapálni.

Ott kapált már egy szegény ember. Mátyás király is melléállt, aztán úgy kapálgattak.

Amint kapálnak, kapálnak, hát Mátyás király a szegény ember elibe vet egy aranyat. Megtalálja a szegény ember: igen megörül, azt mondja:

- Már én átmehetnék, de téged nem akarok elhagyni; megvárlak.

Kapálnak, kapálnak. Mátyás király maga elibe is vetett egy aranyat, és úgy tett, mintha örülne neki. Akkor otthagyták a kapálást, odaadták az aranyat, aztán átmentek a kompon.

Egyszer csak jön a Vörös Mártának az üzenet, hogy menjen Budára, vagy küldjön a testéből egy darabot. Mert az a rév a Vörös Mártáé volt.

Mikor a Márta megtudta, mit izent a király, mindjárt tudta, hányat ütött az óra. Befogatta négy lovát a hintóba, aztán behajtatott a Dunába.

Azóta van a rév helyén Vörösmart.

A király meg a szegény embert megajándékozta.

Csúza (Baranya megye)

Mátyás király a borsi kocsmában

A Borsi-háton vót egy kocsmá, és abba lakott egy kocsmáros. Olyan ember vót, hogy akinél sok pénzt látott, azt meggyilkolta. Hát, Mátyás király mán hallott errül a dologról, meg akart rúla győződni. Nem királyi pompába ment, de egyszerű munkásruhába. Betért a kocsmába, kért egy pohár bort. Aranypénzzel fizetett, és úgy alkalmazta, hogy a kocsmáros lássa, milyen sok pénz van nála. Na, akkor mán látta, hogy a kocsmáros fente a fogát az aranyakra!

Vót a kocsmárosnak egy szógálója, és Mátyás a jánnal megbeszélte a dógot.

- Itt az aranygyűrű.

Odaadta a jánynak, hogy ha látja, hogy a kocsmáros út bántani akarja, szaladjon, ahogy csak bír. A kövesdi várba akármék tisztnek adja oda a gyűrűt, és mondja, Mátyás király bajba van a kocsmába.

Így is vót. Mikor a jány odaadta a gyűrűt, egyenest lúhátra ültek a huszárkatonák. Ahogy csak bírtak, úgy hajtottak, minél gyorsabban. A kocsmáros meg az álláson körös-körül kúrgatta Mátyás királyt, de nem is gondolta, kicsoda. Meg akarta ölni a pénzéért. Ahogy kúrgatta, a király mindig kijátszotta.

De mán akkor megérkezett a katonaság. A kocsmáros megfogták, és egyenest akasztófára ítélték. Szomatoron egy óriási nyárfára akasztották. Mátyás király fája vót ez, így nevezték.

Bodrogszentés (Zemplén megye)

Mátyás a königsbergi erdőben

Egykor régen, így beszélnek a brodiak, Mátyás Olmütz felől nagy sereggel jött az országba, megfenyíteni Hradiste hűtelen polgárait. Javában ostromolta a várost és a klastrom alatt már nagy rést vágott a falakon, mikor váratlanul megjöttek a csehek. Bekerítették az ostromlókat, és hajnalban megtámadták. A meglepett csapatok nem tudtak ellenállni, rövid harc után megfutamodtak, menekültek Brod felé. Futott maga Mátyás is, mégpedig kíséret nélkül, gyalog, hogy fel ne ismerjék, rongyos szűrt akasztott a nyakába. A brodi „Königsberg” alján levő erdőbe menekült, ott töltötte az éjszakát és a rákövetkező napot. Estefelé ráakadt egy favágó, mikor hazafelé igyekezett Brod külvárosában levő kunyhójába. A király hozzácsatlakozott és rövid beszéd után éjjeli szállást kért. Simon Juda felé (október 28.) járt az idő, korai fagyok jelentkeztek, kint aludni már nem lehetett. A favágó eltévedt vándornak nézte és magával vitte, de nem nagyon szívesen, mert félt az asszonytól. Valóban, mikor beléptek, az asszony furcsa szemet vetett a hivatlan vendégre, és alig türtőztette magát, mikor ez egész otthonosan felült a tűzhelyre, és melegedni kezdett. A vacsora már készen volt, de az asszony nem hívta a kellemetlen idegent a közös tálhoz. A favágó restellte a dolgot, és hogy a vendég ne értse, csehül odaszólt az asszonynak:

- No még egy kis borsót, jusson a kopasznak is!

A király, mintha megértette volna, elmosolyodott, de nem mozdult, a gazda minden nógatására nem ült az asztalhoz, nem evett, csak szomorúan nézett a hamvadó tűzbe. Most már maga az asszony is megsajnálta a különös embert, nem küldte a padlásra aludni, hanem a szobában vetett neki ágyat, maga az urával a konyhában maradt. Mikor a tűzhely lángja elaludt, az asszony észrevette, hogy a szoba még világos. Belesett az ajtóhasadékon, mit csinál a vándor. Az ott ült az asztalnál viaszgyertya mellett, és valami „breviár”-ból imádkozott, vagy

talán csak olvasott. Jobban nézi, hát látja, hogy a rongyos szűrt már levette, fényes ruhája, drága öve, nyakán aranyláncon drágaköves kereszt. Mintha egész más ember volna, alig ismert rá a kopott vándorra.

- Szent Isten! Ez valami nagy úr lehet - súgta oda az urának.

Belesett az is, és aggódva csóválta a fejét:

- Biz ez valami mágnás lesz, és te még azt a kis borsót is sajnáltad tőle! - korholta most az asszonyt.

Aggódva, sokáig virrasztottak, mi lesz majd reggel, hogyan békítsék ki a nagy urat. A gyertya még mindig égett. Az asszony újból belesett. A vendég karjára hajtott fejével szunnyadt az asztalnál, előtte a tövig égett gyertya hamvadozott.

Alig hajnalodott, az öregek már felriadtak. A favágó azon tűnődött, mivel fogadja a későn ébredő urat, miképp kérje bocsánatát, és a vendég már előtte termett. Barátságosan jó reggelt kívánt, parolázott, és beszélgetni kezdett.

- Tudod-e, öregem - így szólt egyszerre -, hogy a házad ez éjjel királyi szállás volt? Mátyás vagyok, urad és királyod. Jól találtam magam, még egy kissé nálatok maradok. De most siess a főbíróhoz, mondd meg neki, és parancsolom, jöjjön azonnal ide!

A favágó alig tudott szóhoz jutni. Ilyen kitüntetés, az ő vendége a király! Eszébe jutott megint az asszony tegnapi eljárása. A király, mintha megérezte volna, mosolyogva fordult az asszonyhoz, és kedélyesen beszélgetni kezdett vele. Tehát nem haragszik, gondolta a gazda, az asszony majd kivágja magát. Már loholt a főbíróhoz, a gögös, gazdag cserzővargához, átadni a király parancsát. Ott találta a főbíró műhelyében, a cserzőkádnál, javában emelgette kifelé a bőroket. Ismerte a szegény favágót, alig fogadta üdvözlését, az üzenetre meg éppen felkacagott.

Hogy a király a favágóhoz szálljon, mikor itt van a gazdag polgárok sora.

- Felültetek, öreg! Mondd meg a királyodnak, most nem érek rá, munkában vagyok, de szívesen látom, ha idejön! Eredj!

A favágó bódultan támolygott hazafelé, még nagyobb zavarban volt, mint reggel a találkozás előtt. Miképpen adja át a durva üzenetet, mi lesz, ha megharagszik a király? Ott ögyelgett a kunyhó előtt, és nem mert belépni. De a király észrevette és behívta. A válasz hallatára éktelen haragra lobbant, de csakhamar erőt vett magán. Újból elküldte az öreget, és csak annyit üzent: jöjjön a főbíró azonnal, mert baj lesz!

Mire a favágó odaért a főbíró házához, már huszárok száguldoztak az utcákon, keresték a királyt. Most már észbe kapott a főbíró is, hátha igaza volt a favágónak. És amikor újból látta jönni, úgy megijedt, hogy azon mocskosan, amint volt a műhelyben, feltűrt ingujjal akart rohanni a királyhoz. Szerencsére az asszonya kerek köpenyt vetett rá. Így lépett a király elé; ott a favágó udvarán, fényes magyar urak között. Hebegett, akadozott, bocsánatot akart kérni jóhiszeműen elkövetett mulasztásáért, de a király leintette. Elrendelte neki, intézkedjék az érkező csapatok élelmezéséről, elszállásolásáról, és megint az urakhoz fordult, a gögös főbíró szóra sem érdemesítette tovább. Ezalatt híre futott a városban a király látogatásának, a polgárság és a tanács urai igyekeztek ünneplőben a kis kunyhó felé. A főbíró is hamarosan eleget tett a parancsnak, és most már kiöltözve járult a király elé hódolni.

A szenátorokat kegyesen is fogadta a király, de a főbíró most sem vette észre, sőt mikor együtt voltak valamennyien, parancsul kiadta, hogy azonnal új főbíróvá válasszanak, jövőre pedig, büntetésül az engedetlenségért és a királyi tekintélyt sértő mocskos ruháért, a városban

cserzővargát soha többé főbírói székbe emelni nem szabad. Erre a tanácsurak maguk és utódaik nevében megesküdték, és a király pecsétetes levelet adott e tilalomról.

Ezután vendéglátó gazdájához fordult és kérdezte, mi jutalmat kér szolgálataért, bármit kíván, a király teljesíti. Az öregek összenéztek, mit kérjenek? Gyermekük nincsenek, holtig már csak elkínlódhatnak.

- Ezt a kis földet, felséges uram, itt a ház körül - vágta ki az asszony végül.

- Meglesz - mondja a király -, hát más nem kell?

- De, ha már földünk lesz - toldja tovább a favágó -, ezért ne fizessünk adót!

- Jól van, öreg, az is teljesül, most nesze, ráadásul egy marék arany, jó lesz az új gazdaságba!

A kis birtokról aztán szabadalmas írást adott a király, és elbúcsúzott a boldog öregektől...

Brod (Morvaország)

Mátyás és a főbíró

Mátyás király meghallotta, hogy egy főbíró a szegényeket behajtotta, oszt fát vágatott velük, de nem fizetett. Ha valamelyik pénzt kért, huszonötöt veretett a farára. Mátyás király meghallotta ezt. De nem hitt másnak. Ő mindég csak magának hitt. Meg akarta tudni, hogy igaz-e ez. Felöltözött szegény ruhába, rongyos ruhába. Elment abba a városba, oszt leült a hídra. A főbíró küldte a börtönőrt, hogy van-e most ott valaki. Hát Mátyás király ült ott.

- Gyere csak, te, ne ülj itt hiába! - mondta neki a börtönőr.

- Hova?

- Gyössz a szolgabíróhoz, a főszolgabíróhoz!

- No jó, de megfizetnek-e?

- Majd megfizet a főbíró!

Akkor oszt ment Mátyás király. Felvágott egy méter fát. Szépen fel is hasogatta. Aztán, mikor felhasogatta, azt mondja a börtönőrnek:

- No, eridj be, oszt mondd meg a gazdának, hogy egy métert már felvágtam. Fizesse ki, mert éhes vagyok, akarnék valamit enni. Fizesse ki, a többit aztán úgy vágom fel.

Akkor bement a szolga, ez a börtönőr, és mondja a főbírónak, hogy mit üzen a szegény ember. Azt mondja erre a főbíró:

- Gyere csak ki velem!

Kiment vele.

- Fogd le csak őt mindjárt, oszt adj huszonötöt a farára!

Akkor jól összepüfölte Mátyást a börtönőr. A főbíró meg mondta:

- No, itt van a fizetés, de a két métert még vágd fel!

Mit volt mit tenni, Mátyás királynak még fel kellett vágni a két métert. Fel is hasogatta osztán. Minden harmadikra ráírta, hogy: Mátyás király vágta. Azelőtt nem mindenki tudott olvasni. A szolga hordta be a fát, mert akkor még fával tüzeltek. Feltűnt a szolgának, hogy sok fán van valami írás. De hogy mi, ő nem tudta elolvasni. Azt mondja a főbírónak:

- Főbíró úr, kérem szépen, minden harmadik fán látom, hogy van valami írás.

- Hogyhogy? Hozzad csak ide!

Viszi oda. A főbíró olvassa, ő fel tudta olvasni, hogy Mátyás király vágta. Elsárgult, elsápadt.

- Mi lesz most velem, ha csakugyan ő vágta!

Mikor éppen sopánkodik, hát gyün hintón, gyönyörű szép hintón Mátyás király. Az udvaron kérdi:

- Hol van a szolgabíró?

A szolgabíró bent volt a szobában, reszketett, mint a kocsonya.

- Küldd csak ki!

A szolgabíró térdepelve könyörgött, hogy bocsásson meg neki Mátyás király.

- Nincs bocsánat! Nem fizettél a szegényeknek! Amiért dolgoztak, te összeveretted! Te bitang!

Akkor Mátyás király a főbíró hátán összehasogattatta a bőrt. Vér folyt a hátából. Addig verette, ütötte, míg csak teljesen vége nem lett. Így bánt el Mátyás király a főbíróval.

Szentkirály (Gömör megye)

MÁTYÁS ÉLETÉRŐL

Mátyás álma

Mátyás király azelőtt béres volt. Egyszer álmában angyal jelentette neki, hogy ő lesz a király.

A gazdájának hat ökre volt. Amikor szántott, mindég csára hajtotta az ökröket. Egyszer is, amikor a gazdájával szántott, elkezdett az eső szitálni.

Azt mondja a gazdája:

- Jó volna már frustukulni, de mindenütt sár van!

Avval Mátyás megfordította az ekét, a vasra tette a kenyeret, a tarisznyát meg a tézslára akasztotta. Tíz óra körül lehetett az idő, azt mondja a gazdája:

- Ma királyválasztás van. Halloed-e, Mátyás, még te is lehetsz király!

- Akkor leszek király, mikor az ostor nyele kizöldell.

Belemennek a másik barázdába, kizöldellt az ostor nyele. A barázda közepén fejére szállt a korona, és hogy Mátyás az ostorral csapott az ökrre, akkor ütődött fére a kereszt a koronán. Azóta is úgy áll.

Este, ahogy beértek, jöttek is érte, vitték az országházba. Mindjárt megtanult írni, olvasni. Ő lett a király.

Mikor átvette az ország kormányát, mivel szent volt, az Úristen neki szárnyat adott. Nem is volt olyan igazságos király sem azelőtt, sem azután, nem is lesz.

Mikor hat ökrön szántott az egyik, a másik meg két ökrön, odament, akinek hat ökre volt.

- Szántogat kend, öreg?

Megáll az öreg, két ökrét elvitte, odaadta annak, aki két ökrön szántogatott. Megy tovább, látja, hogy a parasztember hat lovon szánt, mindjárt mondja:

- Jó napot adjon Isten, öregapám!

Két lovat mindjárt kifogott, odaadta a szegénynek.

Mátyás király palotáján annyi ablak van, ahány nap van az esztendőben.

Szeged környéke (Csongrád megye)

Mátyás mint ostoros

Mátyás király még gyermek volt. Hazajött az iskolából, tarsoly a keziben. Szép tavaszi nap volt, kiment a mezőre. Hát, hogy megy, lássa, hogy az öreg szánt, de az ökrök nem vonták jól az ekét. Az ostorost a barázda végén a hideg ütötte, rázta. Azt mondja Mátyás:

- Adjon Isten jó napot, öreg bátyám!

- Adjon Isten, édes fiam!

- Hogy megy a dolga?

- Fogadj Isten, rosszul, mivel magam vagyok. Nem állanál-e be hozzám? Jól megfizetem.

- Miért ne, jó pénzért megteszem, ami kell.

Hát egész nap szántott Mátyás, mert nagyon sajnálta az ostorost, akit a hideg rázott. Mikor estére értek, hát akkor azt mondja:

- Mondja csak, maga kifizet engem?

- Ki.

- Akkor az én részemet adja oda az ostorosnak, mert én nem akarok pénzt. Tudja, ki vagyok én?

- Honnan tudnám?!

- Mátyás diák!

Hát akkor úgy begerjedt az öreg, hogy majdnem kétségbeesett. Vigasztalta Mátyás, hogy nem lesz neki azért semmi baja. Kiskorában ment ő az ezreddel, vitte magával Hunyadi János mindenfelé. Hozzá volt ő szokva. Ő ismerte az öreget, csak az öreg őt nem.

Hertelendyfalva (Bácska)

Mátyás királyválasztása

Magyar urak jó Budába egybegyűlnek nagy tanácsba,

Magyar urak, bánok;

Hányja-veti a tanácsuk, hogy ki legyen a királyuk.

Misics István uraságra esik ekkor választásuk,

Úri választásuk.

A dolognak hírét hallja, mindent megtud János vajda,

Nyomba készül gyors útjára, pattan nyergelt paripára

Híres János vajda;

Vágtat, méne jó urával egyenesen Budavárnak.

Elkísérte gyors útjába' édes fia, kis Mátyása,

Fia, kis Mátyása.

Paripája gyorsan ére a budai erősségbe;

Hol az urak lakomára egybegyűltek, ott leszálta,

Úri lakomára.

Adj Istennel jó hozzájuk jó vajdájuk, Magyar János

És az urak valahányan tisztelettel felállának,

Magyar urak, bánok,

Őt ültetik díszes székre, lakománál asztalfőre,

És amikor végén járnak úri ebéd lakomának,

Magyar urak, bánok,

Felkel és int, asztalt bontat jó vajdájuk, Magyar János.

Azután meg az uraknak emígy szólva szóla halkkal

János jó vajdájok:

„Ki az, akit énnélkülem királlyságra kijelöltek?”

Most az urak tisztelettel csendes hangon így feleltek,

Magyar urak, bánok:
 „Misics István urasága emelkednék királyságra!”
 És most ismét Magyar János csendes hangon szól hozzájuk,
 János jó vajdájok:
 Koronánkat ide kérem, hadd röptsük a felhőkbe,
 És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére,
 Jó magyar vezérek!
 Azt emeljük királyságra, az lesz urunk jó Budába!”
 És az urak hajlongással hallgatnak a jó tanácsra,
 Magyar urak, bánok:
 Felröpítve koronájuk magasra a levegőbe,
 A korona leszálltába’ íme Mátyás fejét érte,
 János fiát érte.
 Ilyet látva, csodálkoznak; nem tetszik ez bizony soknak,
 S egyik-másik bátorsággal szól ily szókkal a vajdának,
 Magyar urak szólnak:
 „Nem ruházzuk bíz’ reátok az országot, királyságot!”
 Ilyen szókra az uraknak így felel János vajda,
 Híres János vajda:
 „Nem azért jött kis Mátyásom, hogy ő légyen a királytok,
 Azért jöve kis Mátyásom, paripámra kell vigyázzon,
 Kis fiam, Mátyásom.”
 Nem sok idő telt azóta s Magyar János ismét szóla:
 „Koronánkat ide kérem, had röptsem a felhőkbe,
 Jó magyar vezérek,
 És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére!
 Azt emeljük királyságra, az lesz urunk jó Budába’!
 Magyar urak, bánok!”
 S a korona leszálltába’ szálla ismét kis Mátyásra.
 És az urak valahányan üdvözlík a királtságban,
 Mátyást királtságban;
 Ám egyikük megtagadja: atyja maga, János vajda.
 A koronát gyorsan véve Mátyás fürtös szép fejéről,
 Mátyás szép fejéről,
 Édes fiát szólítgatja, jobbik kezét megragadja
 S a budai palotából kivezeti, kizáratja,
 Mátyást kizáratja,
 És kezd szólni ily szavakkal Magyar János az uraknak:
 „Koronánkat harmadízbe’ röptsük fel a felhőkbe,
 Jó magyar vitézek!
 És figyeljük éberséggel, kinek száll le a fejére!
 Azt emeljük királyságra, az lesz urunk jó Budába’,
 Híres magyar bánok!”
 S koronájuk harmadízbe felröpítik a felhőkbe,
 Ott, hol áll a palotájuk, szállton száll a koronájuk,
 Uram, koronájuk!
 Szinte látszott, hogy kereste, hol is van a Mátyás feje,
 Mindhiába, nem találta a budai palotába’
 Uram, koronájuk!

Elröpüle, le se szálla a budai palotába',
Szállton szálla, míglen végre szállhat Mátyás szép fejére,
Korona fejére!
Most az urak valahányan üdvözlik a királyságban,
Most már meg nem tagadhata jó atyja se', János vajda,
Mátyást édesatyja.
Nyomba' meg is koronázta a tanács ott Budavárba'.

Szerb bugarstica

Királyválasztás

Mátyás király szegény ember fia vót. Egy gazdaembernél szógált.

Úgy vót valamikor régen, hogy mikor királyt választottak, a koronát repítették. Felrepült, mer olyan varázslata vót. És akinek rászállt a fejére, azt tették meg királynak.

Hát, hiába repítették. Sok urak, grófok, bárók vótak ott, de nem szállt a fejére egynek se.

Hát, Mátyás szógált, szántogatott a gazdájával. Azt mondja a gazda neki:

- Királyt választanak, mink meg itt vagyunk! Hanem a királyi korona nem szállt le senkire.

Azt mondja Mátyás:

- Nem is lesz abbul semmi, ha én ott nem leszek, mer a király csak én lehetek.

A gazda erősen ránézett.

- Mit beszélsz, te haszontalan?

- Majd meglássa, hogy király leszek!

- No, akkor elhiszem, ha a száraz isztikém leszúrom a földbe, és mire visszagyűjjünk a fordulóból, hát kisarjadzik.

Mikor visszajöttek, mit lát a gazda, hogy kisarjadzott az isztike. Mán levél is van rajta! Akkor a gazda letérgyelt a szógája előtt.

- Elhiszem, hogy te leszel a felséges király. Ilyen nagy csudát még nem látott senki!

Akkor elindultak Budára, ahun a koronát repítgették. Mikor Mátyás király odaért, fellökték a koronát, és egyenest Mátyás fejére szállt.

Na, az urak felzúdultak, hogy nem hagyhatjuk azt. Hát szegénybül legyen király?! Így tanakodtak. Akkor Mátyás királyt bezárták egy disznóólba. Felrepítették a koronát, de csak a disznólakásra szállt, Mátyás fejére. Háromszor is felrepítették, mer nem akartak beletörödni a döntésbe. Mégis odarepült, le a disznólakásra.

Nem tudtak az urak mit tenni, Mátyás lett a király.

Bodrogszentes (Zemplén megye)

Az ifjú Mátyás király

Olyan álmot látott ifjú Mátyás király:
Üvegablak alatt nagy hosszú almafa.

Tizenkét szép ága, háromszáz levele,
Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Csak odatalála igen öreg apa.

- Nézd csak, apa, nézd csak, milyen álmot láttam:

Üvegablak alatt nagy hosszú almafa,
Tizenkét szép ága, háromszáz levele,

Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Meg nem mondod nekem, hogy az mire megyen,

Meg nem mondod nekem, hogy az mire megyen,

Mindjárt fejed veszem, mindjárt fejed veszem!

Ő is hazamene, mindjárt sírni foga,

Azt is csak meglátá szép növendék lánya.

Azt is csak meglátá szép növendék lánya.

- Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?

- Hogyne sírjak, hogyne, hogyne keseregjek.

Né, mit mondott nekem ifjú Mátyás király:

Olyan álmot látott: üvegablak alatt

Nagy hosszú almafa, tizenkét szép ága,

Tizenkét szép ága, háromszáz levele,

Háromszáz levele, hatvanhat virága.

Meg nem mondom neki, hogy az mire megyen,

Mindjárt fejem veszi, mindjárt fejem veszi!

- Ne sírj, apa, ne sírj, ismét ne keseregi,

Menj el, mondd meg neki, menj el, mondd meg neki:

Nagy hosszú almafa: nagy hosszú esztendő.

Tizenkét szép ága: tizenkét szép hónap.

Háromszáz levele: háromszáz művesnap.

Hatvanhat virága: hatvanhat vasárnap.

Ő is csak elmene, ő is csak megmondá:

- Nagy hosszú almafa: nagy hosszú esztendő.

Tizenkét szép ága: tizenkét szép hónap.

Háromszáz levele: háromszáz művesnap.

Hatvanhat virága: hatvanhat vasárnap.

Hatvanhat virága: hatvanhat vasárnap. -

Ő is csak elmene, ő is csak felveve,

Ő is csak felveve s egy-két kenderfejet.

- Ne apa, ne apa, vidd haza lányodnak,
Szőjön ebből nekem egy sátorborítót.

Egy sátorborítót s egy kendőző kendőt.
Egy kendőző kendőt, ebédelő ruhát. -

Ő is hazamene, mindjárt sírni foga,
Azt is csak meglátá szép növendék lánya.

- Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?
- Hogyne sírjak, hogyne, hogyne keseregjek.

Né, mit adott neked ifjú Mátyás király:
Szőj te neki ebből egy sátorborítót.

Egy sátorborítót s egy kendőző kendőt,
S egy kendőző kendőt, ebédelő ruhát!

Ő is csak elmene, ő is csak felveve.
Ő is csak felveve szinte két forgácsot.

- Ne apa, ne apa, vidd el ezt te neki,
Csánjon ebből nekem esztovátát s vetőt.

Csánjon ebből nekem esztovátát s vetőt,
Egyszóval mondani, mi a szövőhöz kell! -

Ő is csak elvivé, s ő is odaadá:
- Ne neked, ne neked, csánj te neki ebből,
Csánj te neki ebből esztovátát s vetőt,
S egyszóval mondani, mi a szövőhöz kell!

- Nem kell, apa, nem kell a sátorborító.
A sátorborító s a kendőző kendő,

S a kendőző kendő, ebédelő ruha,
S a kendőző kendő, ebédelő ruha.

Ha' kell nekem, ha' kell szép növendék lányod.
Ha' kell nekem, ha' kell szép növendék lányod! -

Mindjárt hazamene s mindjárt sírni kezde,
S azt is csak meglátá szép növendék lánya.

- Mit sírsz, apa, mit sírsz, ismét mit keseregsz?
- Hogyne sírjak, hogyne, hogyne keseregjek.

Né, mit mondott neked ifjú Mátyás király:
Nem kell neki, nem kell a sátorborító,

A sátorborító s a kendőző kendő,
S a kendőző kendő, ebédelő ruha.

Ha' kellesz te neki, ha' kellesz te neki!
- Ne sírj, apa, ne sírj, ismét ne keseregj!

Ad az Isten nekem első kakasszókor,
Első kakasszókor könnyű betegséget.

Másod-kakasszókor nehéz betegséget,
Harmad-kakasszókor világból kimúlást.
Negyed-kakasszókor koporsóba-zárást,
Ötöd-kakasszókor jó vendégmulatást!

Klészse (Moldva)

A táltosgalamb

Hát réges-régen vót egy szegény ember, annak vót egy fia. De szegénymemberek vótak nagyon, nem bírtak boldogulni, mentek ide munkát keresni, mentek oda. Hát eccer a kisebbik fiú, mert három fia vót az embernek, elindult világgá, hogy szerencsét próbáljon. A küsebbik fiát Mátyásnak hívták.

Ment egyik városból ment a másikba, hol kapott munkát, hol nem kapott munkát. Hát eccer látja a városba, hogy nagy gyülekezés van, nagyon sokan vannak ott. Kérdi a többieket:

- Mi van itt, mért gyűlnek ennyien?

- Hát - azt mondja - itt királyválasztás van.

Na, hol válasszák a királyt, ő es szerette volna meglátni. Hát akkor ulyan vót a szokás, hogy vót egy táltosgalamb, azt elengedték, s amelyiknek a vállára felszállt az a galamb, hát az lett a király. Hát ő es felhágott egy kerítésre, egy oszlopra, hogy nézze, hogy engedik azt a galambot el. Hát mint a galambot elengedték, fordult a galamb ide, fordul tova, repkedik ide, valamit mintha keresett vóna. Hát odamegy ingyenesen, ahol a Mátyás gyerek vót, legénke vót, és felszáll a vállára.

Hú, de az urak megharagudtak.

- Nem lehet azt a rongyos gyereket, nem lesz az király, eltévedt a madár!

Lezavarták onnat a Mátyás legént, menjen félrébb, ne tátsa ott a száját.

Hát leszállott a kerítésről, elment egy másik fa alá, onnét nézte. Még elengedték a galambot másoccor es, hát még megkereste Mátyást és még a vállára ült. Akkor az emberek zúgolódni fogtak az urak ellen:

- Nem szabad többet elzavarni a gyereket, mert a galamb táltosgalamb, ez kell a király legyen. Mátyást bevítették, felkoronázták, és ő lett a király. S igazságos is vót, mindenütt igazságot csinált.

Klészse (Moldva)

A letördelt nyílveszők

Mátyás királyt egyik legnagyobb uralkodónknak ismerjük, de tudni kell, hogy az ő uralkodása sem ment simán, többször felkelést szerveztek az urak ellene.

Az egyik felkelést az erdélyi urak szervezték. Mátyás gyorsan leverte, és mivel megtudta, hogy a felkelés szításában a moldvai vajda, Nagy István is benne vót, Erdélybű rögvest Moldvába indult, hogy megbüntesse a vajdát. El is jutott egészen Moldvabányáig, ahol a vajda

színel tárgyalásba bocsájtkozott vele, de valójában meglepetésszerű támadást készített Mátyás ellen, és egy éjszaka váratlanul meglepte Mátyás seregét. A király szerencséjére közvetlen a támadás előtt hírt kapott a vajda szándékáról, és így fölkészülve várták a támadást. Komoly harcot köllött vívni, de végül is Mátyás hadai győztek. Az éjszakai küzdelemben, amibe a moldovánok fölgyújtották a várost, Mátyás is végig harcolt, és több nyílvezzőtől megsebesült. A csata közben nem vót idő operációra, egyszerűen letördelték a nyílvezzők végeit, hogy majd a hegyeit a csata után kiszedik. Olyan súlyos sebeket kapott Mátyás, hogy hordszéken hozták ki Moldvából, de azért meggyógyult.

A moldvai vajda meg eljött és leborult a lába elé, és hódolatát fejezte ki ismét, amit úgy kell érteni, hogy a moldvai és a havasalföldi vajdák Magyarország hódolói vótak, a magyar királyt mindig elismerték ők is királyuknak.

Mohács (Baranya megye)

Drakula és Mátyás

Akkor történt, hogy a havasalföldi vajda, Drakula sietett Mátyás elé, mert vetélytársa, Raduly letaszította a vajdaságru, és átvette a hatalmat. Mátyás Drakulát vissza akarta helyezni a vajdaságba, de jelentették neki, hogy nagyon kegyetlen ember, azért is kapta a Tepes, a karóbahúzó nevet, és akkor Mátyás magával hozta Budára, évekig ott tartotta fogságba, és meghagyta Radulyt, az ellenpárt vezérét a havasalföldi vajdaságba.

Mohács (Baranya megye)

Kevély királykisasszony

Mátyás király nagyon szép király volt. Volt egy báró, akinek volt egy nagyon szép lánya. A báró kihirdette, kihírlapoltatta lányát, és azt is hozzátette, hogy annak adja a lányát, aki meg tudja mondani, hogy milyen tulka van a bárónak. Mátyás király is meghallotta ezt, de ő se tudta, hogy milyen tulka van a bárónak. Elment megnézni a lányt, mert ahogy az újságba látta a képét, hát nagyon megtetszett neki. El is ment. A lány is beleszeretett Mátyás királyba, mert szép volt.

Hiába volt Mátyás szép ruhába, azt mondta a báró, hogy ha meg tudja mondani, hogy milyen tulka van, csak akkor adja hozzá a lányát. Akkor a báró kocsisát környékezte meg a király. Mátyás ígért a kocsisnak sok pénzt, ha elárulja a titkot. De a kocsis nem akarta elfogadni.

- Nekem akkor bajom lesz, ha a gazdám elárulom - mondta a kocsis.

De csak elárulta, hogy Tetütulok. Akkor Mátyás megajándékozta a kocsist.

A kastélytól nem messze ekhós cigányok laktak. Mátyás odament, vett egy nagyon rossz cigányruhát meg egy rossz lovat szekérrel együtt. A lú olyan rossz volt, hogy alig bírt menni. Azon ment Mátyás a báróhoz. Mikor a báró meglátja a fogatot meg a rajta ülőt, hát, ezt mondja:

- Mért nem visztek annak a kódusnak valamit enni?!

A cselédek szót is fogadtak. De már a kocsis tudta, hogy nem kórus az, de nem szólt. Akkor beüzent a király a bárónak, hogy egypár szava volna nála. Akkor üzent, hogy menjen be. Mikor bement Mátyás, hát, kérdi a báró:

- Mit akarsz, te?

Akkor mondja Mátyás, hogy ő a lányáért jött.

- Majd ha megmondod, hogy milyen tulkom van - felelte a báró.

- Tetűtulok - felelte Mátyás.

- Elzu! Öltözni! Menni kell neked is!

Ekkor a lány nagyon sírt, hogy ő nem megy el azzal a csúf legénnyel. De csak el kellett menni, mert megmondta, hogy milyen tulka van a bárónak. Egy kevés útravalót csomagoltak a lánynak. Mennek, de a rossz lú majd felbukott, mindig az orrára akart esni. Majd a lánynak feltűnt, hogy Mátyás olyan sok mindent hozott enni. Megyen a rossz lú. Elérnek egy nagy falka jószágot. Akkor azt mondja Elzuka:

- Vajon kié lehet ez a sok szép jószág?

Akkor mondja Mátyás király:

- Nem tudom.

Akkor a lány sírt, hogy őt miért adták egy cigányhoz. Mátyás meg csak vigasztalta, hogy ne sírjon. Akkor, ahogy mennek, hát mondja Mátyás a lánynak:

- Majd te erről dugod ki a fejed a sátor alul, én meg amarról. Egyik helyen adnak két tojást meg egy kis avast.

Úgy is vót. Akkor mentek tovább. Megint találtak egy nagy disznónyáját, de annak nem lehetett látni szélit-hosszát. Akkor mondja megint Elzuka:

- Vajon kié lehet ez a sok szép nyáj? Jaj, jaj, az mind a királyé! Miért is mentem egy cigányhoz, mikor Mátyás király kért feleségül!? Most meg egy koldussal kell megélnem.

Mentek tovább, de a lány tovább sírt. Akkor megint találnak egy nagy falka juhot. A lány megint kérdi:

- Vajon kié lehet ez a nagy nyáj?

Erre felelte Mátyás:

- A Mátyás királyé.

- Jaj, jaj, ez a sok juh most mind az enyém volna, ha Mátyáshoz adtak volna feleségül!

Na oszt mentek tovább. A rossz lú csak úgy vergelt, ki akart dögleni. Akkor találtak egy nagy ménest. Sok vót. Szébbnél szebb. Nem lehetett látni a szélit-hosszát, olyan sok vót. Akkor a lány megkérdezte, hogy vajon kié lehet az a sok ménes. Akkor mondta Mátyás, hogy Mátyás királyé. Akkor a lány jajgatni kezdett megint:

- Jaj, jaj, miért nem adtak engem Mátyáshoz, akkor ez is az enyém lenne!

Akkor mentek tovább. Mátyás rángatta a lú száját, mert az nem akart továbbmenni. Elértek egy szép kastélyhoz. Azt kérdi a lány:

- Vajon kié lehet ez a szép kastély?

- Mátyás királyé - felelte Mátyás.

- Jaj, jaj, nem lett az enyém, csak egy ilyen cigányhoz adtak - jajgatott a lány.

Akkor elértek egy kunyhóhoz. Egy asszony már várta őket, aki nagyon kedvesen fogadta a lányt. Be volt előre tanítva, ahogy Mátyás király kitervelte. Mátyás bemutatta az asszonyt mint nagymamát. A lány csak nézett széjjel, és nagyon megijedt, még edényt se látott a kunyhóba. Kérdezte is Mátyást, hogy miből fognak enni és megélni. Akkor azt mondta Mátyás:

- Csinálunk tökből tányért és kanalat, és meg fogunk élni. Én majd járok a kastélyba, te meg edényt fogsz árulni.

Akkor elmentek Elzukával egy szövetkezetbe, és megvettek egy csomó edényt. A koldus csinált egy kis sátori, és odatették az edényt, hogy Elzuka árulja, hogy nyerjenek egy kis pénzt. Úgy is vót. Akkor Mátyás felvette a királyi ruháját, és a legszebb lóra ült, és elment a piacra. Elzuka nem ismerte meg, hogy kicsoda, hogy az ő férje. Ekkor Mátyás ment, és az edény közé hajtott a lóval, és összetörette. Akkor a lány sírt, hogy ő most mit fog otthon mondani. Mondta, hogy rendőrkézre adja ezért. Akkor Mátyás mondta, hogy ne adja rendőrkézre, és adott neki az edényért háromszáz forintot. Akkor azt mondja:

- Na, fiatalasszony, megelégedsz vele?

Visszament Mátyás király a kastélyba, és ismét koldusruhába öltözött. Akkor visszament Elzukához, hogy segítsen neki pakolni. A lány panaszkodott, hogy mit csinált az edényeivel egy úr. Akkor kérdezte Mátyás:

- Mennyit adott a kárért?

- Háromszáz forintot.

- Ó, Elzukám, akkor hónap is kipakolunk, hogy hagy törje össze.

Akkor este, hogy lefeküdtek, mondja Mátyás:

- Egy hét letelt. Hónap is kivisszük az edényeket.

Majd egyszer azt mondja Mátyás:

- No, Elzukám, a kastélyba nagy néveste lesz. Én felöltözöm bőrruhába. Te is kötöl egy bőrkötőt. Tökből két edényt csinálok. Majd az ajtóba vársz, és az egyikbe csigalevest, a másikba pedig töltött káposztát hozok. A vászonkötőbe kalácsot, a bőrkötőbe meg mást teszel. Én elmegyek fát vágni, és ott találkozunk.

Úgy is vót. Hazahozott sok jót a lány. Akkor másik szombaton megint mondja Mátyás:

- Most is ötözz fel, és hozd a két edényt!

Úgy is lett. A lányt megpakolták, de akkor Mátyás elhívta a lányt táncolni. Kiömlött a leves, a káposzta és a kalács. A lány nagyon jajgatott, nagyon szégyellte magát. De akkor mondta a király:

- Elzukám, hát én voltam az a koldus. Nem kell már több levest vinni!

Akkor megfürdették a lányt, és bársonyba öltöztették. Mátyásé lett a lány.

Így aztán éltek boldogan, és tán most is élnek, ha meg nem haltak.

Kék (Szabolcs-Szatmár megye)

Mátyás és Pogandzivcsi

Mikor Pogandzivcsi lakott a kamjanicai várban, akkor nagyon rossz dolguk volt a világon az embereknek.

Mikor a várat építették, minden gazdasszonynak édes tejet s tyúktojást kellett odavinnie, s abból csinálták a vakolatot, s a házat azzal falazták mészhomok és víz helyett. Vorocsovból is hordtak. Mikor a magyarok Ázsiából odamentek, már üresen találták a várat, s kijavították.

Ezt a Pogandzivcsit senki sem tudta kiűzni, csak Mátyás király. Akkor még senki sem tudta, hogy valamikor király lesz. Orechovicán szolgált egy Galajda nevű kisorosz gazdánál. Együtt mentek szántani a mezőre. Amint szántanak - éppen akkor volt a királyválasztás. Sokan számítottak arra, hogy királlyá lesznek. A fiú azt mondta a gazdájának:

- Gazduram, gyerünk a koronázásra!

A gazda a földbe szúrta az ösztökét, s így szólt:

- No, ha ez az ösztöke kihajt addig, amíg egyet kerülünk, akkor fogom tudni, hogy kettőnk közül is lehet az egyik király.

Mire egyet kerültek, az ösztöke kihajtott, s csemete lett belőle. Felszedelőzködtek, s elmentek a koronázásra, ahol már folyt a választás. Elröpítették a koronát, s az repült, hogy akinek a fejére száll, az legyen a király. Hát, csak rászáll a korona arra a fiúra; a többi urak persze haragszanak. Háromszor volt ez a koronázás, s mindig csak reá szállt, de mégsem akarták megkoronázni, mert alacsony, szegény fickó volt, s hozzá még kisorosz. Erre aztán egy kovácshoz állt be szolgálatba. A kovács valahogy úgy fogta őt, hogy meglátta a vállát, s azon egy aranykereszt volt. Akkor a kovács így szólt:

- Én leszek a te szolgád, s nem te az enyém!

S attól az időtől fogva fegyvereket kovácsoltak - mert a kovács okos volt ám -, bajonetteket, kardokat s más egyebet csináltak, ami kell a háborúhoz.

Ekkor megint koronázás volt a városban. A korona akkor is reá szállott. Akkorra már úgy megnőtt, hogy úgy eszére, mint erejére nézve ugyancsak férfi lett. Pogandzivcsi még mindig a várban lakott, és senki sem tudta kiűzni. A várkapunál ágyúk voltak a falba illesztve - még most is ott vannak a rések -, a másik oldalról meg nem lehetett hozzáférni, mert egy magas hegyen álló sziklán volt építve, s aki onnan közeledett, megölte, és senkit a világon föl nem engedett. Mátyás már király lett, elnyerte a koronát, s háborúba kezdett Pogandzivcsivel.

Éjjel lovakat, ökröket, sertéseket, juhokat, kutyákat, libákat, tyúkokat, kacsákat szedett össze, s minden teremtményre csengőt kötött, s a hátukon gyertyát gyújtott. Az embereknek meghagyta, hogy töltsék meg a fegyvereket, s hogy éjfélkor úgy menjenek a hegy alá. Mindenféle hang keletkezett, mert minden állatnak más volt a hangja. Az emberek lövöldöztek, s úgy közeledtek. Ő megijedt, s azt hitte, hogy sok nép van ott. Aranybölcsője volt, s azt a kútba dobta. A kút felülről mérve éppen háromszáz öl volt; s minden kincsét abba hanyta.

Pogandzivcsi aztán egy táltosra ült, s menekülni próbált, de Mátyás király egy másik táltoson utána futott. Azok a lovak testvérek voltak, s így az első mindig megvárta az utána szaladót. S Mátyás egy erdőbe kergette a másikat, ahol igen nagy makkhullás volt, s Pogandzivcsi lova elcsúszott a makkon.

Pogandzivcsi megátkozta az erdőt, hogy ne teremjen több makkot. Amikor Mátyás utolérte, könnyörögni kezdett:

- Neked nincs feleséged, nekem nincs uram, uralkodjunk együtt!

De Mátyás nem hajlott rá, hanem kihúzta a kardját, s levágta a fejét.

Ha ezt nem tette volna, ő öli meg Mátyást.

Feje hárommérföldnyire elugrált. Így lett nyugalalmuk az embereknek.

De ő Törökországból való volt, s ott megtudták, hogy meghalt. Mátyás király Törökországba ment valamit kikémlelni. Bement a török szultánhoz.

Így szólt hozzá a szultán:

- Honnan való vagy?

- Magyarországból.

- Hallottál valamit Mátyás királyról?

- Hallottam.

- Hát milyen az a Mátyás király?

- Akkurát olyan, mint én.

Mátyás király hegedülni is tudott, és hegedűvel ment a szultánhoz, és így folytatta:

- Hegedülni is úgy tud, mint én!

- Hej, csak kézre keríthetném! - felelte a szultán.

Felírta hát az ajtóra, hogy ő volt az. Mátyás eltávozott. Seregének azt mondta, hogy a határon várjon rá, míg ő a török szultánnál jár. De bizony őt, alighogy az ajtón kilépett, rögtön elfogták. Így szólt hozzá a szultán:

- Te ölted meg Pogandzivcsit, az én rokonomat?

- Igen.

- Én is lefejeztetlek vagy fölakasztatlak, ahogy akarod.

- Hát már csak akasztass föl!

- És hol akasztassalak föl?

- A határon.

- Jó, majd arccal a te Magyarországod felé fordíttatlak az akasztófán, hogy lássad, honnan jöttél.

A török szultán befogatott, s Mátyás királyt a szekérre tették, maga a szultán is feleségestől ült föl a kocsira, hogy halálát lássák. Mátyás király útközben egyre nevetett. A szultán megszólította:

- Mit nevetsz?

- Azon nevetek, hogy a lovak csak az első kerekeket húzzák, s hogy az utolsók meg utánok szaladnak.

A határra értek, beásták az akasztófát, s föl akarták akasztani Mátyást. Mátyás ekkor így szólt a török szultánhoz:

- Szabad-e utolsó órámban valamit kérnem?

- Szabad - felelte a szultán.

Erre Mátyás király háromszor sípjába fűjt, ami katonái előtt azt jelentette:

- Gyorsan, gyorsan, barátaim, mert a halál mögöttem van!

Katonái megértették, mert közel voltak, s mihamar ott termettek, körülfogták a szultánt, s arra az akasztófára kötötték fel, amelyet Mátyásnak készített.

- Te akartál engem Magyarország felé fordítani - szólalt meg Mátyás -, most én fordítalak téged Törökország felé. A szekéren is azért nevettem, hogy én kénytelen voltam menni, de hogy te minek jöttél utánam? Most pedig nézz Törökország felé!

Azután Mátyás király seregével visszatért Magyarországra, s addig uralkodott, amíg meg nem halt. Feldúlta a huszti várat, feldúlta a királyhelmeci várat, feldúlta a szerednyei várat, feldúlta a kamjanicai várat, s azok most romokban hevernek. Aki nem hiszi, a maga szemével is meggyőződhetik róla, hogy úgy van. Különben ő megtartotta görög hitét, megtartotta a jámbor néppel együtt, s megvédte Magyarországot.

Kapuszög (Ung megye)

Budai királyválasztás

Írást írnak az urak Budában
És elküldik János jó vajdának:
„Íme halljad, híres János vajda!
Urak hívnak téged fel Budába,
Siess hát fel ide a tanácsba!
Egybegyültek, Budán tanakodnak,
Királyságra kit is válasszanak;
Tanakodnak, de hát mindhiába,
Nincs egyesség királyválasztásba’;
Jer hát te is, de csak egymagadba’,
Mert tanácsba gyereket nem hoznak!”

Elolvassa írásuk a vajda
Hogy írásuk gyorsan végigmérte,
Hamar pattant jó lova nyergébe
S vette útját egyenest Budának;
De utánafut kicsiny Mátyása:
„Várj, hadd menjek én is jó apával!”
És mit tegyen kérő gyermekével?
Hát megállva, Matyikát bevárja
S veszi szépen nyerge elejére.

Mikor így jó híres Budavárba,
Ott az urak így támadnak rája:
„János vajda, a teremburádat!
Nem megírtuk, jőjj fel egymagadba,
Mert tanácsba gyereket nem hoznak?”
Tanakodnak, ilyen végzést hoznak:
A koronát levegőbe dobják
A leszálltába’ akire leszállna,
Választani azt fogják királynak.

A koronát a felhőbe dobják
S lesik, várva, hogy kire is száll a';
S ím' estébe' János fiát érte,
Szálla éppen Matyika fejére.
Szitkozódnak az urak Budában,
Gyúl a harag János jó vajdában
S az ütlegből kijut Matyikának:
Ott is, hol csak gyenge ütés érte,
Gyenge testét elfutja a vére
S atyja zárja ház emeletére.

A koronát most ismét földobják,
Szállton szállva a levegőégbe'
Esik végre a ház tetejére;
Tetőn által János kis fiára,
A vajdának kicsi Mátyására.

És az urak így szólnak Budában:
„A szerencse kedvez a vajdának,
János vajda kis Mátyás fiának:
Ő országunk koronás királya!”

Szerb bugarstica

Mátyás török fogságban (részlet)

Mátyás király, Mátyás király!
Be gyönyörűen ragyog a
földön a magyar korona!

Háromszor szállott hadba már.
Negyedszer szerencsétlenül -
a török fogságába kerül.
Éjjel-nappal börtönben ül
egy kerek évig egyedül.

Nem látta a csillagokat,
a napot, holdat ezalatt;
nem látott semmi más csodát,
csak világszép Marjeticát;
a török szultán kisebbik
lányát, a szép Marjeticát.

Marjetica gyakran bejött
hozzá múlatni az időt
s ha feje nagyon búra állt,
így unszolgatta a királyt:
„Mátyás király! Megmentelek,
ha nőül veszel engemet.”

- Marjetica! Az nem lehet,
bár hogy csigázzam eszemet!
Odahaza már van nekem
s vár rám törvényes hitvesem.
Háromszor szebb ő, mint te vagy,
háromszor is fiatalabb.
... De van még otthon egy öcsém,
ő is Mátyás, akárcsak én.
Ő is király, mint jómagam,
fején mintúgy korona van.
Ezt a Mátyást neked adom,
ha hozzá mégy, szép hajadon.
„Mátyás király! Hitem reá!”
- Hitem reá; Marjetica,
kisebb török szultánleány! -

„Várjuk meg, Mátyás, névnapom!
Nagy lagzit csapok e napon.
S vendégeimet s apámat is
az asztal alá itatom.
Aztán zsebéből kicsenem
három kulcsait ügyesen;
egyik az istállóra nyit,
másik a császári kincstárra,
börtönödre a harmadik.
Kincseskamránkból aranyat,
ezüstöt, drágaságokat
hozunk válladon s vállamon,
amennyit kettőnk súlya nyom.
Majd istállónkból elkötök
három lovat a horkoló,
a részeg szolgahad mögött.”

Marjeta napja reggelét
nehezebben nem várta még.
Fényes lakomát rendezett.
Mindenkit lerészegített.
Apja sem állotta soká,
s lefordult az asztal alá.
Aztán elcsente kulcsait,
elkötötte a lovait;
az egyikre egy zsák ezüst
s egy zsák aranyholmi került;
kettőre maguk ültének,
s száguldva tovatűntenek.
Hahó! Ki tanyászik amott?

Egy öreg kovács patkol ott.
„Csak gyorsan, gyorsan, vén kovács!
Jó pénzt kereshetsz, jó barát!
Jó pénzt, kerek száz koronát,

ha három lovunkat legott
a visszájára patkolod!”
És Mátyás és Marjetica
már újfent a nyeregben ül,
s a Duna felé menekül.
„Marjetica, Marjetica!
Mi lesz, hogyha a nagy vízen
senki minket át nem viszen?”

Hogy elérték Duna vizét,
kapja Marjeta gyűrűjét,
a vízbe veti a karikát,
hogy baj nélkül jussanak át.
Az üldöző török sereg
gyökeret ver a part felett;
„Marjetica, Marjetica!
Szultánunk lánya, hajts vissza!”
S még kérdik: „Hogy úsztátok át
épkézláb az öreg Dunát?”
Marjeta mondja: „Kössetek
a nyakatokba köveket!
Így sikerül majd, törökök,
a vízen által jönnötök!”

...Szót fogad a bolond pogány,
s a vízbe fullad valahány.

Szlovén ballada

Mátyás király és Alencsica (részlet)

Mátyás király megesküdött,
Alenkával frigyet kötött.
Szépséges ifjú hajadon
az új magyar királyasszony.
Elég keveset élt vele,
csak három kurta éjjele.
Negyednap hírt hoz egy madár:
„Talpra hamar! Fegyverbe szállj!
Lent a dunai végeken
a török ordas megjelent!”
„Tüstént indulnom kell, szívem!
Lent a dunai végeken
a török ordas megjelent.
... Ha bánkódnál, búsonganál,
álmatlanul virrasztanál:
számlálgasd aranyaimat,
örizzed kővárait!

Ne járj a kertben... Kard zörög
a bokrok közt, s megejtenek
a csalafinta törökök!”

Nyeregbe zökken s gyors lován
kinyargal vára kapuján;
le a dunai végekre,
a magyar örvidékekre.
„Mások földjét barangolod,
a magadét hanyagolod!
Magad portáján nézz körül;
királynéd fogságba került!
Portyán török haramiák
elrabolták Alencsicát.”

Mátyás ingerülten felel:
„Tudod, kivel incselkedel?
Ne kísérts! Ne kötődj velem,
mert előkapom fegyverem!”
Háznépe mind eléje gyűl;
a komorna legeslegelül.
Mind sír, kesereg, bánkódik,
jajveszekül, sopánkodik.
Csak a király nem kesereg:
„Ne féljete, jó emberek!
Harmadnapra visszahozom
váramba királyné-asszonyom.”
Lábujjhegyig levetkőzik,
török gúnyába öltözik.
Övéről görbe kard ragyog,
kardján piros bojt, szalagok.
Mint szélvész, villám, mint vihar
jár föl-alá gondjaival.
Legtüzesebb fehér lovát
kiszemeli, vezetteti,
s menten meg is nyergelteti.
Csattog a patkó. Száll, röpül
a szikra, por körös-körül.

A sárga asztalnál megáll,
s így szólal meg Mátyás király:
„Mondjadsza, érdemes basa,
egy forduló hány pénzbe áll?!”
„Ez arany Mátyás verete!
Ismeri nagyja-gyereke!”
Mátyás merészen így felelt:
„Színigazat mondok neked;
minap megöltem a királyt,
s elszedtem minden aranyát...
... Hé, hegedősök, kobzosok!
Egy ropogósat húzzatok!”

S a lányokból Alencsicát
választja párjául magát.
Egybekarolnak nyájasan,
s míg körbe lejtnek párosan,
megkérdezi: „Ismersz-e hát?”
„Dicső hitvesem! Vártalak!
Reméltelek, kívántalak!
Látod, köröttem hány bolond
berzenkedik, becéz, tolong!
Értem csorgatják nyálukat.
Most töröljék szakállukat!”
S a basához fordul újfennem:
„Szabad-e tőle búcsút vennem?”
- Szabad, szabad! Hisz látjuk azt;
jámbor hodzsa vagy, nem paraszt! -
Megkapja fehér karjait,
merészen egyet kanyarít
vele; lovára ülteti.
Aztán mint a sebes madár,
a Száva felé szökteti.
Kardpengéjén kígyó sziszeg,
hegyéből tűzláng sistereg.
Jaj annak, aki közelébe
kerül az üldözés hevébe!
Egymásra néz a sok török,
s... nyomukba mint az ördögök.

Mátyás mögött, Mátyás körül
török holttestek halma gyűl...
Tovavágtatnak, s mihamar
felcsillanik a Szávapart.
Beleveti habjaiba
magát a nemes paripa.
Meg-megrázkodik, megnyerít,
ismeri drága terheit;
Mátyást, a dicső nagy királyt,
s királynéját; Alencsicát,
kiszabadított asszonyát...

Szlovén ballada

Bánta puszta

Mátyás király inkább a vadászatot, felesége a halászatot kedvelte, neki készítette a ma Kike-ritónak nevezett gyönyörű halastavat. Egyszer fogadtak. Beatrix azt állította, hogy ő előbb fog halat, mint a király vadat. Megállapodtak abban, hogy a sikert mozsárágyúval tudatják egymással. Reggel indult a verseny, a királyné csakhamar gyönyörű fogast fogott, hogy meglepje férjét, futárral küldte fel Pusztapalotára a halat, és nem tudatta a megállapított mozsárágyú-

jelzéssel fogását. A futár már régen úton volt, mikor megszólalt Mátyás mozsara. Beatrix megbánta a könnyelműségét, mellyel fogadását elvesztette. Azóta Bánta a Bánta.

Várpalota (Veszprém megye)

Mátyás király dologra taníttatja a húgát

Volt a világon egy szegény béreslegény. Hat ökrön szántott, de az első két ökröt nem bírta szólítani, nem mentek, nem bírt szántani. Még akkor divatban volt a hosszú végű fatézsla. Másnap ráakasztotta a tézslára a porció szénát, a két első ökör ment a széna után, a többi a két első után. Arra ment egyszer Mátyás király:

- Adjon Isten jó napot! Szántogatsz? Miért tetted oda azt a porció szénát?

- Tegnap sehogy sem bírtam boldogulni, de így haladok szépen.

- Ha te ezt a két ökröt meg tudod tanítani, hogy dolgozzon, van nekem egy húgom, tanítsd meg dolgozni! Neked adom, a te feleséged lesz.

- Megtanítom én azt is!

Mátyás király elvitte a húgát a kis béreslegényhez. A leány, amint odament, mindjárt felült a padkára, egész nap ott ült. Azt mondja a kisbéres:

- Édesanyám! Készítsen már frustokot, mert már éhes vagyok!

Az anyja készített frustokot, terített is, de csak kettőre. A lány csak ült a padkán.

Mikor kész volt a frustok, odaül a kis béres az asztalhoz. Látja, hogy csak kettőre van terítve, azt kérdezi az anyjától:

- Édesanyám! Hányan dolgoztunk?

- Ketten, fiam, ketten.

- No, édesanyám, csak ketten eszünk!

Este hazamegy a legény. Tisztogat odakinn az édesanyja, azt mondja neki:

- Édesanyám, készítsen vacsorát, mert már éhes vagyok!

Megint csak kettőre terített. Odaül a kisbéres az asztalhoz, látja, hogy csak kettőre van terítve. Azt kérdezi az édesanyjától:

- Édesanyám, hányan dolgoztunk máma?

- Ketten, fiam, ketten.

- No, édesanyám, csak ketten eszünk.

A lány csak ül a padkán, csak nézi, hogy esznek. Másnap reggel fölkelnek. Kimegy a gazdasszony a konyhába, a lány már ott söpri a konyhát, azt mondja:

- Öreganyám, dolog-e, ha kisöpröm a konyhát?

- Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!

Kisöpörte a konyhát, házat, odamegy a kemence szájához, szedi ki a hamut:

- Öreganyám, dolog-e, ha kiszedem a pernyét?

- Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!

Szénéz a konyhában, látja, hogy nincs víz, fogja a kantát:

- Öreganyám, dolog-e, ha hozok egy kanta vizet?

- Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!

Hozott egy kanta vizet. Fogja a szemetet, kérdezi:

- Öreganyám, dolog-e, ha kiviszem a szemetet?

- Dolog, lányom, dolog, nagy dolog!

Akkorra már a legény édesanyja megterített. Háromra terített, de már akkor odament a lány is. Azt mondja a kis legény anyja:

- No, fiam, gyere be enni!

Azt mondja a kis legény:

- Édesanyám, máma hányan dolgoztunk?

- Hej, fiam, hárman dolgoztunk, hárman!

- No hát, hárman eszünk!

Mikor jóllaktak, a lány is kiment dolgozni, azután mindég megtalálta a dolgát.

Mikor Mátyás király elment hozzájuk, látta, hogy a húga dolgozik, még parancsolni sem kell neki, magától megtalálja a dolgát, azt mondja:

- Megtanítottad a húgomat dolgozni, neked adom, legyen a feleséged, meg fele királyságot is neked adom!

Egyházaskér (Temes megye)

Mátyás a török táborban

Mátyás király, midőn egyszer szembeszállott volna táborban a török császárral, török ruhába öltözék másodmagával, és megelegyedék azokkal, kik élést visznek vala a török táborba. És midőn bement volna török táborba, napestig ott árpát árul vala, nemigen messze a császár sátorához. És mikoron a császárnak felviszik vala az ebédet, mind megszámlálá a tál ételeket. És mikoron visszajött volna az ő táborába, másodnap levelet írt a török császárnak, mondván:

- Agg ebül őrzesz táborodban, mert tegnap mind ott ültem sátorod előtt, és árpát árultam, és mind megkémlettem táborodat. Hogy pedig ne kételkedjél ebben, ennyi számú tál étkeket vittenek tenéked ebédre.

Hogy ezt a török császár levélből megértette volna, igen megijede, és másodnapon virradóra kiorozkodék táborából, és elméne Mátyás király előtt.

Heltai Gáspár

Mátyás Crudinnál

Mátyás királyról tudjuk, hogy hadjáratai alkalmával többször álruhába öltözött, ami nem is monda, hanem történeti valóság, és így kikémlelte az ellenség gyöngéit. Mikor cseh hadjáratát vívta, Crudin városánál is fölöltözött szolgálégénynek, bement a városba, hogy megnézzé, milyen erőkkal áll szömbbe. Kikémlelte az ellenfél erejét, de a cseh örök elfogták. Jól tudott csehül, úgy látszik, megtanult az idő alatt, míg Podjebrád fogságába vót, és így nem ismerték föl a cseh örök, elengedték, és aztán visszament a seregéhez.

Mohács (Baranya megye)

Mátyás Bécsset kémleli

Mátyás király fölöltözött parasztnak, és kocsiva odahajtott Bécs kapuja elé, de már előre egy rossz kereket tett be, azt ott kivette, begurította Bécs városába, mondta az öröknek, hogy az úton lerogyott, meg köll csináltatni.

Az ör ránézött, beengedte. Még a kovácsok megcsinálták a kereket, addig Mátyás király körünézett, hol gyöngébb a vár erődítése. Na elég az hozzá, hogy akkor mindent kikémlelt, ami fontos vót neki, akkó beült még a kocsmába, és rendelt magának ebédre hat tojást. Megette, kifizette, odatette az asztalra a pénzt, és egy cédulára ráírta, hogy:

Itt vót Mátyás király,
megevett hat tojást.

Aztán megfordította a tányért, és szépen alácsúsztatta a cetlit. Elment a kovácshoz, kifizette a kerékreperálást, visszagurította a kapuig. Ott az ör megin ránézett:

- Akkora orrod van, mint Mátyás királynak! - förmedt rá, a pácájáva jó nagyot húzott Mátyás hátára.

Na, Mátyás kigurította a kereket, aztán megfordította a lovakat, vissza a sereghöz.

Hej, ezek Bécsben szaladgáltak, mikor a tányér alatt megtalálták a cetlit. De mire aztán odajutottak vóna, hogy utána eredjenek, addigra má Mátyás király hetedhét határon is túl vót.

Mohács (Baranya megye)

Mátyás halála (részlet)

Mi fehérlik ott a síkon?
Celje lesz az! Celje bizony!
Takaros és vidám város;
közepén egy hárs; magányos.
Ágy van vetve árnyékába;
fejtől néhány puha párna;
lepedeje, cihavége
mosva vannak hófehérre;
a dunyhája, terítője
drága török szálból szöve.

Napvilágnál ki nyög benne?
Mátyás király ökegyelme!
Szép dobosné után mászkált,
míg a dobos bosszút nem állt;
megleste és úgy megdöfte,
talán sosem varrják össze.
Most itt fekszik; inge, ágya
vértől szennyes paplan, párna.

Mondja Mátyás nővérének:
„Édes húgom! Nézd meg,
kérlek; piros-e a szívem sebe,
vagy szederjes és fekete?
Hogyha piros, tüstént fusson
valaki a medikushoz
orvosságért, gyógyfüvekért!
De ha sötét a seb szája;
küldj az utolsó kenetért,
mert meghalok nemsokára!”

- „A szívedig van bevágva
s fekete a sebed, bátya!
Látod, király, jobb lett volna
hallgatnod az okos szóra,
s nem mászkálnod szoknyák után!’

„Sebaj, sebaj, édes húgám!
Csak bár annyi erőt adna
még egyszer az ég irgalma,
hogy kissé ki tudjak nézni
a faluba menyecskézni!”

Nem úgy lett; szavának vége
ráforrott a géégéjére.
S Celje összes harangjai
húzatlan kezdtek kongani;
Sempeternek fehér tornya
öt haranggal siratozta.

Szlovén ballada

Mátyás királyt leszúrták!

Mátyás királynak valamikor réges-régen, mikor ű uralkodott, nagyon sok irigye vót. De Mátyás király sok közzül nem tudta elképzelni, hogy mék a rossz. Mer amék legszebben beszélt, legjobban színeskedett neki, az vót a legnagyobb irigye. Hát Mátyás király mindég bánkódott ezen, hogy hát, mék is lehet neki a legnagyobb irigye.

- Hm! Na jó!

Majd ű egy alkalomkor bennt a minisztériumba felhozta ezt a beszédet. Hát a miniszterek mindég azt monda, hogy:

- Felséges atyám! Mihint észreveszed eztet, mindján rögtön akasztófa neki!

Na de Mátyás király nem vót olyan lelkű, Mátyás király megbocsátott mindenkinek. Majd Mátyás király eccer elment egy másik faluba szíjjelnézni a szegények közzé. Hát a szegények közt szíjjelnézett, de kit keresett meg mindég, a hajdúkat. Mer ezelőtt nem vót rendőrség, hanem hajdúnak nevezték. Megfogott egy hajdút. Persze ű nem királyi ruhába vót, hanem parasztruhába vót, és monda neki:

- Mondja mán hajdu bácsi, mennyit fizetnek magok a szegény zsellérembereknek egy napra?

Hát monda:

- Nyócvan krajcárt, hetven krajcárt!

- Ajajaj! De keveset!

Azt mondja:

- Hát kérem szépen - azt mondja -, itt annyit ér!

- Mán - azt mondja -, én is dolgoznék, de ezt keveslem! Inkább megyek másfelé!

Na ugyi mán itt megtudta, hogy mi a fizetés. Elment egy másik községbe. Na, mikor elment egy másik községbe, ott is érdeklődik a hajduktul.

- Mondja mán hajdu! Mit fizetnek magok egy napra?

Hát ez még kevesebbet mondott, mint a másik.

- Én istenem, szegény japán népeimet ennyire sajtolják! Muszáj leszek - azt mondja - minden községbe szíjjelnézni! Így elpusztul a népem!

Na, Mátyás király nem is ment tovább, hanem hazament. Hazament Mátyás király. Elvacso-
rált. Másnap reggel elfröstökölt. Mátyás király kiment. A félrevaló dógát végezni. Egy huncut
álnok, ez meg lehúzódozott bennt a reterájba. Egy nyársat magáho vett. Mátyás király, mikor
legjobban végezte a dógát, végigtoszította rajta a nyársat. De Mátyás király félrefordult egye-
nesen, és azt kiáltotta:

- Szúrjad, szúrjad! Most szúrod ki Magyarországrul az igazságot!

„Meghalt Mátyás király ekkor?”

Meghalt, rögtön. El is temették!

Kállósemlény (Szatmár megye)

Az oroszlánok halála

Buda körül vót egy völgy, amit Szép juhászné völgyének neveztek el, mert Mátyás király arra vadásztatott, és vót ott egy szép menyecske, akihöz be-betért a kalibába. Egy kis történet is szól róla, hogy közösen ették az aludttejet a köcsögbü. Később ebbe a völgybe Mátyás király - hatalma jelképeül - egy verembe nyolc oroszlánt tartott, és a legenda szerint azok az oroszlánok abba az órába múltak ki, amikor Mátyás király meghalt Bécsben.

Mohács (Baranya megye)

MÁTYÁS-MESÉK MÁTYÁS-MONDÁK

A Mátyás-folklór kialakulása

A történeti személyekhez kapcsolódó folklór alkotások egymástól jellegükben térnek el. A régi királyok közül Szent István, Szent László és Mátyás a legnépszerűbbek. Bármennyire híres volt Szent István, kiről két legenda is fennmaradt, a néphagyomány mégis mostohán bánt vele. Annál népszerűbb volt Szent László, akinek csodatetteit, harci győzelmeit a szájhagyomány is megőrizte. Királyaink közül egyedül az ő népszerűsége vetekedik Mátyás királyéval. A folklór alkotásokban gyakran cserélődnek fel a hősök nevei, a Mátyás-folklór azonban nem keveredik Szent Lászlóéval, jóllehet mindkettőjükre jellemző a népszerűség, a szegények, elesettek, rászorultak megsegítése, bátorság, ellenség feletti biztos győzelem s más erények.

Mátyás király népszerűsége évszázadok során más-más formában fogalmazódott meg. Ma már nem lehet kétségbe vonni, hogy életétől napjainkig a rokonszenves ábrázolás uralkodott, de azok a mesék, mondák, anekdoták, közmondások, amelyeket a hiteles folklór gyűjtések korától kezdve néphagyománynak tekintünk, zömmel a felvilágosodás koráig vezethetők vissza.

A régi magyar irodalom - a krónikáktól eltekintve - viszonylag szűkszavúan szól Mátyás királyról. A *Néhai való jó Mátyás király* költészeti portréja inkább mondható szegényesnek, és abból nem magasodik ki kellően az a reneszánsz uralkodó, amelyből táplálkozhatott volna a népköltészet. Galeotto Marzio és Janus Pannonius szólnak ugyan arról, hogy a király hőstetteiről dicsőítő énekeket írtak. A fennmaradt *Szabács viadalának* énekét és a *Jajca ostromáról* szóló töredéket is ilyen alkotásnak tekintjük. A 15. századi források azonban nagyon szűkösek ahhoz, hogy kellő választ adhassunk a Mátyás királyról szóló folklór keletkezésére. Máig úgy gondoljuk, hogy leghelytállóbb Heltai summázata, amely az 1575-ben megjelent krónikájában így hangzik:

„Életében mind az egész ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy igen kövély, nagyravágyó, hertelen haragó és felette igen telhetetlen volna. Megnyúzná és megönné az országot a sok vámokkal és a nagy rovásokkal, mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot, etc. De mihelyst meghala, minden ember ottan dicsírni kezdé őtet, mert mindjárt kezdé bomlani a békesség az országba. Ottan megelevenülének a törökek is, és az ország egyik nyavallyából a másikba esék. Akkoron kezdé minden ember megesmerni, micsoda jeles fejedelem vólt volna az Mátyás király. És akkoron kezdének mind az emberek mondani: De csak élne Mátyás király, bátor minden esztendőben hétszer róná meg az országot, etc.”

Mátyás, az igazságos

A Mátyás-kultusz elterjedése, a szó szoros értelmében vett népszerűsödése a Jagelló-korban történt. Mátyás halála a történelemben, a magyar kultúra fejlődésében - utólag jól tudjuk - éles cezúrát jelent. Az utána következő uralkodók tehetetlensége miatt világossá váltak Mátyás érdemei, amelyeket életében nem érezhettek, nem tudatosíthattak, nem ismerhettek fel. A feudális anarchia pedig elsősorban a társadalom alsóbb rétegeit érintette.

Szabó T. Attila 16. századi források között véletlenül bukkant a dési levéltárban egy helyi vitás ügygel foglalkozó, egykorú oklevél hátán olvasható személyes megjegyzésre: „Meg holt matias király s el költ az Igassagh.” Az okiratra tett megjegyzés számunkra egyértelművé teszi az egykorú értelmezést, vagyis azt, hogy az adott kérdésben nem is várható igazságtétel. Így nem csoda, ha Mátyás halála után az írástudók, oklevélmásolók maguk véleményeképp leírják: „meghalt Mátyás király, oda az igazság”. A 16. század óta nagyon sok feljegyzésben ránk maradt szólás később is természetes része maradt közgondolkodásunknak.

A *Néhai való jó Mátyás király* kezdetű, Jagelló-kori dicsőítő éneket még a Mátyáshoz közel álló költő írhatta, aki élt a korabeli epithetonokkal, dicsőítése azonban a későbbi énekek stílusával összecseng:

Magyarországnak fényes csillaga,
és rettenetes bajnaka,
nyumurultuknak kies hajlaka,
nagy ékességnek es te valál oka.

A 16. századi krónikások, Benczédi Székely István, Heltai Gáspár történetírása is a megszépítő messzeségből csak a dicsőítenivalót hangsúlyozza. Ekkor már általánosnak mondhatjuk a Mátyás-ábrázolásban az igazságos, jó, okos, nemzeti uralkodó iránti elkötelezettséget. Ezt az egyértelmű tiszteletet erősíti a Székely István krónikájában olvasható négysoros vers is:

Mátyást mostan választotta
mind ez ország királyságra,
Mert ezt atta Isten nekünk
menyországból oltalmunkra, ...

Székely István bizonyára több közszájon forgó mondát ismert, és sokszínűnek látta korának Mátyásról alkotott elképzelését. Ő örökítette ránk az első Mátyás-mondát is, amelyet korabeli szóval trufának (tréfás mese) nevez.

Ma már pótolhatatlan hiányt hagyott az erdélyi származású Székely István, aki Krakkóban tanult sok magyar társával együtt, hogy több anekdotát nem jegyzett fel. Az eddigi töredékes adatok is azt bizonyítják azonban, hogy az a Mátyás-mondakör, amely a 19. században elénekkel, már az uralkodó halála utáni évtizedekben kibontakozott. Az igazságos, okos, szegényeket megsegítő király köré fonódó szájhagyomány struktúrája nem változott a felvilágosodás idején. A művelt köznépi és kismemesi érdekeket képviselő írónál, költőknél, kiknek alkotásai kétségtelenül hatással voltak a folklór alakulására, a krónikákéhoz hasonló mondák találhatók. Mátyás halála után a humanizmus tovább élte a Mátyás-kultuszt, amely kedvező talaja lett a későbbi időben erőteljesebben kibontakozó mondahagyománynak.

Heltai Gáspár krónikája még több teret enged a Mátyás-hagyománynak, mint Székely Istváné. Világosan szétválasztja a Bonfinira támaszkodó történetírást a népköltési adatoktól. Az a kiegészítő fejezet, amelyet *Az Mátyás királynak nagy dicsireti* címmel írt, egybecseng Galeotto Marzio és Bonfini írásaival, de kiegészül a korábbiakból hiányzó mondákkal, mondai elemekkel. Heltai szól először arról, hogy Mátyás király álruhában járta az országot a valóság megismerésétől hajtva, mert „Igen okossággal vigyázó ember is vala Mátyás király”, és nem tréfacsinálás végett, mint ahogyan azt az *Ezeregyéjszaka* meséiben Harun ar-Rasíd tette.

Az álruhás Mátyás király kolozsvári kalandjai egymáshoz hasonló vagy akár alapvetően különböző szövegtípusban fogalmazódnak meg, de mindegyik rokonítható Heltai szövegszerkesztési módjával. Mindmáig legnépszerűbb monda éppen a kolozsvári bíró megleckéztetése.

A kolozsvári bíró 1575-ben közzétett mondája napjainkig fennmaradt a szájhagyományban, és megőrizte az első szöveg szerkezeti felépítését. Természetesen a folklór törvénye szerint az előadás változó. Vannak egészen leegyszerűsített eseményközlések, de vannak meseszerűen előadott, kiszínezett változatok is. Nem kétséges, hogy a Heltai krónikájában megjelent monda írója egyéni stílusát tükrözi, jó mesélőkészségét, kiváló prózamondói adottságait. Az élőbeszéd színességével volt képes tolmácsolni mondandóját. Mégis fel kell figyelünk arra is, hogy népköltészeti sajátosságok jellemzik már az első közlést is, mint pl. a zárt szerkezet, a hármas tagolás, a visszatérő szófordulatok alkalmazása. Mátyás háromszor találkozik a poroszlóval, háromszor beszél a bíróval, három embert sújt a büntetése. Mindez úgy, hogy az oppozícióból adódó igazságszolgáltatás kapjon általa hangsúlyt, kifejezve: a király igazságossága a nemzet egészének érdekét szolgálja.

A Heltai krónikájában lévő hét monda egy csoportban olvasható, elkülönülve a történetírástól, de azzal mégis teljes összhangban van. A nem történeti hitelű anekdoták, mondák életszerűségét, hitelességét a Galeotto által leírt Mátyás-kép valószínűsíti. A kortárs Galeotto életszerű anekdotákat írt, melyekben Mátyás nemcsak anekdotai hős, hanem ő maga is anekdotázik főurak, papok körében.

A 19-20. századi Mátyás-mondák egyik jellegzetessége az inkognitóban, álöltözetben járó király, aki az országban így talál rá a hatalmukkal visszaélőkre, a szűkölködő szegényekre. Ez a szemléletmód bizonyíthatóan ismert volt már a 16. században. Előzményeit egyszerre kereshetjük a hazai és nemzetközi folklórban. Bonfini krónikája ugyanis Nagy Lajos királyról szólva említi, hogy a király álruhában járta az országot. Róla, kit Heltai „ördögös Lajos király”-nak nevez, a szájhagyomány bővebben nem szól, és éppen ezért van okunk feltételezni, hogy a 16. századtól egy korábbi hagyomány kapcsolódott Mátyás királyhoz. Az álruhás hősök, istenek (Krisztus), királyok sorába illeszkedik a Mátyás királyhoz kapcsolt mondák, anekdoták sokasága. Heltai krónikamondóként valóságos szituációba ágyazza a vándorló király személyét.

A szájhagyományban élő, 19-20. századi Mátyás-mondák, -anekdoták általános sajátossága, hogy Mátyás maga győződik meg az igazságtalanságról, törvénytelenségről, embertelenségről, és bünteti meg a rosszat, illetve találja meg a jó szándékú, segítőkész embert, akit aztán magához emel, udvarába hoz. Így tehát az álöltözet a prózaepikumokban csak olyan kellék, amelynek segítségével a különböző események előadhatók, azokkal a végkövetkeztetésekkel, amelyek az igazságszolgáltatásra utalnak. Szerkezetüket figyelve műfaji szempontból közelebb állnak a meséhez, mint a történeti mondához. A folklór törvényszerűsége szerint a különböző kalandok, próbák után a hős eléri a kitűzött célt. A Mátyás-hagyomány legtöbb alkotásában az eltérő eseménysort az igazságtétel zárja, ahol a jó elnyeri jutalmát, a rossz pedig a büntetését. A paraszti hagyományban feljegyzett folklór szövegek ezen a ponton találkoznak a felvilágosodás kori irodalommal. Ekkor a nemzeti király ideálját Mátyás királyban látták, ezért még inkább terjesztették, újraalkották a Mátyás-mondákat. De kétségtelen az is, hogy a 16. századtól folyamatosan meglévő idealizált Mátyás-képzet nélkülözhetetlen alapja volt a népköltészetnek.

A Mátyás-hagyomány műfaji rendszer szerint zömmel tréfás mese, anekdota, amelyeket a nemzetközi mesekutatás mindössze néhány típusba sorol. Ettől elválnak a szomszéd népek történeti énekei, a balladák, szólások, közmondások.

A folyamatosan idealizált Mátyás-kép természetesen a nemzeti hatalom visszaszerzéséért folyó harccal, az idegenek elleni küzdelemmel, valamint az országos közjólét eszményi állapotának visszaidézésével együtt jelenik meg az irodalomban. A néphagyomány ebből csak egy-egy elemet ragad ki.

A 18. század végétől már folklór források is rendelkezésre állnak. A tündérmesékben ekkor még nem, és később is csak nagyon szűk körben, néhány típusban találkozunk Mátyás király nevével. A mesék királya nem téveszthető össze Mátyás alakjával. A klasszikus népmesékben többnyire a szegény fiú, legkisebb gyerek azért indul útnak, és kerül sok viszontagság, harc, viaskodás után megérdemelten királyi trónra, mert népe elégedetlen az uralkodóval. Ebből következik, hogy a magyar Mátyás-hagyomány nem a tradicionális, klasszikus népmesékből táplálkozott, hanem az anekdoták hőseiből. Később éppen a szájhagyományban meglévő Mátyás-tisztelet nyomán lehetett az igazmondó juhászról szóló mesének Mátyás király a hőse. Ebben a mesében a király fele országát adja annak, aki az igazmondó juhászt hazugságon kapja, és tőle megszerzi az aranyszörű bárányt. Ezt az egyezséget a juhász is tudja, és mindenféle csábításnak ellenáll. De amikor a másik király leánya szívéhez közel férközik, neki adja a bárányt. Mátyás királynak nem meri bevallani tettét, amíg végül azt mondja: elcserélte az aranygyapjas bárányt egy feketére. A király megértette a tréfás beszédet, s gazdagon megjutalmazta.

Az álruhás király - kiről már a Heltainál említett monda kapcsán szóltunk - más népek folklójában is megtalálható. Az is általánosan jellemző, hogy ily módon jut a király olyan információkhoz, amelyek nélkül a jogtalanság fennmaradhatna. Így ismeri meg a király országának gondját-baját, és tesz igazságot népe érdekében. A nemzetközi folklorisztikában, az eddig feltárt adatok szerint, nem szükségszerű, hogy a történelem által is sokra értékelt király alakja kerüljön a szájhagyományba igazságot osztó uralkodóként. A francia navarrai Henrik, a német Nagy Frigyes, az osztrák II. József, az angol Földnélküli János, az orosz Rettegett Iván vagy Nagy Péter, a svéd XII. Károly és az *Ezeregyéjszaka* híres kalifája, Harun ar-Rasíd azok a sokat emlegetett uralkodók, akik álruhában járkák országukat. De az ő kalandjaik ritkán mutatnak közvetlen analógiát a Mátyás-anekdotákkal, annak ellenére, hogy az anekdoták témái is nemzetköziek, és évszázadokon keresztül sok feljegyzésben maradtak fenn, terjedtek el az irodalom, félnépi irodalom és szájhagyomány kifürkészhetetlen útjain.

A Mátyás-folklór gyökereit tehát egyszerre kereshetjük a késő középkori magyar irodalomban és a nemzetközi folklórban.

Mivel az anekdota az ismert, híres és népszerű nagyságok nevét kedveli, nálunk is szükségképpen fordult Mátyás királyhoz, kiről már életében is keletkeztek anekdoták, és évszázadokon át köztisztelőben álló, de mégsem tévedhetetlen „szentként” élt a köztudatban. A tisztelet és megbecsülés, a kritikai hang, amely őt övezte századokon át, lehetővé tette, hogy a vándor anekdoták éppen az ő nevéhez kapcsolódjanak. A találós kérdések megfejtése (ami gazdag népmesecsoporthoz alkot a nemzetközi mesekutatók szerint), az emberi bölcsességek megfogalmazása a Salamon és Markalf nevéhez kapcsolódó epikumokban található. A nonszensz kérdésekre adható válaszok sok változatban ismert epikus anyaga szívesen élt Mátyás alakjával. Valószínűleg ez az oka, hogy az igazmondás egyik, széles körben elterjedt meséjének is ezért lett Mátyás király a hőse.

Az okos, igazságos, találékony, szegényeket megsegítő király folklójának gyökere a nemzetközi népköltészet szerves része, és bár századokon át bizonyítható a hazai jelenléte is, mégis a felvilágosodás korában, a 18. század végén vált bizonyíthatóan népszerűvé. Ezzel nincs ellentétben az a tény, mely szerint a reneszánsz ember társalgását élénk táró Galeotto Mátyásról mint anekdotázóról és anekdotahősről szól, aki nemcsak igazságos, de szellemes, álszenteket megleckéztető ember is. Sőt Bonfini írásai is ezt támasztják alá, mikor azt írja, hogy a „kéregetőket, koldusokat bebocsátották” hozzá hasonlóképpen, mint ahogyan azt a szájhagyomány máig fennmaradt alkotásai is elképzelik.

Az igazságos király tettei

A Mátyás király dicsőítését históriába foglaló Heltai az „igazságos Mátyás” mítoszát teremtettem meg, de az a változatosság, amelyet a ma rendelkezésünkre álló folklór szövegekből láthatunk, az utóbbi két évszázadban teljeseedett ki. Sokféle formája van annak, ahogyan a jó király alattvalói között igazságot tesz: a szegényt megajándékozza, a kapzsitól elveszi azt is, amiye van; a válogatást és nagyétkűt koplalásra ítéli; a nagyképűt megszegényíti; az önzőt megleckézteti; a falánkot rendreutasítja és így tovább.

Ma már közmondás, hogy „egyszer volt Budán kutyavásár”, ami az egyszeri, meg nem ismétlődő szerencsére utal, illetve az ennek fel nem ismeréséből fakadó kapzsiság kipellengérezésére. A soproni anekdotás könyv 1806-ban azt írja, hogy Mátyás mezőn járva látta, hogy egy szegény ember két ökörrel alig halad, míg szomszédja hat ökörrel gyorsan szánt. Kéri a gazdagot, hogy felezzenek, és akkor mindkettőjüknek jó lesz. De a gazdag ezt visszautasítja. Mátyás akkor azt eszelte ki, hogy a szegény ember adja el a két ökrét, és az árából vegyen kutyákat, hajtsa föl Budára, a többit bízsa őrá. Amikor megjelent a szegény ember a sok kutyával, a király maga jó példával elől járva borsos áron megvásárolta a kutyákat, és így tettek a többi urak is. A szegény ember meggazdagodva tért haza. A jó vásár „nagy süvegű” szomszédjának a fülébe jutott, aki még nagyobb üzletet akart csinálni, és minden jószágát eladta, fölvásárolta a környék összes kutyáját, és úgy indult Budára. A porkolábok azonban elűzték az embert, mondván, „egyszer volt Budán kutyavásár”.

A Jókai által feljegyzett anekdota szerint a szegény juhásztól a gazdag elbitorolta az összes juhait, és ezért kétségbeesésében a megmaradt komondorjaival együtt indult el Budára. Amikor a király megértette, mi történt, jó pénzért megvette tőle a kutyákat. A gazdag hamar megtudta, mi történt, és minden vagyonát pénzzé tette, nagy falka kutyával tért be Budára. Az ő sorsa is megpecsételődött, mert hiszen „egyszer volt Budán kutyavásár”.

Dugonics ezt az anekdotát a *Magyar példabeszédek*ben „Csak egyszer esik Bécsben ebvásár” formában ismerte, és így tudta Baróti Szabó Dávid is. Dugonicsnál nagyon fontos az esemény színhelyének részletezése, a szereplő személyek, egyéniségek ismertetése, minthogy - a mondákra jellemzően - valós történetet kíván elmondani, míg a fent említett anekdoták az epikum csattanójára koncentrálnak alakítják a szöveget. A bécsi ebvásár hőse egy magyar fuvaros, aki észrevette, „hogymely Nemetek ölbe való kis kutyákkal kereskednének és azokat drága pénzen eladnák”. Ezen élmény alapján elhatározta, hogy szép nagy komondorokat visz Bécsbe, bizonyára azért igazán sok pénzt fog kapni. Estére ért a városba, szobát bérelt egy fogadóban, ahol éppen bál volt. A nyugtalan komondorok fellármázták a környéket, és a bécsi polgárok a szabadon engedett kutyákat agyonverték. A magyar fuvaros panaszával a rendőrhöz ment, és kényszerítették a fogadóst a kár megfizetésére. A fuvaros jó pénzt kapott, és a kutyavásárt meg akarta ismételni. Akkor azonban már egyetlen fogadós sem fogadta be, mert „csak egyszer esik Bécsben ebvásár”.

A francia és német párhuzamok „konkrét”, „megtörtént” esetről szólnak az elmondók információi szerint. A mesék mindegyike beugratáson alapszik. Egy bretagne-i mese szerint a kereskedő vásárra viszi a tehenét, de csak a macskával együtt adja el. A macska száz frank, a tehen meg csak egy. A király megveszi, mondván, milyen jó vásárt csinált. Majd összeszedi a vidék összes macskáit, és darabját száz frankért akarja eladni. Persze mindenki kineveti. Egy másik francia mese szerint a szegény molnár nem tudja kifizetni bérleti díját az uraságnak, amiért az dühében egyetlen tehenét megöli. A molnár megnyúzza a tehenet, hogy bőrét pénzzé tegye. Elindul a vásárra, útközben ráesteledik, és egy fára mászik, hogy ott várja meg a reggelt. Éjjel hallja, hogy a fa alatt rablók osztoznak a szerzett pénzen, hirtelen közéjük dobja

a bőrt, azok megijednek és elfutnak. A molnár lemászik, összeszedi a pénzt és hazamegy. Otthon híre megy, hogy milyen gazdag ember lett, s mert azt mondta, hogy a tehén bőréért kapta a sok kincset, a volt gazdája leöleti minden állatát, megnyúzza, hogy bőruket a vásárra vigye. A gazdag embert azonban a tímárok elkergetik, mert ilyen bőr nekik nem kell.

A becsapáson alapuló tréfás mese jól példázza, hogy az epikus egységek szintjén lévő párhuzamok között nagy lehet a távolság, és a fentebb említett monda az igazságosztó Mátyás királyról szóló mesének nem közeli párhuzama. Az azonos elemek önmagukban még nem teszik szükségessé, hogy a király ábrázolása is egybeessék, hogy a népet, szegényeket segítő idealizált uralkodó alakja jelenjék meg.

Az igazságos Mátyás alakja a reneszánsz uralkodó képével összhangban van, hiszen Bonfini tudósításai szerint szegények, koldusok is elébe járulhattak, és a király szívességekből, bőkezűségből soha ki nem fogyott. A szájhagyomány szerint a király nem megközelíthetetlen távolságban él, hanem az egyszerű ember számára is elérhető találkozási közelségben. Az anekdoták hőse egyébként sem misztifikált, mindig a hallgatóság által jól ismert (vagy annak vélt) ember lehet. Valószínűleg ez az oka, hogy a nemzeti király eszménye sokkal inkább köznapias a 18-19. századi és későbbi magyar szájhagyományban, mint az irodalomban. A soproni anekdotás könyv első köztétele öröközte ránk a segítségért a királyhoz siető ember esetét. Az anekdota szerint a sokgyerekes szegény ember ínséges helyzetében hozzá akart fordulni segítségért. Hogy mégse üres kézzel menjen, a kertjében termelt szép nagy tököt vette magához. Miután elmondta jövelele indítékát, és odaadta kertjének egyetlen ékességét, a király gazdagon megjutalmazta. Otthon a szegény ember elmesélte a feleségének, hogyan jutott a kincsekhez, ő meg gyorsan továbbfecsegte a szomszédnak, aki azonban pórul járt. Kis János 1806-ban szépen formált, ízesen előadott anekdotája után szerényen megjegyzi, hogy az eredetije egy 14. századi olasz mese, mások grúz, ind párhuzamát is feltárták.

Európában az újkorban Rotterdami Erasmus elbeszélései lettek népszerűek, elsősorban az újkori francia gyűjtemények révén, XI. Lajos személyéhez kapcsolva. Egy francia mese szerint a király vadászat közben találkozott egy szegény emberrel, aki csupán egy répával tudta őt megvendégszolgálni. Később a feleség biztatására egy kosár répával újra felkereste a királyt. Útközben megéhezett, és a répát egy kivételével mind megette. Igaz, csak ezt a kicsiny ajándékot adta át a királynak, így is felidézte a régi emlékeket, amiért az gazdagon megajándékozta a parasztot. A dolognak híre ment, és az irigy gazdag szomszéd szép lóval akart kedveskedni a királynak, busás ajándék reményében. A király elfogadja a lovat, de gondot okoz, mivel is viszonzható. Kincsestárából előhossa a selyemkendőbe burkolt, már kissé fonnyadt répát, és odaadja a ló gazdájának, mondván, bizonyára örömet leli benne, és nem fogja lekicsinyleni, mert neki ez a répa ezer aranyába került.

Az anekdota széles körű elterjedése, a motívumok közötti szoros kapcsolat és a meglehetősen állandósult szerkezet mind azt bizonyítják, hogy egy nemzetközileg ismert vándortémáról van szó, és Mátyás király nevéhez kapcsolódása a magyar folklór természetével függ össze.

Az állatmesék között ismert, hogyan járt pórul a rákászó róka, a ravasz róka, amely az ízletes táplálék reményében farkát szokás szerint a patakba eresztette, de ezúttal nem rák, hanem a csuka csípte meg. Egyik sem akarta elengedni a másikat. Így akadt rájuk a varga, aki a különös élmény hatására arra gondolt, elviszi a róka fogta csukát a királynak. Mátyás udvaránál az ajtónállók azt kérték, hogy a jutalom felét adja nekik. A király az ajándékot elfogadta, és megkérdezte, mit adhat viszonzásul. A szegény ember száz botot kért a királytól, amelynek egyik fele az első, másik fele a második ajtónállóé lett.

Vas Gerebennek és Jókai Mórnak a múlt század derekán közzétett anekdotái sok új kiadást, irodalmi feldolgozást értek meg, de nem ezek párhuzamait találjuk a szájhagyományban. „Róka fogta csuka, csuka fogta róka, varga fogta mind a kettőt” szellemes megfogalmazás helyett inkább csak az ütlegek megfelezése lett népszerű téma. Szükségtelen hangsúlyozni, hogy Mátyás király udvara is felcserélhető más helyszínnel. A „Bogyiszlói halász Kollonits László érseknél” tesz látogatást, és előző példánkhoz hasonlóan az ajándékért huszonnégy bot büntetést kér, mert idejövet a portás és a komornyik egyaránt csak azzal a feltétellel engedte be, ha a jutalmat megosztja velük. Hasonló eset történik.

Az anekdota két egymástól elkülönülő részből áll. Az egyik a királynak vitt rendkívüli ajándékról szól, a másik pedig a megfelezett ütlegek beugrató tréfáját adja elő. Mindkettőre külön-külön sok analógiát találunk egy-egy mesébe ágyazottan.

A mondák egy része Mátyás kori eseményekhez kapcsolódik. Heltai maga is hallott ilyen álruhás kalandot, amit a krónikájában ír le. A monda sok kiadásban látott napvilágot, de mégsem bizonyítható, hogy a későbbi szájhagyományban élt volna. A későbbi időkre, a 16-17. századi eseményekre utaló mondákban vissza-visszatér a török táborban kémkedő álruhás magyar hős, függetlenül a Heltai-mondától, a Mátyás-hagyománytól.

A Kálmány Lajos gyűjtötte Mátyás-mondák között van olyan is, amelyik arról szól, hogy a király a szultánnál kémkedett álruhában, de észrevették és elfogták. Konstantinápolyba került, ahol ki akarták végezni. Utolsó kívánsága szerint az egyik kezét szabadon hagyták, így tudta elővenni köpenyéből a fekete könyvet. Amikor kinyitotta, három ördög jelent meg, s elröpítette Budára, vele együtt vitte a szultánt és a feleségét is. Budán a király bebörtönöztette a szultánt, s csak nagy váltságdíj ellenében adta ki, azzal az ígérettel, hogy soha többé nem támadja meg az országot. Más változat szerint a szultán táborában fogságba került Mátyás király maga kéri, hadd válassza ki azt a fát, amire akasszák. A határra érven sípjával jelt adott, és a közelben lévő csapata kiszabadította őt.

Titkon, álruhában járt Bécsben is, ahogyan szintén Heltai írja: „ő maga vött vaját és kosár tikmonyat a hátára, és úgy árulta ezeket a bécsi vásáron üdegen rossz ruházatban”, azért, hogy kitudja, mi a helyzet a városban.

Jókai is Bécs ostromával kapcsolatban mesél a szekeres tótnak öltözött, kémkedő Mátyásról. Jókai szöveggözlése irodalmi forrást sejtet. Ebben a formában az elmúlt évszázadban többször megjelent, és széles körben népszerűvé lett. E szerint „valami nagy várost ostromolván, hogy annak gyöngéit kiismerhesse, maga álruhában belopódzott oda. Azonban valaki ráismert, s rögtön parancsot adtak a város minden kapuinál lévő öröknek, hogy vigyázzanak és ki ne bocsássák. Mátyás megtudta ezt, s hirtelen egy szekeres tót öltözetét vette magára, s elkezdett egy szekérekereket hajtani maga előtt a kapun kifelé. A kapuőr látta, hogy mint siet el a tót a futó kerék után, nem állhatta meg, hogy rá ne kiáltson nevetve: - Te szotyák! Akkor orrod van, mint Mátyás királynak, s azzal egy jót húzott a hátára. A király túrta a tréfát, s csak akkor nevetett ő is, amikor már a kapun kívül volt. Kereshették azután odabenn Mátyás királyt.”

Mátyás király nehéz helyzetből való szabadulásáról Északkelet-Magyarországon széles körben ismert monda szól. A király tudomására jutott, hogy egy csárda tulajdonosa a gazdag vendégeket nyomtalanul elteszi láb alól. Ügyességével, jól szervezett seregével túljár a csárdás eszén, és szokása szerint a bűnöst megbünteti, a jót megjutalmazza.

A legfontosabb mondanivaló az álruhás Mátyásról szóló mondákban mindig az, ahogyan a szegényeket sanyargató urakat megleckézteti. Ezek közül legismertebb a már említett kolozsvári bíró esete, amelyet szlovák, ukrán szájhagyományban is feljegyeztek, de nem kevésbé népszerű Mátyás inkognitó lakomája sem. Első forrás itt is Heltainál található.

Szegény embernél tett látogatása a 18. század végétől napjainkig igen sok változatban került előadásra. 1792-ben a Magyar Hírmondó című folyóirat szerint a kovács - ahová betévedt a király - eladja köpenyét, csak hogy az ismeretlen vendéget tisztességgel vendégül láthassa. Máskor vadászaton téved el, és kerül idegen helyre, ahol illően látják vendégül. Ismét más mondákban éppen a juhász kínálja meg a vándorlás során az éhező jövevényt. Kilétét a pénzen lévő képmása árulja el, vagy csak akkor derül ki, mikor viszonzásul ő látja vendégül a szegényeket a királyi várban.

Az álruhás vendéget vagy csupán ismeretlen vándort befogadni, étellel kínálni olyan emberi törvény, amit a Bibliában, antik mítoszokban, a középkorban és minden nép költészetében megtalálunk. A *Bibliában* Ábrahám vendégeli meg a három idegent, a görög mítoszok egyikében Philemon és Baucis látja vendégül a hozzájuk álruhában érkező Zeust és Hermészt, a középkortól napjainkig meglévő mondakör szerint Krisztus és Szent Péter járja a világot és tér be gazdaghoz vagy szegényhez.

Mátyás álruhás kalandjait mégis elsősorban a 18. század végén, a 19. század elején jegyezték fel nagy számban. Ezek közül jó egynéhány irodalmi feldolgozásban kiteljesedett, majd annak alapján a népköltészetben is újra helyet kapott. Zsolnai Béla nyomon kísérté, hogy az álruhás Mátyás vendégül látása négyszáz éven át hogyan hagyományozódott a magyar irodalomban. Azt a hiányt, ami Heltai krónikája és a felvilágosodás korában kiadott Magyar Hírmondó által közölt monda között van, külföldi analógiákkal hidalják át.

A reformkori írások a ponyvák, olvasókörok és az iskolás műveltség révén széles körben terjedtek el, és ezzel magyarázható, hogy bizonyos mondák, éppen azok, amelyek irodalmi feldolgozásban is szerepelnek, találhatók meg a 20. századi folklórban. Van azonban néhány, amelynek kapcsolatai a szájhagyomány egyéb rétegéhez vezetnek. Ezek bizonyos magatartásmintát fogalmazznak meg.

Mátyás népszerűségét erősítette az az anekdotacsoport, amelyben az ismeretlen, álruhás királyt a szegény ember megleckéztette. Ezek közül az él legtöbb változatban a szájhagyományban, amelyikben Mátyás a házigazda előtt nyúlt a tálba. Egy Szabolcs megyei faluban így mondták: „Egyszer Mátyás király felöltözött diákruhába. Elment megnézni a pásztorokat. Az egyik pásztor megkínálta a királyt öhönnel (krumplis zsíros téstakásával). A király el is fogadta a meghívást. De ahogyan ettek, hát a király csak a húst ette inkább, a krumplit meg otthagya. Az öreg pásztor ráütött a kezire a kanállal:

- Nem úgy, úrfi! Krumpli is van a bográcsban! Mátyás nem szólt semmit, mert látta, hogy a pásztornak igaza van.” Más változatok nem elégszenek meg a király megleckéztetésével, és tovább fűzve az eseményt, a király asztalánál az urak körében megismétlik.

Ez a rendkívül ismert anekdota jól tükrözi a paraszti szemléletet, miben áll a király népszerűségének titka. Azért szeretik, mert együtt él az egyszerű emberrel, elfogadja azok bölcsességét, erkölcsi rendjét, emberi magatartását.

Hasonló szemléletre vall Mátyás gömöri kalandja. Garay János verse, a *Mátyás király Gömörben*, folklór hagyományból táplálkozott, de egyszersmind a népköltészetet frissítette fel. Az az igazságkeresés, amely a kétkezi munkások megbecsülését hirdeti, olyan megfogalmazásra lelt, amely az országjáró királyról, a főurakat megleckéztető, idealizált abszolutista uralkodóról szól. Még a legegyszerűbb formában előadott mondákban is határozottan kifejezésre jut a szociális háttér, a társadalmi ellentét. Például egy Gömörben nemrég feljegyzett változat szerint „A szőlőmunkásoknak nem fizettek a nagyurak érdem szerint. A munkások Mátyás királyhoz fordultak segítségért.” Ezután került sor a mulatságra, ami nem csak evés-ivásból állt, hanem kapálásra hívatott a király mindenkit. Van olyan változat is, amely jelzi, hogy nem

hegynek felfelé vagy oldalvást kapáltatott, hanem lefelé, vagyis a domboldalon hegyről lefelé, ami a három közül a legnehezebb.

Erdélyi János 1844-ben írt versének, *Mátyás, a szántónak* közvetlen folklór előzményét nem ismerjük, de más mondákkal összhangban van. A vajdasági Mátyás-mondák egyike hű megfelelője a hajdani Erdélyi János-költeménynek. Prózában mondja el, de a szó szerinti egyezés nyilvánvaló. Nemcsak Garay verses Mátyás-történetei kerültek a szájhagyományba, hanem Erdélyi verse is, sőt századunkban Szentimrei Jenő verses mondafeldolgozását később meseként találták meg a bukovinai székeknel.

Az álruhás hős kettős szerepben jelenik meg. Így látjuk az *Ezeregyéjszaka meséi* c. gyűjteményben Harun ar-Rasíd alakját és a reneszánsz novellák hőseinek egy részét. Nálunk Mátyáshoz kapcsolódik a hagyománynak eme része. Mátyás király az, aki súlyosan megbünteti a szegényeket ingyen meg nem keresztelő vagy el nem temető papot, vagy a révészt, aki a nincsteleneket munkára kényszeríti, mielőtt átvinné a túlpartra. Nem egy ilyen monda helynévmagyarázóként is fennmaradt. Minden esetben Mátyás király pénzt juttat a szegényeknek éppúgy, mint az inkognitóban elköltött ebédnél, s a zsarolókra súlyos büntetést ró, akárcsak a kapzsikra, gazdagokra, ingyenélő főurakra.

Az okos király

A salamoni bölcsességek népköltészeti megléte általános folklór jelenség. Monográfiák születtek az okos leányról, parasztról vagy kántorról, s azokról a találós kérdésekről, amelyek a relatív igazságot, agyafúrtságot, gyors helyzetfelismerésből adott frappáns válaszokat szedték rendszerbe.

A magyar néphagyományban e szerteágazó mese-, monda- és anekdotacsoportot - sőt balladát is - szívesen kötik Mátyás alakjához. De míg az előzőekben Mátyás király volt az adott mese, monda, anekdota hőse, itt ő az okos emberek partnere, kik között a vetélkedés, kérdés és válaszadás érdemileg folyik, ki a jót, az okosságot jutalmazni képes. Ezek közül a legismertebbek közé tartozik a Mátyás király és az okos lány meséje.

A Mátyás-hagyomány ismerői elsősorban „A tétényi lány”-ként tartják számon, Pálóczi Horváth Ádám vígjátékára gondolva, azt a sokszínű, sok variánsban élő mesetípust, ahol Mátyás valamilyen lehetetlen feladattal kívánt érvényt szerezni igazának. A feladatot nem a címzett, hanem a lánya oldja meg, ami alapja lehet a mese folytatásának is.

A sok feljegyzett népköltészeti forrás és irodalmi változat ellenére kevés a variálódás. Különösen szembeűnő, hogy a bevezető forma mennyire egységes. És amíg a kérdések sok nemzetközi párhuzammal bírnak, addig a megnyúzandó malomkő formula ismeretlen más népeknél.

A mese nemzetközi összefüggései szerteágazóak. Az irodalmi feljegyzések közül látszólag a *Gesta Romanorum* két története tartalmaz a meséhez hasonló motívumokat, valójában azonban ez a kapcsolatszál egészen *Ponciánus históriájáig* szélesíthető. Az ind keretes elbeszélést vette át a *Gesta Romanorum* is. Nálunk először 1573-ban jelent meg magyarul a *Ponciánus históriája*. Az okos lány meséjének a középkori költészettel való összefüggését az utazásra vonatkozó kívánság is mutatja. A *Gesta Romanorum* 60. történetében a király azt kívánja a lovagtól, hogy se gyalog, se lóháton jöjjön eléje. Ezt a motívumot a magyar népköltészet Toldihoz is köthette. Az 1882. okt. 18-i *Pesti Hírlap* egy Nógrád megyei forrásra

hivatkozva írja, hogy „úgy történt, hogy Mátyás király nagyon megharagudott Toldi Miklósrá, amiért néhány vitézét agyonverte”, majd később megüzente, hogy hajlandó megkegyelmezni Toldinak, de „ne jöjjön gyalog, s mégis gyalog jöjjön. Hozza el magával legjobb barátját, legnagyobb kincsét és a legnagyobb ellenségét.”

Mátyás király és az okos lány meséje abszurd elemekkel folytatódik tovább. Ezek közül a legismertebb a király helytelen ítéletére vonatkozó visszavágás. A király döntése két szegény ember panaszára vonatkozott. Az egyik taligával, a másik lóval (vagy tehénnel) jött, útközben a ló (vagy a tehén) megfialt, és a taliga alatt meghúzódó állatról a taligás azt vallotta, hogy az övé, mert a kisgyerek is az anyjához húz, a csikó is a taligához húz, tehát az övé. A királynévá lett okos lány azt a tanácsot adja a szegény embernek, ha a királlyal találkozik, csináljon úgy, mintha a porban vagy az erdőben akarna halászni, s ha kérdi a király, hogy ez miként lehet, válaszolja azt, csak úgy, mint ahogyan a taliga ellette a csikót.

A folklór és irodalmi párhuzamok szerteágazóak. Mátyás király szereplése csak a magyar népköltészet egészének jellegéből értelmezhető. Az igazságosztás, az okosság, a helytelen döntés korrigálni tudása jellemző itt is, mint ahogyan a 16. századtól folyamatosan egyre erősödve kapcsolódott ez a gondolkör Mátyás nevéhez. Az okos leány nemcsak tanácsot tud adni, hanem feladványokat old meg, kérdésekre válaszol, ami már elvezet a következő témához. A Salamon és Markalf mesetípusban esetenként Mátyás király szerepeltetésével kerül sor a fejtörőkre.

A talányfejtő leány nemcsak mesei hős, hanem a balladában is megjelenik. A mesei feladatok részben eltérnek a balladában megfogalmazottaktól. Moldvában jegyezték fel egyetlen faluban hét különböző változatban *Mátyás király és az okos lány* balladáját, amely így kezdődik:

Olyan álmot látott ifjú Mátyás király
Üvegablak alatt egy hosszú almafa
Tizenkét szép ága, háromszáz levele
Háromszáz levele, hatvanhat virága

Az álom megfejtését egy öregembertől kérte:

Meg nem mondd nekem, hogy az mire megyen,
Mindjárt fejed veszem, mindjárt fejed veszem.

Helyette az okos lány válaszol egyszerűen:

Nagy hosszú almafa: nagy hosszú esztendő,
Tizenkét szép ága: tizenkét szép hónap
Háromszáz levele: háromszáz mívesnap
Hatvanhat virága: hatvanhat vasárnap.

A megfejtett kérdések után kéri a király, hogy kenderből szőjön sátorborítót, kendőt vagy asztalkendőt. Az okos lány a már ismert mesei motívummal válaszol, és kéri a királyt, hogy a két forgácsból készítsen neki szövőszéket. A befejezés azonban a balladában nem szükségszerűen szerencsés, mert a műfaj törvényszerűségei szerint ott tragédiába torkollik. A nem kívánt házasság elől a lány a halálba menekül.

Az évek, évszakok múlására, változására, napjára vonatkozó találós kérdéseket kedvelték a középkori költészetben. A magyar folklórban elsősorban gyermekversekben maradtak fenn. Ezek közül egyet idézek: az óriási tölgyfa, amelynek 12 ága van, azon négy fészek, minden fészekben hét tojás, mindenikben 24 fióka van, ami 60 lépés után meghal. (Év, 12 hó, egy hónapban 4 hét van, egy hétnek hét napja, minden napnak 24 órája, és minden órában 60 perc

van, ami gyorsan elmúlik.) Párhuzamait azonban az összehasonlító kutatás széles körben feltárta.

A magyar balladákban nem ritka a történelmi nevek szereplése, Mátyás királyt azonban csak ebben az egyetlen típusban találjuk, mintegy megerősítve azt a fentebbi megállapítást, hogy nálunk az okos, igazságtevő király alakja Mátyásban manifesztálódik.

Mátyás és a salamoni bölcsességek

Már Galeotto úgy mutatja be Mátyás király személyét, mint aki tréfamester, tréfacsináló, tréfákat kedvelő volt. Ugyancsak e forrás bizonyítja, hogy az anekdoták, tréfák előadása a lakomák alkalmával történt. Kardos Tibor, a középkori irodalom híres tudósa feltételezi, hogy Galeotto a kor elvárásai szerint rajzolta meg Mátyás alakját, és így az ő tréfakedvelő, igazságosztó szerepét is. Nincs adatunk arra, hogy Galeotto „elmés mondásai” éltek-e a magyar néphagyományban, mert a későbbi, főleg kalendáriumi közlések inkább olvasmányanyagot kínáltak, mintsem a szájhagyomány írásos formáját bizonyítanák. Egyedül a 16. „Bölcs mondás” az, amelynek folklór változatai vannak. „Gyakran mondogatta Mátyás király, hogy - többek között - három olyan dolog van, ami nem kívánatos: a fölmelegített mártás, a kiengesztelődött barát és a szakállas feleség.”

A 16-17. században divatos anekdotamondás - vagy ahogyan akkor mondták, „tréfás nyelv” - a vallásos oktató példázatoktól a trágár asztali mulattatásig sokféle változatban élt. Egyik csoportja, amelyikben az igazságos, okos király alakja tűnik fel, kapcsolódik Mátyás királyhoz. A nemzetközi mesekutatás szerint Salamon és Markalf meséjéhez sorolt anekdoták, tréfák, illetve trufák a magyar anyagban közel negyven szövegtípusba sorolhatók. Salamon királynak Markalf-fal való tréfabeszédei magyarul először 1577-ben jelentek meg, azóta a századok során mindig újra kiadták, részleteket közöltek belőlük a kalendáriumok, és irodalmi feldolgozások alapjává lettek. A rendkívül elterjedt, sok variánsban élő tréfák között természetesen van olyan, amit az eredeti kiadás nem tartalmaz. A Markalf tréfái bizonyíthatóan már a 16. században kapcsolódtak az országot járó Mátyás király folklórájával, de nem minden Markalf-trufa van kapcsolatban Mátyással, inkább a bölcsességéről híres Salamon szerepét veszi át Mátyás király, míg a „pajkos beszédű”, a királlyal szembeni tiszteletlenséget kifejező nyers tréfák csak elvétve említik a magyar király nevét. Minderre azért érdemes felfigyelni, mert így a Markalf-tréfák is egy korábban kialakult és évszázadok alatt mindinkább megerősödött, idealizált király eszményét erősítették.

A legközismertebb tréfás mese *Megfejt bakkecskék* címmel vált ismertté. Az országháró vagy az urakat megleckéztető király találkozik egy öregemberrel, és olyan kérdéseket tesz fel, amelyeket az öregember ért, de az okos főurak nem tudnak rá válaszolni. Az urak a válaszáért az öreghez fordulnak, aki jó pénzért kapható is erre.

Magyar nyelvterületen ez a közismert mese mindenütt megtalálható, igen kis eltéréssel. Sőt szlovák, ukrán nyelven is ezt a változatot jegyezték fel. Nemzetközi elterjedése mégis szélesebb a jövedelem megosztásáról szóló anekdotáknak. Az urakkal sétáló Mátyás megkérdi hajdani katonájától vagy egy öregembertől, hogy mennyi a bére, és azt hogyan osztja be. Válaszában az illető elmondja, hogy milyen kevésből él, mert keresetének egy részét sárba dobja, hiszen férjhez menendő lányának adja, más részével az adósságát fizeti, mert öreg szüleit támogatja, és csak a maradékból él. Mivel az urak az öreg választát nem tudják megfejteni, Mátyás retorzióval él. A középkorban népszerű *Gesta Romanorum* szerint Focus Kovács a

kilencakrajáratott keresetét így osztja fel: hármad eldob (adóba fizeti), hármad kölcsönad, mert a papfiának nevelésére fordítja, hármad meg annak ad, aki tavalyi örömét siratja, vagyis megesezt lányának.

Az irodalmi eredetű mese változatai, kalendáriumi kiadásai, újra és újra történő feldolgozásai révén széles körben ismertek, és csak kicsiny eltérést mutatnak.

Az átvitt értelmű párbeszéd gyökere, amit csak egyesek értenek, a költészet legrégebbi rétegében található, a mítoszokban, a *Bibliában* és mesékben. Mesék-mondák között, ha halljuk, „víg el engem, én is elviszlek téged”, számunkra azt jelenti, hogy mesélj te nekem, majd aztán én is mesélek neked. Ha lábónálló gabona mellett halad el valaki és megkérdi, le van-e aratva, az csupán azt jelenti, hogy vajon tartozik-e az árával. Hasonlóképpen a halotti menet láttán az idegen megkérdi, „egészen meghalt-e az ember”. Ez arra vonatkozik, maradt-e utána gyermek.

A *Megfejt bakkecské*k című tréfás mese Péczeli József *Király és kapása* című versének közvetítésével a 19. század közepén újra népszerűvé lett. A *Gesta Romanorum*ban olvasható történet Péczeli versében így alakul:

Egyik garason ételt-italt veszek
Egyet interesre jó kézbe leteszek
Egyel fizetgetem régi adósságom
Negyedik garasom mindig sárba hányom.

A középkori anekdotaköltészetben gazdag előzménnyel rendelkező magyar mondának rokonát az ukrán, litván folklórból is ismerjük. A cár találkozik a paraszttal, kérdi, mióta takarja hó a hegycsúcsot. (Azaz, mióta ősz?) Tizenöt éve. Mióta fakad víz a hegy aljáról? (Mióta könnyezik a szeme?) Közel tíz esztendeje. Ígéri, küld neki kopasztani való madarakat. Majd az udvari emberektől kérdi a beszélgetés értelmének megfejtését. Ők drága pénzen vásárolják meg a paraszttól a magyarázatot. Így „kopasztja” meg a kíváncsiságokat.

Egy litván változatban Nagy Frigyes találkozik télvíz idején a lengyel síkságon egy átfagyott lengyel zsidóval. Kérdi, hogy miért nem készült ötben a hétre? Mire a válasz az, hogy az én tízem nem elegendő 32-re. Újra kérdi a császár: Leégtél már? Felség, már kétszer leégtem, most készülök harmadszor. Akkor küldök neked két tyúkot megkopasztani. A kísérő generálisoktól pedig azt követeli, fejtsék meg a beszédet. A tanácsadók visszamennek a zsidóhoz, aki jó pénzért elmondja, hogy az öt meleg hónap alatt nem tudott felkészülni a hét hideg hónapra, mert tíz ujjá kevés a 32 fogára szükséges étel előteremtésére. A leégés pedig azt jelentette, hogy két lányát már férjhez adta, most lesz a harmadiknak az esküvője. A tyúkkopasztás pedig nem más, mint a generálisok zsebéből kapott pénz.

A sok rokon vonás mellett fel kell figyelni arra, hogy a bakkecske megfejtése, a maga szellemességével, tréfás értelmével - úgy tűnik - a magyar folklór sajátja. Másutt inkább madarak kopasztása szerepel a jelképes beszédekben.

Az urakat megleckéztető Mátyás királyról jegyezte fel Berze Nagy János Kákicsón, Baranya megyében a *Mátyás mög a kamarás* mondát. Az irodalmi stílus ellenére is a népköltészet része. Az

Itt járt Mátyás király
Megevett hat tojást,
Látta aranytálcán
Sétálni a kamarást

formula Kardos Tibor szerint olasz reneszánsz hagyományban gyökerezik.

Az urak megleckéztetése a paraszti hagyományban nem olyan népszerű téma, mint a szegények megsegítése. A népi bölcsesség elfogadásának árán urakat megszegényítő király szerepel *A csillagász és a számár* mondában is. Ez is azok közé a prózaepikumok közé tartozik, amelyiknek kevés népi változata van, de szólásokban több ízben megjelent. A monda szerint a király egyszer elment sétálni, és az udvari csillagásztól kérdezte meg, hogy milyen idő lesz. Ő szép időt jóstolt. A juhász, aki hallotta a beszélgetést, közbeszólt: „úgy vélem, hogy eső lesz, mert a számaram ordétott, az pedig esőt jelent”. A király mégis továbbment. Amikor bőrig ázott, azt mondta, hogy a csillagász számár, a számár meg csillagász.

Az okos válasz

A király kérdéseit megfejtő egyszerű ember a nemzetközi folklórban sok-sok mesében, tréfában, anekdotában kap helyet. A kérdések és annak előzményei is sokszínűek. A múlt század végén Vikár Béla Hetesen, Somogy megyében azt hallotta, hogy a bíró a házára kiírta: „Bú és bánat nélkül élt.” Amikor ezt meglátta a király, megkérdi, mi az, ami többet ér, hogy ha aranyból, ezüstből van. Ha nem tud rá válaszolni, fejét véteti. Jókai által feljegyzett monda szerint hasonló eset Cinkotán történt. Endre király idejében Cinkotán apátság volt, és azért megy a pap Mátyás királyhoz, hogy adja vissza neki a régi rangot. A király megkérdi: Mennyit ér a király? Mit gondol a király, és hogy hol kel fel a nap. A pap nem tud válaszolni, s a kántort küldi maga helyett.

A nemzetközi kitekintésben elsősorban a Boccaccio-kortárs Franco Sacchetti háromszáz elbeszélése közül *Az apát úr és a molnár* című áll közel a magyar meséhez. Az olasz mese szerint Barnabás, Melano ura, megkérte az apátot, hogy vigyázzon a kutyáira, aki azokat nem gondozta. Büntetése először pénzbírság volt, de az apát könyörgőre fogta, és akkor Barnabás feladványokat tett. Azt kérdezte: Mennyire van ide az ég? Hány csepp víz van a tengerben? Mit csinálnak a pokolban? Mit ér a vár ura? Másnap megjelenik az apát helyett a molnár, aki megfelel a kérdésekre. Az ég 36 854 725 mérföldre van, a tengerben pedig 25 982 millió akó és 7 pint, 12 icce és 2 messzely víz van, a várúr pedig nem ér többet 29 aranynál, mert Krisztusért is csak harmincat adtak. Az uraságnak tetszik a válasz, és amikor kiderül, hogy a molnár válaszolt az apát helyett, szerepet cseréltet velük.

Az első magyar források, Pálóczi Horváth Ádám „A tétényi lány” című vígjátékában, Kis János a soproni anekdotás könyvben, Jókai a magyar nép élceinek gyűjteményében magyar szájhagyományból merítették ismereteiket. Ezt támasztja alá Kresznerics Ferenc kéziratban maradt, 1807-ben írt közmondásgyűjteménye is, ahol a cinkotai kántorhoz intézett kérdések közül hármát említ meg: Hol kel fel a nap? Mit ér a király? Mit gondolok én most?

A kérdések zöme nonszensz kérdés, és csak emberi leleményességgel lehet azokra választ adni. A sok-sok kérdés közül néhány jellemzőt szeretnék megemlíteni a folklór alkotások változatosságát bizonyítandó:

- Hány csepp víz van a tengerben? - Tömesd bé a föld valamennyi folyóját, hogy amíg számolok, újabb víz ne folyjon bele. Vagy: A Jóisten kanálával mérve csak egy, az emberével mérhetetlen.
- Hol van a világ közepe? - Ahol a király áll. Nekünk pedig rendre itt, ahol mi vagyunk.
- Hány csillag van az égen? - Amennyi pont a papíron, amennyi fű a mezőben.
- Mennyit ér a király? - 29 aranyat, mert harmincat Krisztusért fizettek.

- Mit gondol a király? - Azt hiszi, hogy a cinkotai pappal beszél, pedig helyette a kántor jött el. Azt hiszi, hogy a gazda áll előtte, pedig a szolgával beszél.

- Hol kel fel a nap? - Felségednek Budán, nekem Cinkotán.

- Mikor van a legtöbb szőr a lovon? - Ősszel, mert tavasszal kopik, vagy ha ráül a gazda meg a felesége.

- Hány pillanat van az örökkévalóságban? Erre egy erdélyi mese azt mondja: - Felsőháromszéken van egy gyémánthegy. Minden száz évben egy madárka repül oda, és csőrével megfeni a gyémánthegyet. Ha ettől a csőrfenegetéstől a gyémánthegy elkopik, akkor telik le az örökkévalóság első pillanata.

Ezek után önkéntelenül is felvetődik a kérdés, hogy a cinkotai kántor meséjének van-e köze az olasz *Az apát úr és a molnárhoz*. Ha ismerjük Walter Andersonnak erről a típusról írt, az egész világ népköltészetére kitekintő tanulmányát, akkor látni kell, hogy Ázsia, sőt Afrika legtöbb népénél található párhuzam. Az első irodalmi feldolgozás talán a 871-ben elhunyt arab történetíró, Ibn Abdulkaham érdeme. Az újabb kutatások szerint az időszámításunk előtti időkből az egyiptomi kultúrából vezethető le több kérdés is. A középkorban több irodalmi feldolgozást ért meg, és a nálunk oly nagy hatással bíró *Gesta Romanorum*ban is megtalálhatjuk. A feltett kérdések között van még bibliai vonatkozású is.

Az anekdota változását figyelve érdemes arra is utalni, hogy a legrégebbi feljegyzésekben a találós kérdések megfejtése után a hős lovagi rangot vagy birtokadományt kap. A magyar cinkotai kántor jutalma csekély, mindössze az, hogy az iccét nagyobbra szabja Mátyás király.

Mátyás helye az anekdotában

Vannak olyan Mátyás-mondák, amelyekben a hős paradox esetek szemtanúja, esetleg a főnök helyzet feloldója. Ezek közül az egyiket Gyulai Pál *A tudós* című verse tette ismertté az olvasni szeretők széles körében. A magát tudósnek tartó ember Mátyás előtt azzal hancegett, hogy a borsószemet a kulcslyukon áthajigálja. A király nagyra becsülte ezt a tudását, de a szokásos jutalomra váró látogatót most csupán egy véka borsóval ajándékozza meg elismerésképpen. A mondát paraszti hagyományban ritkán jegyezték fel, mégis vitathatatlan a folklór háttere. A nemzetközi összefüggések kutatói elsősorban Gyulai versének német eredetét keresték, de tudjuk, hogy a borst hajigáló művész a néphagyomány szerint Nagy Sándor udvarában járt; egy másik naplopó sok pénz reményében a pápánál mutatta be tudományát, de ott is, akárcsak Mátyásnál, dicsérő szavakon kívül bors vagy lencse volt a jutalma.

Az előzőnél sokkal népszerűbb a Mátyás lustáiról szóló anekdota, amelyet már Ráday Gedeon a 18. században Mátyás király nevéhez kapcsol. Nagyon sok változatban és sok-sok irodalmi feldolgozásban szerepel. Szólásainkban néha csak annyi áll: „No, induljatok, ti Mátyás lustái!”. Az anekdota szerint Mátyás összegyűjtötte országa leglustább embereit, hadd henyéljenek. Egyszer tűz ütött ki, és már a lángok érték a három lustát is, amikor az egyik megszólalt, talán el kellene menni, másik erre azt válaszolta, majd elvitet a király, mire a harmadik is megszólal, hogy „nem restellik azt a sok beszédet”. Más változat szerint Mátyásnak kellett igazságot tenni, melyik is a leglustább, aki a tűző napon fekszik, és nem megy az árnyékba, vagy az, aki ereszt alá fekszik és a cseppenő eső megvakítja, vagy az, aki teli élesztár mellett éhen hal. Ez utóbbinak társai az összehasonlításban messzire viszik a kapcsolatot. A Grimm-mesék egyikében egy török annyira beleunt a munkába, hogy már a karját is restellte

kinyújtani. Szegény volt, nem volt szolgája, aki enni adott volna neki, így majd éhen halt. Jött a hóhér, akit megkért, hogy akassza föl, mert nincs kedve dolgozni. A hóhértól megkérdezi a basa, hogy mit vétett ez az ember, miért kell meghalnia. A hóhér elmondja a lusta ember kívánságát, mire a basa azt mondja, vidd el hozzám, ott van elég kétszersült, hadd egyen. Erre a török újból megszólal, hogy meg van-e puhítva, mert ha nincs, inkább csak menjünk tovább a vesztőhelyre.

A lustákról szóló mesék összefüggéseit keresve keleti és nyugati párhuzamokat bőven találni, mégis a szakember szerint a lusták hazája, igazi eldorádója keleten van. A tétlenség a földi dolgokból való kikapcsolódást jelenti, az erény magaslatait figyelve. A védikus szövegekben például olvasható, hogy a Veda által azok számára ajánlott életmód - kik az isteni törvényeket akarják követni - kétféle lehet, a tevékenység és a tétlenség; a tevékenység életet ad az embernek, a tétlenség biztosítja számára a halhatatlanságot. De a keresztény szemlélet sem idegenkedik ettől, hiszen a *Bibliában* Mária és Márta példája azt fejezi ki, hogy Márta serénykedése, munkája mit sem ér, Mária választotta a helyes utat, amikor egész napon át Jézus lábainál hallgatta tanításait.

A hallgató-verseny, a nem-beszélés motívuma sok keleti mesében megtalálható, de ez még nem mindig lustaság. A mesei háttér elkülönülése után a lustasági verseny, különösen két esetben, életveszélyben és testi-lelki szükségletekkel szemben nyilvánul meg. Ehhez harmadikként társul a nem-beszélés. Egy szanszkrit mesében egy miniszter felgyűjtotta a koldusok csarnokát, hogy megtudja, kik a csalók, és kik a valóban segélyre szorulóknak. A koldusok között volt négy lusta is. Amikor az első észrevette a tüzet, megszólalt: „Miféle láрма ez?” A második ráfeleli: „Én azt hiszem, tűz van.” A harmadik pedig megkérdezte: „És senki sem takar be minket nedves ruhával?” A negyedik pedig rájuk szól: „Ugyan hallgassatok, ti csacsogók!” Ez az utóbbi mondat a Mátyás-anekdotának is jellemző eleme.

Figyelemre méltó az a vonás, hogy a magyar anekdota az európai párhuzamokra jellemző lustaságot és a nem-beszélést kombinálja, egy olyan típust alakítva ki, amely egyszerre kapcsolódik az ázsiai, főleg perzsa, török mesekincshez és a nyugat-európai anekdotákhoz.

A lustaságversenyről szóló anekdoták nyugat-európai formája a középkorban alakult ki. Ennek az egységesebb folklórnak létrejöttében nagy szerepe lehetett a *Gesta Romanorum*-nak, mert történeteit évszázadokon át különböző nyelveken terjesztették. Ennek hatását is kétségtelenül magán viseli a rövid, frappáns szólásunk is: „Hogy nem röstell beszélni!”

Mátyás királyválasztása

A Mátyás-hagyomány egyik legnépesebb része szól Mátyás királyválasztásának csodás előjeleiről. Ennek irodalmi előzményeit nem ismerjük, más folklór párhuzamai is távoliak. A monda szerint Mátyás egyszerű szolga egy gazdánál, és együtt szántanak. Híre megy, hogy most választanak új királyt az országban. Azt is tudják, hogy az lesz a király, aki vasasztalról ebédel. A szolga figyelmezteti gazdáját, hogy ideje van ebédelni, és fordítsák fel az ekét, hogy arról egyenek, hátha a szerencse nekik kedvez. A gazda hitetlenkedve leszúrja ösztökéjét a földbe, és azt mondja, akkor lesz egyikük a király, ha ez a fa kihajt. Csoda történik, az ösztöke nyele kizöldül, és nagy fényességgel száll le az égből a korona, épp Mátyás fejére. De mert az a nagy fénytől nem jól látta, az ösztökével megütötte, és elferdült rajta a kereszt. Más változat szerint a szolgalegény elmegy Budára, hogy megnézzze a választást, és a feldobott korona

éppen az ő fejére száll. Az urak hitetlenkedve újra meg újra feldobják a koronát, és mind a három alkalommal Mátyás fejére száll.

Ez a monda horvát, ukrán, ruszin, szlovák néphagyományban is Mátyáshoz kapcsolódva található meg, és a szerb hősénekek is őriznek hasonló elemet. Nincs adatunk arról, hogy bármilyen írásos előzménye lenne. Az összehasonlító kutatások sem hoztak felszínre közeli analógiát.

Sabur perzsa királyhoz fűződő mondában talált rá Heller Bernát a Mátyás-monda vasasztalára. A monda szerint a király csak akkor nyerheti vissza királyi hatalmát, ha vasasztalról aranykenyeret eszik. Sabur elbujdosik, más országba megy, szolgálatot vállal. Egy gazdag embernek lesz a szolgálja. A gazda lányával összeházasodik, és jól is élnek. Egyszer azonban az asszony elmegy a szomszédba lakodalomba, és elfelejtkezik férjéről, aki kint a mezőn dolgozik. Gyorsan hazasiet, de nem talál mást otthon, mint köleskenyeret. Azt viszi el. Sabur árkot ás, és nem tud átmenni a víz túloldalára, így átnyújtja az ásót, amire az asszony ráteszi a kenyeret. A köleskenyér a nap fényétől aranylóan sárgállt, és ekkor eszébe jutott Saburnak a jóslat, hogy addig kell távol lennie, amíg vasasztalról aranykenyeret nem eszik. A jóslat beteljesült, visszatért hazájába, ahol nagy király lett.

Mátyás király a szomszéd népek folklórjában

A szomszéd népek folklorisztikai kutatásai messzemenően bizonyítják, hogy a Mátyás-mondák és -énekek a szájhagyomány fontos egységét képezik. Kuzelja a szláv, Lintur a kárpátukrán, Komorovsky a szlovák, Dávid András a délszláv, Grafenauer a szlovén Mátyás-hagyományról írt monográfiát, ezt egészíti ki az adatközlések, tanulmányok sokasága. A szájhagyomány és az irodalom közvetítésével megismert Mátyás-hagyomány egy része szoros kapcsolatot mutat a magyar anyaggal, míg másik része attól teljesen eltér. Arany János fájón sóhajt fel, hogy a magyar népnek nincs hősköltészete, s nálunk nem énekelnek a történelmi hősookról.

Valóban, az a gazdag hősénekköltészet, amely a szerb és horvát szájhagyományban Mátyás tetteit megörökítette, nálunk nem maradt fenn. Tudjuk, hogy a 16. század jellegzetes műfaja, a históriás ének szólt Mátyásról magyarul is, és ismételt kiadásokban még a 18. században is megjelent. Ez időszakban új énekek is keletkeztek, amit bizonyít egy 1776-ban Budán kiadott ponyva. A Hunyadiról és Mátyásról szóló históriát egy ismeretlen szerző versei egészítik ki. A históriás ének szájhagyományban való létéről azonban csak elvéve szólnak a krónikások.

A szerb és horvát Mátyás-énekek jellegzetessége, hogy ciklust alkotva felölelik a király egész élettörténetét. Mátyás születését az egyik ének összekapcsolja Hunyadi János szerencsétlen rigómezei csatájával, aminek következtében a fia rabságba került. A játszótársai a szerb népköltészet híres alakjai, Kraljevics Márkó vagy Lázár despota. A történelmi kronológiát nem lehet számon kérni a folklórtól. A különböző korok hőseinek együttes ábrázolása, a híres emberek közös kalandban, mesében szereplése a jelentőségüket fokozza. Márkó királyfi és Mátyás király közös gyerekeskedése, harcai a népköltészet számára éppúgy elfogadhatók, mint Mátyás király és Toldi találkozása vagy Bem apó szolgálata Mátyásnál.

A szerb hősénekekben a királlyá választást hasonlóképpen csodás jelek kísérik, mint a magyar mesehagyományban. A hősének szerint Jankó vajda kéri feleségét, hogy fiát hozza fel Budára a királyválasztásra. A bánok imája után kezdődik a választás. Feldobják a koronát, és az Jankó vajda fiának a fejére esik. Elküldik a gyerek Mátyást a bánok, hogy ne zavarja őket, és újból

feldobják a koronát. Az megint Mátyás fejére hull, miután hosszan keringett a torony fölött. Ezután bebörtönzik a fiút, s csak akkor fogadják királyukká, amikor az istenek akarataként a harmadik kísérlet után is a tömlőc ajtajára hullt a korona. Dávid András kutatásai szerint a királyválasztásról eredetileg többféle ének is szólhatott, és azok kontaminálódása végül az a hat változat, amely a 16. századtól korunkig a szerb-horvát szájhagyományban fennmaradt.

A Mátyás-ciklus következő egysége a harcokra vonatkozik. Különböző énekek szólnak Mátyás törökkel vívott csatáiról, Vuk despotával való szövetségéről és vele való párbajáról, haláláról, Bécs ostromáról. Ez utóbbi számos hősének sajátságát egyesíti magában, és jól mutatja Mátyás erényeit. Az ének szerint a budavári király kéri Vuk despotát, hogy segítsen elfoglalni Bécs várát, mert sem éheztetéssel, sem háborúval nem tudja bevenni. A várból kijövő Protopović Nikola rendre párbajra hívja a vitézeket, és megöli őket. Végül Mátyást hívja viadalra. Vuk Mátyás segítségére siet, és foglyul ejtik Protopovićot, és kivégzik. Ezután a bécsi urak önként átadják a vár kulcsait Mátyásnak.

A szóbeliség egy-egy történeti eseményhez kapcsolódó éneket saját törvénye szerint alakít, és így tükröződik benne a törökellenes harc sok részlete is. Mátyás király tábora, lakhelye többnyire csak keretet ad az eseményhez, és a hősök harcainak bemutatása, a hősiességüknek hangsúlyozása az igazi cél.

A Mátyás házasságáról szóló énekek szintén a hősi harcot, a lányért vívott küzdelmet állítják középpontba. De van olyan asszonyi ének, amelyik a királynő harmadik házasságáról szól. A szerb népszokások ismerete nélkül ezek a motívumok alig érthetők. És nem csoda, ha csupán szűk körben voltak ismertek.

Házasságkötésük után harmadnapra Mátyásnak háborúba kell mennie, és meghagyja, hogy felesége ne mozduljon otthonról, mert a török könnyen elrabolja. A rablás mégis bekövetkezik. A király a rossz hír hallatán álruhában elmegy a török táborba, és több kaland árán visszaszerzi feleségét.

A férj távollétében elrabolt asszony mondája a görög Digenisz Akritasz eposz hatását mutatja. Sok párhuzamát ismerjük egész Európában, francia, spanyol, olasz, német, magyar, szlovák stb. mondák sok közös gondolatot tartalmaznak. A szerb hősénekben a többszöri párviadal után a hős méltán érdemli ki az asszony szerelmét, megbecsülését, a többi vitéz dicséretét.

Nemcsak Mátyás felesége, hanem Mátyás is török fogságba kerül e harcok során. A szerb hősének szerint a fogságba került magyar királyt a szultán legfiatalabb lánya szabadítja ki. A lány lefizeti a török örökét, és kiengedi a királyt, aki a kovácshoz megy lovakért. A lovakra fordítva rakatja fel a patkót, hogy üldözőit megtévessze, és a kovácsot lefejezi, nehogy elárulja. A Dunánál aggódik Mátyás, hogyan kerül át a túlsó partra, de a lány most is megmenti, csodás gyűrűjével kettészeli a vizet. Az utánuk jövő üldözőktől újabb csellel szabadulnak meg. Mikor hazaérnek Budára, a király felesége és gyerekei várják őt, de a szultán lányát hűvösen fogadják mindaddig, amíg Mátyás fel nem fedi a történeteket. Ekkor a legidősebb legény feleségül veszi a lányt.

A szerb hősének nem szólnak Mátyás haláláról, hiszen a műfaj belső törvényei szerint csak a harcban elesettek lehetnek hősök, akikről érdemes megemlékezni.

A szlovén folklór azonban e tekintetben eltér a szerb hősénekektől. Inkább balladának tekinthető az az ének, amelyik Mátyás halálát mondja el. A szlovén ének szerint a csapodár király betegen fekszik az ágyban, húga érdeklődésére elmondja, hogy szerelmének férje okozta a halálos sebeket. A másik énekben a lélekharang szava adja tudtul az asszonynak, hogy Mátyás meghalt. A megcsalt férj észreveszi felesége zavart viselkedését, és megöli a becsutott asszonyt.

A férjes asszonyok elcsábítása miatt bűnhődő Mátyás király alakja a Rótszakállú Frigyes-mondakörrel mutat kapcsolatot. A különböző tradíciók találkozásának másik jele, hogy a szlovén folklórban feljegyzett változatok következetesen Celje városhoz kötik az eseményt, a Czilleiek ősi családi fészkehez. A házasságtörő megbüntetése pedig a hagyomány ismét más rétegéből kapcsolódott Mátyás nevéhez. A büntetés miatt szunnyadó, barlangban lévő, visszatérésre váró hős király alakja a többi Mátyás-hagyománytól idegen, történeti eseményektől távol lévő mondakörhöz kapcsolható.

Más tekintetben is egyedülálló a szlovén népköltészet. Itt nem alkotnak ciklust az énekek, de olyan elemeket kapcsolnak Mátyáshoz, amellyel másutt nem találkozhatunk. A középkorban ismert pokoljárás-költészetben a szlovéneknek Mátyás a hős. A magányosan búslakodó király találkozik Istennel, akinek elpanaszolja szomorúságának okát. Halott édesanyja vagy hitvese miatt nehéz a szíve. Az Úristen azt tanácsolja, szerezzon egy hegedűt, és menjen a pokol bejárata elé. Ott a sátán a hegedűszó díját meg akarja fizetni, de ne fogadjon el pénzt, csak azt kérje, hogy édesanyját (vagy a feleségét) a pokolból hazavihesse. Mátyás így is tesz. A sátán teljesíti óhaját, Mátyás megleli édesanyját (feleségét), és indulnak haza, de a többi lélek is szabadulni akar, a köntösébe kapaszkodva. A pokol kapujában a szerencsétlen asszony átkot szór a többiekre, amiért megnehezítik távozását. Ezért a köntösébe kapaszkodó lelkekkel együtt ő is visszahull a pokolba.

Az Orpheusz-monda Mátyáshoz kapcsolódásának nincs társa a szomszéd népek folklójában. Nem bizonyítható az irodalmi hatás sem. A Mátyás-hagyomány egészének ismeretében azonban mégis azt kell feltételezni, hogy itt is, miként a magyar folklórban, az írástudók, a középkori európai irodalom népköltészeti hatásának lehetünk tanúi.

Grafenauer sokoldalúan ismerteti önálló monográfiájában a Mátyás királyhoz kapcsolódó népköltészetet. Kutatásaiból tudjuk, hogy a feleségrablás és az asszonynak az idegen fogásból való megszabadítása sok változatban fogalmazódott meg. Feltételezi azt is, hogy ennek oka az lehet, hogy Aragóniai Beatrix Nápolyból Budára vezető útja ezt a térséget érintette. Bár a történeti események semmiféle támadásról nem tudnak, a díszes kíséretéről szóló leírások és a későbbi idők társadalmi bizonytalanságai erősíthették a hagyományt, hogy e téma mindmáig emlékezetben maradhasson.

Zenon Kuzeljának a 20. század elején Mátyás királyról írott könyve felkeltette az érdeklődést a szlovák és cseh, ukrán és ruszin hagyományok iránt is. A jó királyról szóló folklór túlnyomó többsége monda, anekdota. Fontos arra is figyelni, hogy még azon a vidéken is, ahol Mátyás súlyos csatákat vívott, ott is inkább az igazságos királyról szól a szájhagyomány. A cseh mondákban, hasonlóan a magyarhoz, a nemzeti király eszménye, az igazságos, szegényeket segítő uralkodó alakja jelenik meg. A történeti forrás e térségben is kevés, éppen ezért figyelemre méltó, hogy Mátyásról négy monda maradt fenn a 17. századi kéziratokban.

Birtokalapítási mondák is kapcsolódnak Mátyás királyhoz, aki megjutalmazta a hozzá hűséges embereket. A család később ezen az alapon ragaszkodott a már írással nem bizonyítható jogokhoz.

Az álruhás király a cseh és szlovák mondákban is a szegények oldalán áll. Szerzetesi vagy vándordíákrúhában köszönt be a gazdagokhoz, és megbünteti őket a túlkapásokért; a vándorokat jó szívvel befogadó szegényektől pedig jutalom, pénz, ajándék nélkül nem megy el.

A szepességi németek körében feljegyezték a kolozsvári bíró mondáját, a gömöri urakat megleckéztető, őket kapálásra kényszerítő esetet, valamint a juhász előtt a tálba nyúló Mátyás rendreutasítását.

A kárpátukrán szájhagyomány szintén ismeri Mátyás királyt. Úgy látszik, itt is népszerű a kolozsvári bíró esete, de feljegyezték azt a mondát, amikor az ajtónállók a király ajándékának felét kérik, és csak az ütlegekben részesülnek. Több monda eltér a magyar népköltészeti megfogalmazásoktól. És itt is, miként minden népnél, van olyan mese, amelyben több motívum összekapcsolásával kerekedik ki egy újabb változat. Szép példa erre az Ungvár közelében lévő Voroncsovról (Kapuszög) származó rutén Mátyás-monda.

A szomszéd népek Mátyás-hagyománya, néhány változatsoporttól eltekintve, a magyar népköltéssel rokonítható gondolatkörben alakult. A király iránti megbecsülés, a jó és igazságos ember, az urakat és ellenséget megleckéztető feudális uralkodó idealizált alakja fogalmazódik meg.

A Mátyás-folklór jelentősége

A századok irodalmának és szájhagyományának máig fennmaradt alkotásai alapján úgy látjuk, hogy a 16. században, közvetlenül az erőskező, rettegett uralkodó halála után, a humanizmus szellemében születtek az első mondák, énekek. A magyar népköltészetben meglévő történeti énekek a századok múlásával kikoptak a szájhagyományból, de egykori meglétüket bizonyítja Zrínyi Miklós 17. századbeli feljegyzése Mátyás hőstetteit méltatva:

Mikor magyar király zászlaját látá,
Jó lovának száját futni bocsátá.

A művészetet, irodalmat ismerő, azt művelő, az ország szellemi elitjéhez tartozó költő bizonyára azért tartotta feleslegesnek közölni az ének többi részét, mert az közszájon forgott, mindenki által ismert volt. A történeti énekek, dicsőítő versek a 18. századig részét képezték a magyar közműveltségnek. E nélkül nem kerülhetett volna ponyvára Veszelszki Antal éneke Budán 1776-ban. Ez a költészeti ág később mégis eltűnt. A Mátyáshoz kapcsolódó hősénekek csak a szerb-horvát szájhagyományban maradtak fenn.

A Mátyás-tradíció másik fontos háttere a középkortól divatos, egész Európában terjedő anekdotahagyomány. Ennek előzményeit Galeotto által feljegyzett bölcs mondások valószínűsítik. A magyar költészetben már a reneszánsz idején terjedő trufa, tréfás mese, anekdota Mátyás halála után kapcsolódott a király személyéhez. A török, arab, szanszkrit eredetű mesék, anekdoták és a nyugat-európai írásbeliség által terjesztett tréfás epikumok egyaránt megjelentek a magyar műveltségben. A 18. század végétől, a felvilágosodás korától pedig egyre több bizonyíték van a Mátyás-hagyomány tudatos gazdagítására. Az 1800-as évek kezdetétől, a paraszti műveltség tudatos regisztrálásának első idejéből tudjuk, hogy a Mátyás-mondák ebben a közösségben is számottevőek voltak. Azóta népszerűségük töretlen. Az írásos kultúra és a szájhagyomány összekapcsolódása éppen a Mátyás-hagyomány terén bizonyítható a legsokoldalúbban.

Kríza Ildikó

Tájszavak és idegen eredetű szavak magyarázata

álog	zálog
bándoros	bádogos
basabél	itt: hegedül
bekurgyál	kiabál
bengő	pengő
bokdi	lapos lepény, tésztaféle
brúgó	cipó
cukk	egység, osztag
culóg	cókmók, zsák
csánjon	csináljon
csára hajt	jobbra
csiger	gyenge minőségű bor
csobán	juhász
csöllő	szövőszék része, amelyre a fonalat teszik
divó	dió
egyal	elgyalogol, elmegy
esztáng	evőeszköz
esztanghajtó	juhokat az ólba, esztenára hajtó ember
esztováta	szövőszék
excelencia	itt: kíséret
faszol	vételez
findzsa	pohár
frustok/früstök	reggeli
gálánt	itt: rátarti
göböl	hízott marha
göbülő, gübülő	farúd, amivel a halat a háléhoz hajtják
gúnya	ruha
halom	hanem
ihász	juhász
isztike, ösztöke, üsztök	vasvégű bot, amellyel a vetésből irtják a gazt
kanta	cserépkorsó
képlag	itt: színleg
kímin	kémény
kócs	kulcs
kusztora	fanyelű bicska

lajtorja	létra
landéna	állványozáshoz való fenyőszál
lázsiás (tallér)	aprópénz
lénung	kereset, fizetés
méssző, messző, meszely	régi mértékegység
ordenánc	szolga
osztováta	szövőszék
öhöm, öhön	krumplis tézstaétek
petak	aprópénz
pilula/pirula	orvosság
poltra	aprópénz
poszt	őr, őrség
rejik	rájuk
sájn krajcár	aranypénz
sajtár	faedény
sargya, sarjú	másodkaszálású rét
seet	siet
sirit	fordul, fordít (itt: kivesz)
strázsa	őr
szokotál	fontolgat, vitatkozik
tallér	aprópénz
tézsla, fatézsla	szekérrúd, amelyhez az igát kötik
tulok	ökör
urlaub	szabadság
vakparádé	díszőrség
vergel	vergődik
vetélőfa	szövéshez használt eszköz

Forrásjegyzék

AZ OKOS KIRÁLY

Mátyás király aranyszörű báránya. Magyar népköltészet (szerkesztette Ortutay Gyula). III. Budapest, 1955. 610-614.

Mátyás király huszárja. Ifjúságunk XII. 1944. I. 4. Közli: Lami István.

Mátyás király és a székely ember leánya. Magyar népköltészet, i. m. 607.

Mátyás király kérdése. Faragó József: Kurcsi Mínya havasi mesemondó. Bukarest, 1969. 18. sz.

Hogy osztotta be életét az öregember? Ortutay Gyula-Dégh Linda-Kovács Ágnes: Magyar népmesék. Budapest, 1960. III. 149-150.

Szabad rabló, szabad gyilkos, szabad koldus. Ortutay-Dégh-Kovács, i. m. 155.

A legjobb barát mög a legnagyobb ellenség. Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok II. Pécs, 1940. 376.

Mátyás király és Toldi. Ortutay-Dégh-Kovács, i. m. 143-148.

Az oláh katona. Örökség. A szájhagyomány folyóirata 2. 1993. 28. (eredeti cím: Estefán vajda embere)

Mátyás király a barlangban. Erdész Sándor kéziratos gyűjtéséből. Józsa András Múzeum. Néprajzi Adattár. 994. sz. Nyíregyháza.

Mátyás király udvari bolondja. Tóth Béla: A magyar anekdotakincs I. Budapest, 1898. 128.

Mátyás és a bolond. Penavin Olga-Kovács Ágnes: Mátyás-mondák a Vajdaságból. Néprajzi Közlemények IV. 1959. 110.

Márkus szekrénye. Darnai Béla: Bakony. Budapest, 1927.

Mátyás király katonája. Banó István: Baranyai népmesék. Budapest, 1941. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény II. 242-243.

Mátyás király ordenánca. Örökség, i. m. 26-27.

Mátyás király és a szegén favágó. Sebestyén Ádám: Bukovinai székely népmesék II. Szekszárd, 1981. 150-151.

Mátyás királyrú. Faragó Jánosné: Jászárokszállási cigány népmesék. Ciganisztikai Tanulmányok 2. Budapest, 1985. 145-150.

Mondja kend értelmesebben! Vö. Gabriella: Többet ésszel, mint erővel. (Mesék, tréfák, anekdoták a romániai magyar népköltészetből) Bukarest, 1969. 229-230.

Mátyás okos felesége. Ferenczi Imre: Adatok a Mátyás-mondakörhöz. Néprajz és Nyelvtudomány XII. 1968. 20-22.

Tarts a szakállas asszonytól! Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles mondások. Szeged. 1820. II. 135.

Mátyás király meg a nád. Udvardy János: Népmonda. Magyar Nyelvőr 1912. 431-432.

Mese Mátyás királyról és Cudarrúl. Faragó Jánosné, i. m. 38-41.

Mátyás az ihásznál. Kézirat. Ethnológiai Adattár 2446. sz. Gyűjtötte Dömötör Sándor 1951. júl. 3. Herceg Ágoston 66 éves földműves, volt uradalmi cseléd.

Csukafogta róka. Örökség, i. m. 26-27.

MÁTYÁS, AZ IGAZSÁGOS

- Mátyás király és a kis kakast felosztó szomszéd.* Ortutay-Dégh-Kovács, i. m. 188.
- Hogyan ajándékozott Mátyás király?* Uo. 191.
- Ajándékba száz botütés.* Újváry Zoltán: Mátyás király Gömörben. Debrecen, 1990. 60-61.
- Gergely juhász kanala.* Örökség, i. m. 22.
- Mátyás király és a kutyák.* Kézirat. Ethnológiai Adattár 13.502. sz. 46. mese. Gyűjtötte: Bosnyák Sándor 1963. Gáspár S. Antaltól.
- Mátyás király mögbünteti a gazdag embört.* Csefkó Gyula: Négy kis monda Mátyás királyról. Ethnographia 1927. 267.
- Mátyás király és a fiatal bíró.* Borbély Mihály meséi. Pingált szobák. (Kálmány Lajos gyűjtése.) Újvidék. 1978. 220-221.
- Mátyás király meghúzta a határt.* Örökség, i. m. 27.
- A pátrói embör és a kerékszög.* Örökség, i. m. 22.
- Mátyás király lányai.* Dobos Ilona: Bodrogkeresztúri mesék és mondák. Budapest, 1988. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXII. 244-255.
- Királyfi.* Örökség, i. m. 20.
- Hogyan vigasztalta mög Mátyás királ az öregöket és hogy szomorította mög a fiatalokat?* Borbély Mihály meséi, i. m. 224.
- Mátyás király és az aratók.* Ortutay-Dégh-Kovács, i. m. 195-196.
- Mátyás király napszámba dolgozik.* Csefkó, i. m. 267.
- Vérré válik, mint barátban a lencse.* Dugonics, i. m. I. 204.
- Mi van legtöbb a világon?* Kálmány Lajos: Hagyományok. I-II. Vác-Szeged, 1914. I. 140-141.
- Olybá tarthatja, mintha zsebében volna.* Dugonics, i. m. II. 135.
- Szamar a csillagász és csillagász a samár.* Kálmány, i. m. 145.
- Mátyás király és a mutatványos.* Uo. 147.
- Mióta csizmadia a csizmamester?* Uo. 146.
- Mátyás király és a részeges bíró.* Uo. 146-147.
- Mátyás király vette le a rabigát.* Uo. 147.
- Mátyás király és a cigány béres.* Borbély Mihály meséi, i. m. 222-223.
- Mátyás király a cinkotai kántorral a kocsmában.* Kálmány, i. m. I. 141-143.
- Mátyás király és a részeges huszár.* Uo. 139-140.
- Mátyás a pécsi szőlőhőgyön.* Berze Nagy, i. m. II. 584.
- Mátyás királ meg a goromba nemes.* Uo. 588.
- Mátyás királ meg a nándor.* Uo. 587-588.
- Mátyás király lustái.* Holló Domokos: Néhány népi Mátyás-anekdotánk forrása. Ethnographia, 1937. 406-407.

AZ ÁLRUHÁS KIRÁLY

Mátyás király és a huszár. Konsza Samu: Háromszéki magyar népköltészet. Marosvásárhely, é. n. 136-137.

Mátyás király lopni megy. Ortutay-Dégh-Kovács, i. m. 170-184.

A vadász és a huszár. Ujváry 1990. i. m. 124.

Szabadszentkirály. Örökség, i. m. 17.

Mátyás király és a betyárok. Landgraf Ildikó: „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” (Magyar történeti mondák) Budapest, 1998. 78-79.

Eccör vót Budán kutyavásár! Berze Nagy, i. m. 581-582.

Mátyás királ oskolája. Uo. 580-581.

Máttyás király. Sebestyén, i. m. 297.

Mióta kell az üres kocsinak a terhes elől kitérni? Kálmány, i. m. 146.

Mátyás király hordja a köleszsákokat. Csefkó, i. m. 266-267.

Mátyás ujjja volt a kocsiszeg. Örökség, i. m. 19. (Eredeti cím: Amennyit föl a kerék, annyit alá)

Mátyás követe. Örökség, i. m. 28. (Eredeti cím: Harmincezer török fejit vágatom le a te fejedért)

Mátyás király Jénében. Ujváry 1990. i. m. 74.

Mátyás király meg a juhász. Penavin-Kovács, i. m. 108-119.

Mátyás király és a jószívű szegény ember. Kálmány, i. m. 141.

A megtrágyázott lencse. Zsigmond Győző kéziratos gyűjtése 1993-ból.

A kövesdi vár. Ferenczi, i. m. 16-17.

Gond nélkül élünk. Sebestyén, i. m. IV. 73.

Mátyás király mög a szállásadó cigányok. Csefkó, i. m. 267-268.

Mátyás király a cinkotai kántornál. Kálmány, i. m. 143-144.

Nincs májja, mint a csóri csukának. Dugonics, i. m. 205-206.

Mátyás király és a csúri csukamáj. Ratkó Lujza: Mesék, mondák Biriből. Nyíregyháza, 1987. 103-104.

Mátyás és a bányabáró. Landgraf, i. m. 77.

Mátyás mög a kamarás. Berze Nagy, i. m. 583.

Hollós Máttyás. Sebestyén, i. m. II. 294-295.

Mátyás és a szántóvető. Penavin-Kovács, i. m. 107-108.

Marcibányi meg Mátyás. Penavin-Kovács, i. m. 108.

Mátyás és a kereszteletlen gyerek. Gönczi Ferenc: Göcseji mondák Mátyás királyról és Toldiról. Ethnographia, 1903. 439.

Mátyás király megeteti a papokat. Uo. 438-439.

A ruha teszi az embert. Örökség, i. m. 22. (Eredeti cím: Mátyás király a kávéházban)

Mátyás király tanácsa. Örökség, i. m. 21.

Mátyás király és a Vörös Márta. Demjén Kálmán: Népmondák. Magyar Nyelvőr, 1887. 471.

Mátyás király a borsi kocsmában. Ferenczi, i. m. 18.

Mátyás a königsbergi erdőben. Ernyey József: Mátyás király a cseh néphagyományban. Ethnographia 1921. 93-95.

Mátyás és a főbíró. Ujváry Zoltán: Varia Folkloristica. Debrecen, 1975. 174-175.

MÁTYÁS ÉLETÉRŐL

Mátyás álma. Bálint Sándor: A szegedi táj mondavilágából. Ethnographia 1963. 42-43.

Mátyás mint ostoros. Ujváry 1990. i. m. 121.

Mátyás királlyá választása. Szegedy Rezső: Mátyás királlyá választása a délszláv népköltészetben. Ethnographia 1916. 56-57.

Királyválasztás. Ferenczi, i. m. 12.

Az ifjú Mátyás király. Ortutay Gyula-Kríza Ildikó: Magyar népművelés. Budapest, 1976. 409-412.

A táltosgalamb. Örökség, i. m. 16.

A letördelt nyílvevők. Bosnyák Sándor kéziratos gyűjtése.

Drakula és Mátyás. Bosnyák Sándor kéziratos gyűjtése.

Kevély királykisasszony. Ferenczi, i. m. 18-20.

Mátyás és Pogandzivcsi. Szémán István: Mátyás király a magyarországi ruthén népművelésben. Ethnographia 1911. 236-239.

Budai királyválasztás. Szegedy, i. m. 58.

Mátyás török fogságban. A szlovén irodalom kistükre. Összeállította: Stanko Jane. Budapest, 1973. 40-41.

Mátyás király és Alencsica. Uo. 34-40.

Bánta pusztja. Singer Ábrahám: Palota város történetéből. Veszprém, 1976. 72.

Mátyás király dologra taníttatja a húgát. Ortutay Gyula-Katona Imre: Parasztmesék. Budapest, 1956. 338-339.

Mátyás a török táborban. Heltai Gáspár: Chronica az magyaroknak dolgairól. Kolozsvár, 1575. (Új kiadás Budapest, 1982.)

Mátyás Crudinnál. Bosnyák Sándor kéziratos gyűjtése.

Mátyás Bécset kémleli. Bosnyák Sándor kéziratos gyűjtése.

Mátyás halála. A szlovén irodalom kistükre, i. m. 44-17.

Mátyás királyt leszúrták! Erdész Sándor kéziratos gyűjtése a Józsa Bálint Múzeum Néprajzi Adattára 994. sz. Nyíregyháza.

Az oroszok halála. Bosnyák Sándor kéziratos gyűjtése.